

Janya's Beauty Salon
 85-03 Roosevelt Ave.
 Jackson Heights NY 11372

•Threading Waxing •Facial Men & Women •Anti-Aging Facial
 •Bleach •Hair Cut, Color and Style

Info: (718) 205-7832
 • (846) 764-3316

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਗੱਡੀਆਂ, ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਜੇਰੈਂਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਓਂਕਾਰ ਸਿੰਘ ਬੌਬੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਅੱਜ ਹੀ ਕਾਲ ਕਰੋ

(ਸੈਲ): 718-757-7809
 ਫੋਨ (ਦਫਤਰ): 516-439-5420
 (ਫੈਕਸ): 516-439-5418

ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਜੇਰੈਂਸ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰੋ।

ਓਂਕਾਰ ਸਿੰਘ ਬੌਬੀ
 ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਰ ਪਲ ਹਾਜ਼ਰ

Address: 1st Park Ave., 2FL, Manhasset, NY 11030

Bandna's Beauty Salon
 Open 7 days 10:00 am to 8:00 pm

•Threading Eye Brows & Full Face •Hair Cut •Full Body Waxing •Facial •Color •Highlights •Hair Styling •Henna Tattoos •Brazilian Keratin

•Mens Hair Cut •Manicure •Pedicure

•GIFT CERTIFICATES Available •Specialty Oil Conditioners

Tel. 718.335.1599 Cell. 917.463.8806
 71-01 Northern Blvd Jackson Heights NY 11372

Twelfth Year in Publication ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਐਡੀਸ਼ਨ Price 50¢ Email:punjabtimes1@sbcglobal.net
 ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ www.punjabtimesusa.com

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

Punjab Times, Vol 12, Issue 24, June 11, 2011 20451 N Plum Grove Rd. Palatine, IL 60074 Ph:847-359-0746, Fax:847-705-9388

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਖਦੇੜਿਆ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ (ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਿਊਰੋ): ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜੁਟੇ ਯੋਗ ਆਚਾਰੀਆ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ 'ਦਿੱਲੀ' ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵਾਂਗ

ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਤੁਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਾਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਲੈਕਮੇਲਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕਤਈ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਮੁਫਤੋਂ-ਮੁਫਤੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਖੱਟਣ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਚ ਆਏ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਦੌਰਾਨ ਭਾਵੇਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਹੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰਿਹਾ ਪਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਅਸਲ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਕੱਟਤ ਹਿੰਦੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਵਿੰਗ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟਤਪੰਥੀ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਬਾਅਦ 'ਚ ਸਾਰੀ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਲਈ ਦਿੱਕਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਭਰਾ ਦੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਐਡਵੋਕੇਟ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਇਸ ਮੰਚ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਿਰ ਗਏ। ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 'ਤੇ)

ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ

ਜੂਨ 84:ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਿਊਰੋ): ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਉੱਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿਖੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 1984 ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ

ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੀ ਚੁਪ ਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇਗੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਕਮੇਟੀ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ 'ਚ ਯਾਦਗਾਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਏਗੀ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੌਮੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 2 'ਤੇ)

Ad Space Available
 Call:847-359-0746
 Fax:847-705-9388

Dhillon Truck Stop
Dhillon Road Service
 Interstate 40, exit 356, San Jon, NM
 Gill Manj Gurdaspur Wale

ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਬਾ

ਡੀਜ਼ਲ ਅਤੇ ਰੋਡ ਸਰਵਿਸ
 New & Used Tires Oil Change

ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਸਕੇਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸਰਵਿਸ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ
 Ph:575-576-4111, 317-918-6776

Ad Space Available
 Call:847-359-0746
 Fax:847-705-9388

ਜੂਨ 84: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ

27 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਜਖ਼ਮ ਅੱਜ ਵੀ ਔਲੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੋਤਨ ਲਈ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਕਈ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਉਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਨਿੱਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਾਠਿਯਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂਡੰਮ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੰਗਤ

1984 ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ 27ਵਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇਸ਼, ਵਿਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘਿਰ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਦਲ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਆਗੂ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 72 ਘੰਟੇ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੇ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਧਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 20 ਫਰਵਰੀ 2002 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁੜ 2005 ਵਿਚ ਅੰਤਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਲੰਗਰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੀਨਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਕਬੂਲਿਆ

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਖੁਲਾਸਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਮਰਹੂਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ 'ਏ ਸੈਟੇਨਰੀ ਆਫ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ' (ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਇਤਿਹਾਸ) ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਥਾਨਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਮੰਤਰੀ ਭਗਤ, ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ, ਟਾਈਟਲਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਨੇਤਾ, ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੱਕੀ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੇਕਸੂਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਇਆ; ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਲੁੱਟੀ ਗਈ ਤੇ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ।

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ 125 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਮਾਲਾ ਤਹਿਤ 'ਏ ਸੈਟੇਨਰੀ ਆਫ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਲੇਖਾਂ 'ਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸੰਕਟ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਲੇਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਐਚ.ਕੇ.ਐਲ. ਭਗਤ, ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ, ਜਗਦੀਸ਼ ਟਾਈਟਲਰ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਪ੍ਰਣਾਥ ਮੁਖਰਜੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਸੋਧ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖ 'ਹਿੰਦੂ ਕੈਯੂਅਲ ਚੈਲੇਂਜ' ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕਦੇ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਬੇਵੱਸ ਸਨ ਪਰ ਮਈ 2004 ਵਿਚ ਪੱਗਤੀਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਪੰਜਾਬ ਸੰਕਟ' ਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਐਚ.ਕੇ.ਐਲ. ਭਗਤ, ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ, ਟਾਈਟਲਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ

ਸਿੱਖ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਕੈਦ

ਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਮੁੜ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਸੈਕਰਮੈਂਟੋ: ਪੱਛਮੀ ਸੈਕਰਮੈਂਟੋ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੱਖ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ 13 ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜੱਜ ਟਿਮੋਥੀ ਫਾਲ ਨੇ 42 ਸਾਲ ਦੇ ਪੈਡਰੋ ਰੈਮੀਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਨਸਲੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਮੀਰੇਜ਼ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 28 ਨਵੰਬਰ 2010 ਨੂੰ ਰੈਮੀਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਜੌਨੀ ਮੋਰਾਲਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਰਾਇਆ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਨਸਲੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਰੈਮੀਰੇਜ਼ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸੀ, ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੁਕੇ।

ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ: ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਬਾਨ ਕੀ ਮੂਨ ਨੇ ਇਸ ਆਲਮੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਰਵਉਚ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਮੁੜ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਸਥਿਤ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਬਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਮੁੜ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਸਭਾ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਦੋਵਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਭਰਿਆ ਸਮਾਂ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ।

ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਕੁਲ ਹਿੰਦ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸ੍ਰੀ ਆਸਕਰ ਫਰਨਾਂਡੇਜ਼ ਇਥੇ ਜੇ ਐਫ ਕੇ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ ਲਈ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਫਰਨਾਂਡੇਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬਲੂਸਮ ਫਰਨਾਂਡੇਜ਼ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ ਕਰਨਾਲ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਪਿਹੋਵਾ, ਪ੍ਰੇਮਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮਪੁਰਾ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ, ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਹਰਿਆਣਾ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਟੋਨੀ, ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਪਿਹੋਵਾ, ਬੀਬੀ ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਕਾਹਲੋਂ (ਮਿਊਂਸਪਲ ਕੌਂਸਲਰ, ਕਰਨਾਲ) ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। -ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਵੇਰਵਾ: ਬੀ ਜੇ ਸਟੂਡੀਓ

<p>ਸੇਲ: ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦਰਾਮਦਸੂਦਾ ਚੈਂਪੀਅਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 100% ਦੁੱਰਮ ਕਣਕ ਦਾ ਆਟਾ</p> 	<p>ਸੇਲ: ਇੰਪੋਰਟਿਟ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਗਾੜ੍ਹਾ ਕਰਨ, ਖੋਏ ਦੀਆਂ ਮਿਠਾਈਆਂ, ਖੀਰ ਅਤੇ ਕੇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਡੈਨੋ ਮਲਾਈਦਾਰ ਪਾਊਡਰ</p> 	<p>BUTTER Anchor VEGETARIAN CHEDDAR CHEESE</p> 	<p>ਚੈਂਪੀਅਨ ਆਟਾ ਚਪਾਤੀ, ਰੋਟੀ, ਕੇਕ, ਬ੍ਰੈਡ ਅਤੇ ਬੇਕਿੰਗ ਲਈ</p> 	<p>ਟਰੁਥਾਲ ਗਾਜਰ ਦਾ ਰਸ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।</p> 	<p>ਜੂਲੀ: ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਸੁਰਬਤ</p> 	<p>ਸਿਹਤਮੰਦ ਖਾਓ ਮੀਡੋ ਬ੍ਰੈਡ ਕੋਲੈਸਟਰੋਲ ਮੁਕਤ ਵਨਸਪਤੀ ਘਿਓ ਵਰਤੇ</p>
---	--	--	---	--	--	---

Wholesale Supplies: AFN 908-486-0077/United Cash & Carry 917-682-5604/ P. West 718-272-6383
When in Queens, NY tune on your radio to 1620AM to listen Hindi songs 24 Hrs.

ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣ ਨਾਲ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ

ਹਿਸਾਰ: ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਜਨਹਿਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦਾ ਲੰਘੀ 3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 81 ਸਾਲਾ ਆਗੂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦੌਰਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਡੀਸਿਨੀ ਗ੍ਰੈਜੂਆਟ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਜਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਹਿਸਾਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਮਾ ਦੇਵੀ, ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਅਤੇ ਧੀ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੋ ਵਾਰ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਗੈਰ-ਜਾਟ ਆਗੂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹ 28 ਜੂਨ 1979 'ਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਅਤੇ 5 ਜੁਲਾਈ 1985 ਤੱਕ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਉਤੇ ਰਹੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸਹੂ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਮਰਹੂਮ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੇ ਅੱਧਿਓਂ ਵੱਧ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਦਲ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਖੁਦ ਸਹੂ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਧਾਇਕ ਹੀ ਖਰੀਦੇ ਸਗੋਂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ ਖਰੀਦਿਆ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਹ 23

ਜੁਲਾਈ 1991 ਤੋਂ 11 ਮਈ 1996 ਤੱਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੇ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ

ਭਜਨ ਲਾਲ

ਕਾਰਜਕਾਲ ਬੇਹੱਦ ਵਿਦਾਦਪੂਰਨ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਝੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸੇਕ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਸਮੇਂ ਹੀ 1982 ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵੇਲੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਦੁਰ-ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ

ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਰੋਲ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਹਿਬਾਜ਼ੀ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਖਹਿਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਟ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

2005 ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਟ ਲੀਡਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁੱਡਾ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਖੜਕਾ-ਦੜਕਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ 2007 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰਿਆਣਾ ਜਨਹਿਤ ਕਾਂਗਰਸ ਬਣਾ ਲਈ। 2009 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 9 ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਹਾਰੀ ਸੀਟ ਉਹ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਭਜਨ ਲਾਲ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਚੋਣੀ ਦੇ ਆਗੂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦਲ ਦੇ ਆਗੂ ਸੰਪਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਦਸ ਸੀ-17 ਫੌਜੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦਣ ਦੇ 4.1 ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਦੇ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫੌਜੀ ਸੌਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਭਾਰੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਵੇਣ ਵਾਲੇ ਇਹ 10 ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ 126 ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਵੇਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੂਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਕੈਬਨਿਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਲਿਆ

ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਕਵਾਇਦ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਸਾਸਿਆਂ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵੇਰਵੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ।

ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੌਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜੀ ਵਿਕਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਸਮਝੌਤੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕੰਪਨੀ ਬੋਇੰਗ ਵੱਲੋਂ ਸੌਦੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ 30 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਢਾਂਚਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਉਸ ਨਿਯਮ ਤਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ 300 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੌਦੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 30 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰਤੀ ਰੱਖਿਆ, ਸੂਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ

ਅਮਰੀਕਾ ਦਰਮਿਆਨ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੱਖਿਆ ਸੌਦਾ 2009 ਵਿਚ 2.1 ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅੱਠ ਪੀ.-81 ਪੈਰੀਟਾਈਮ ਸਰਵਿਜ਼ਲੈਂਡ ਤੇ ਪਣ-ਡੂੰਬੀ ਰੋਕੂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲਾਲੂ ਵੱਲੋਂ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਆਰ.ਜੇ.ਡੀ. ਦੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਅੱਗੇ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਯਾਦਵ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਕ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਰੇ।"

ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਮੁਲਾਜ਼ਮ 'ਤੇ ਨਸਲੀ ਹਮਲਾ; ਦੰਦ ਤੋੜੋ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਨਸਲੀ ਹਮਲੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਮੈਟਰੋਪਾਲੀਟਨ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੇ ਘਸ਼ੁੰਨ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦੰਦ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸਾਮਾ ਬਿਨ ਲਾਦਿਨ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ।

ਬੁਰੁੱਕਲਿਨ 'ਚ 59 ਸਾਲਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਿਚਮੰਡ ਹਿੱਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਡੇਲੀ ਨਿਊਜ਼ 'ਚ ਛਪੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦੰਦ ਇਸ ਹਮਲੇ 'ਚ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸਾਮਾ ਬਿਨ ਲਾਦਿਨ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 2009 'ਚ ਉਸ ਦੇ 23 ਸਾਲਾ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਰੱਖੀ

ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਉਸਾਮਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਜ਼ਲਾਲਤ ਸਹਿਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 28-30 ਸਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਟਰੇਨ 'ਚ ਸਿੱਧਾ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਟ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਬੋੜਾ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਬੇਬੇਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲਰ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਧੁਹਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸੀਟਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਾਲਿਬਾਨ ਤੂੰ ਉਥੇ ਬੈਠ। ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਨਸਲੀ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਭਾਗ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕਰਮਚਾਰੀ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨ ਕੇ ਐਪਰਨ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਣ 'ਤੇ ਲਾਈ ਰੋਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕਰਮਚਾਰੀ ਛੇ ਇੰਚ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ

'ਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਅੱਠ ਜੂਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਧਰਨਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੇ.ਐਸ. ਪੰਨੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ 7 ਜੂਨ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਮੁੜ ਭਾਜਪਾ 'ਚ ਰਲੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੇਜ਼ ਰਠਾਰ ਨੇਤਾ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਆਖਰ ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਤਰ

ਗਡਕਰੀ ਉਮਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ

ਦੀ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਦਸੰਬਰ 2005 ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਗੀਣਤਾ ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਾਰਨ 52 ਸਾਲਾ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਐਲ.ਕੇ.ਐਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਮੁਹਿੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਭਾਰਤੀਯ ਜਨਸੰਕਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਉਸ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਹੀ ਉਡਾਨ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਚੋਣਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਜਿਥੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਨੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਮਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਪਾਰਟੀ

Satwant Kaur Takk

Lose Weight Feel Great

Before: 165 Lbs. After: 125 Lbs. Lost 40 Lbs.

Business Opportunity

International Company looking for serious people to work from home-part time or full time. Great earning potential, full training and support provided. To attend training in your area and For more info. call:

Surjit Singh or Satwant K. Takk Cell:

(416) 889-9886

Sukhpreet Kaur Indiana

Ph:317-884-3557

www.safeandeasyweightloss.com

[e-mail:sstakk@hotmail.com](mailto:sstakk@hotmail.com)

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ?

■ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸਟਰਗਲ-ਏ ਨਾਨ ਮੂਵਮੈਂਟ' ਰਿਲੀਜ਼

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸਟਰਗਲ-ਏ ਨਾਨ ਮੂਵਮੈਂਟ' (ਲਹਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ) ਦੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਸਮਾਗਮ ਮੌਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ, ਇਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਬਾਰੇ ਭਰਵਾਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲਾ ਭਾਸ਼ਨ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਤਾ।

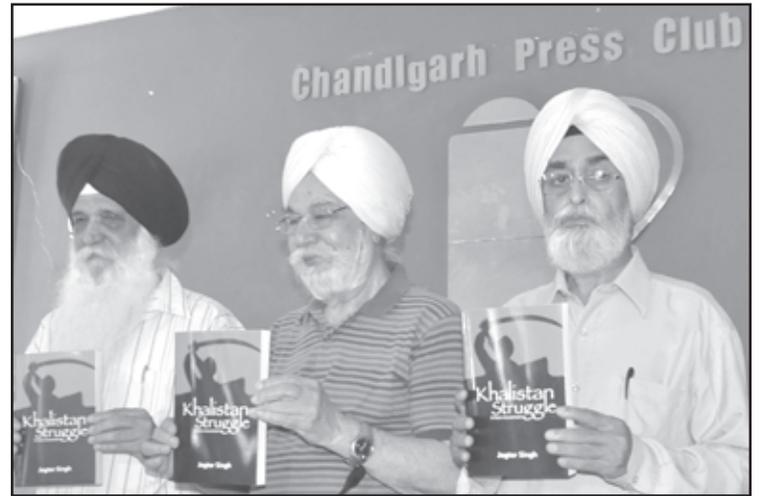
ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਭਰੇ ਕਿ ਕੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ?, ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ?, ਕਿ 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋਏ ਵਕਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉਬਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਉਠਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ

ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ. ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦ 'ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ', ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਸਲਨ, 'ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ' ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਵੇਲੇ ਦੇ 'ਸੋਸ਼ਲ ਆਰਡਰ' ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ, 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰਦਿਆਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਮੌਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਿਆਸੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਵਾਲ

ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 1940 ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਆਏ 'ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ', 1944 ਵਿਚ ਲੱਗੇ 'ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਅਤੇ 1945 ਵਿਚ 'ਸੋਵਰਨ ਸਿੱਖ ਸਟੇਟ' ਬਾਰੇ ਚੱਲੀ ਚਰਚਾ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਦੌਰਾਨ ਮਸਲਾ ਇਕ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 1947 ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ। ਇਕ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਉੱਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੰਗ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਸਿੱਧੀ ਸਪਾਟ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਜਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਦੀ ਦੱਬ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੁਬਸੂਰਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੌਰ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਸੂਹ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸਟਰਗਲ-ਏ ਨਾਨ ਮੂਵਮੈਂਟ' ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ ਤੇ ਲੇਖਕ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ।

ਲੇਖਕ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ-

ਬੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਘੜ ਸਕਣ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਰਹੀ।

'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸਟਰਗਲ: ਏ ਨਾਨ-ਮੂਵਮੈਂਟ' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਸੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚਲੇ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਨੂੰ ਸਹਿ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਜਗਾਉਣਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲਾਂਬੱਧੀ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਪੰਥਕ ਏਜੰਡੇ ਨੇ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪਲੂਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਵਲੋਂ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਕੋਈ ਭੂਗੋਲਿਕ-ਰਾਜਸੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮੰਗ ਸਦਕਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਮਾਨਿਕਸਕਤਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ 1978 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਖੂਨੀ ਟਕਰਾਅ ਨਾਲ ਇਸ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ 1978 ਵਿਚ ਹੀ 'ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ' ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ ਤੋਂ ਨੌਕਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਸਦੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਹ ਸੂਬੇ ਵਿਚਲੇ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦੇ ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਉਂ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਿਆ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਜਿਹੀ ਹਨੇਰੀ ਸੁਰੰਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸਿਰਾ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਇਹ ਜਦੋਂਜਹਿਦ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ "ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਬਹਾਲੀ" ਲਈ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਕੰਟਰੋਲ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਹਮਾਇਤ ਅਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਸਿਆਸੀ ਫਰੰਟ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਵਲੋਂ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਹਮਾਇਤ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਧਰ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੂਟਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਫੌਜ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ।

ਸਿਆਸੀ ਹਿੰਸਾ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਤੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਨੇ ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲਹਿਰ ਦਬਾਅ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੁਲਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਭ ਰਿਕਾਰਡ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਉਂਜ, ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਇਕ ਵੀ ਚੰਗੀ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ ਜਾਂ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਨਾਲੇ, ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ

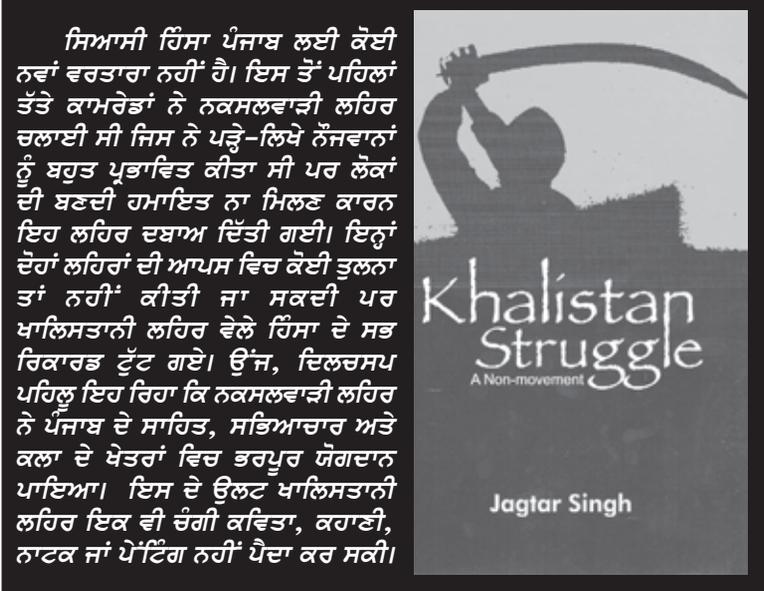
ਸੀ ਜਦੋਂਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਿਆਸੀ ਵਿਤਕਰਾ ਬਣਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲਾ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਵਾਦ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀ ਕੇ.ਜੀ.ਬੀ. ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਜਨਤਕ

ਖਤਰਾ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਧਰਮ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਭੰਡਿਆ ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 1982 ਵਿਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਬਕਾਇਦਾ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਨੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ 1974 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

1966 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖਸਤਾਨ ਦੇ ਮਤੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੀ ਬਾਅਦ ਸੋਧ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਕੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 1967 ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਣ ਲੜੀ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੋਣ ਤੱਤਾਂ ਵਲੋਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਦਸੰਬਰ 1984 ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵੱਖਵਾਦੀ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਊਏ ਸਹਾਰੇ ਲੜੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ 1967 ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੋਣ ਲੜ ਚੁਕਿਆ ਸੀ।

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਬਕਾਇਦਾ ਮੰਗ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ 1986 ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਬਣੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਵਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ

ਸਿਆਸੀ ਹਿੰਸਾ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਤੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਨੇ ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲਹਿਰ ਦਬਾਅ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੁਲਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਭ ਰਿਕਾਰਡ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਉਂਜ, ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਇਕ ਵੀ ਚੰਗੀ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ ਜਾਂ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੀ।

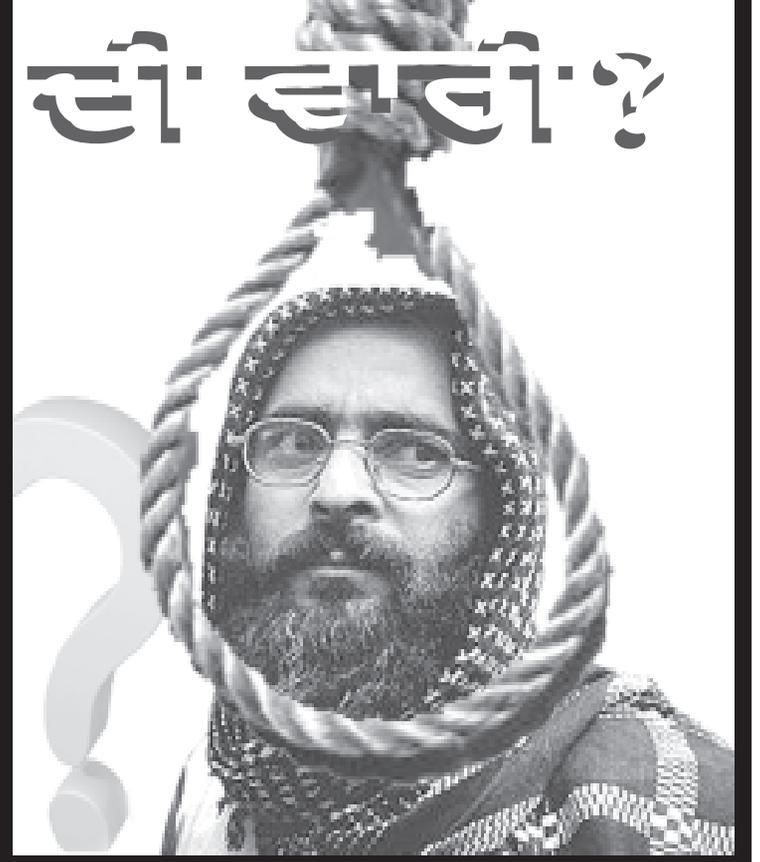
ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਉੱਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੜਬੜੀ ਫੈਲਾਅ ਕੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਸਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸਿਆਸਤ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਵੱਖਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਈ.ਏ.; ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸੂਤ ਬੈਠਦੀ ਸੀ? ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚਲੀ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਕਿਆ। "ਹਿੰਦੂ ਇੰਡੀਆ" ਅਤੇ "ਮੁਸਲਿਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ" ਦਰਮਿਆਨ ਬਫਰ ਸਟੇਟ ਵਜੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ, ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖੇਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ 1973 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ

...ਤੇ ਹੁਣ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਵਾਰੀ?

ਮਸਲਾ ਇਕੱਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ...

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ (ਕੇ.ਐਲ.ਐਫ.) ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਕਾਰਕੁਨ ਪ੍ਰੋ. ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਲਈ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਰਾਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਤੁੜਵਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਮੁਹਿੰਮ ਭਰਵੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਅਪੀਲ ਰੱਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦੀ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਉਹ ਸ਼ਖ਼ਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਵਕੀਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ, ਬਲਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਕੀਲ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਮਹੂਰੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇੱਥੇ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਬੀਵੀ ਤਬੱਸੁਮ ਦੀ ਉਹ ਅਪੀਲ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ 'ਕਸ਼ਮੀਰ ਟਾਈਮਜ਼' (ਸ੍ਰੀਨਗਰ) ਦੇ 21 ਅਕਤੂਬਰ, 2004 ਵਾਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ।-ਸੰਪਾਦਕ

ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਬੀਵੀ ਤਬੱਸੁਮ ਦੀ ਅਪੀਲ

ਮੈਂ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਬੀਵੀ ਤਬੱਸੁਮ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ 'ਤੇ 13 ਦਸੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਐਸ.ਐਨ. ਵੀਗਰਾ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੇਸ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਸਦ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚਿਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦ ਹਮਲਾ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਵੀ 1990 ਵਿਚ ਜੇ.ਕੇ.ਐਲ.ਐਫ. ਵੱਲੋਂ ਛੇਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਕੁਝ ਵਕਤ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਮੋਹ-ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਾਤਰ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਸਦਾ ਰੁਚੀ ਰਹੀ। ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੇਰਾ ਖਾਵੰਦ ਹੁਣ ਫਿਰ ਆਮ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤਾ। ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੇ ਕਮਾਂਡੋ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨ ਤੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਦੇ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦਾਂ ਨੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਖਾਤਕੂ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਇਕ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਖਾਤਕੂ ਦਾ ਜੀਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਸਮੇਤ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 1997 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸਰਜਰੀ ਦੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਵਾਲਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡਾ ਨਿਕਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਹ 28 ਅਤੇ ਮੈਂ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਸਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਭਾਰਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਮ ਸ ਕ ਯੂ ਕ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦਾਂ ਦੀ ਜਸੂਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। 22 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਈਫਲਜ਼ ਦੇ ਮੇਜਰ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਚਾਹਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਲਾਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਨਿਆ ਗਿਆ।

ਭ ਾ ਰ ਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਸ 'ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਬਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਰਾਤ ਭਾਰਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਰ-ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. (ਸਟੇਟ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ) ਦੇ ਪਲਹਾਲਣ ਪਟਣ ਕੈਂਪ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਦੇ ਹੁਮਹਮਾ ਕੈਂਪ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਵਿਨੈ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮੰਗੇ। ਸਾਡੇ ਟੱਬਰ ਕੋਲ ਪੈਸਾ-ਪੋਲਾ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਨਿਕਾਹ ਵੇਲੇ ਪਾਏ ਸੋਨੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਵੇਚਣਾ ਪਿਆ।

ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੋਬਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੁਦਾ ਵਿਚ ਪੈਟਰੋਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਵਿਚ ਕਈ ਘੰਟੇ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਜ਼ਰੂਰ

ਹੀ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਗੂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਹਰ ਬੰਦੇ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਬਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਭਰਾ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦਾ,

ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਬੀਵੀ ਤਬੱਸੁਮ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ਦ ਨਾਲ

ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ, ਕੁੱਟਿਆ ਮਾਰਿਆ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਚਾਹਿਆ, ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੂਤਿਆ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੌਂਸਲਾ ਜੁਟਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲੋਗੇ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਕਹੋਗੇ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਾਵੰਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅੱਬਾ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹਾਂ; ਪਰ ਮੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਔਰਤ ਵਜੋਂ ਵੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਖਾਵੰਦ ਦਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਖ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨ ਲਈ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਕਿੰਨੀ ਬਦਨਾਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਫਤੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਈਦ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੀ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਫੋਰਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਚਾਹੁਣ ਸਮੇਤ ਮਾਨਵੀ ਹਕੂਕ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਦਨਾਮ ਹੈ।

ਇਹੀ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਟੱਬਰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਛਿੱਡ ਨੂੰ ਝੁਲਕਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਚੱਠੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਗਾਲਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਮੰਗਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਵੀ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿਵਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਜੋਂ ਵਧਦੇ-ਫੁੱਲਦੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਲਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੁਫ਼ਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੀਤਾ-ਫੀਤਾ

ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਨੇ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਫੜਿਆ।

ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਨੇ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ (ਅਫ਼ਜ਼ਲ) ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਤਾਰਿਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ

ਵੀ ਇਲਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕਿਉਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ, ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ਕੁ ਹੀ ਮੰਨਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗੋਲੀ ਨਾ ਗਈ ਕਿ

ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਵਕੀਲ ਨੇ ਨਾ ਕਦੀ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦੱਸੀ-ਪੁੱਛੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਵਕੀਲ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਲਈ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਜੱਜ ਵੀਗਰਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੱਜ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦਰਅਸਲ, ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਦਾ ਪੱਖ ਉੱਕਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਈ ਵੀ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਜੱਜ ਨੇ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੱਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫਿਰਕੂ ਤਾਅਸਬ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ।

ਮਾਨਵੀ ਹਕੂਕ (ਅਧਿਕਾਰਾਂ) ਵਾਲੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ, ਪਰ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਨਾ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਟੀਕਾ ਲਾ ਕੇ

ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ। ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਉਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਉਸ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੀ।

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪੱਖ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵਕੀਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਲਈ ਵਕੀਲ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੇ ਗਿਲਾਨੀ ਲਈ ਬਣਾਈ ਡਿਫੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ (ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਡਿਫੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਫਾਰ ਐਸ.ਏ.ਆਰ. ਗਿਲਾਨੀ) ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਡਿਫੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਲਈ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਸੁਣਾਵਈ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਰ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪੱਖ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮੀਡੀਆ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਝੂਠਾ ਬਿਆਨ ਦਿਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ, ਕੁੱਟਿਆ ਮਾਰਿਆ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਚਾਹਿਆ, ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੂਤਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਆਉਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੌਂਸਲਾ ਜੁਟਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਖਾਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਛੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਖਾਵੰਦ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲੋਗੇ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਕਹੋਗੇ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਾਵੰਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅੱਬਾ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹਾਂ; ਪਰ ਮੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਔਰਤ ਵਜੋਂ ਵੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

-ਤਬੱਸੁਮ, ਸ੍ਰੀਨਗਰ, ਸਤੰਬਰ 2004

Punjab Times

Established in 2000
12th Year in Publication

Published every Saturday
by **A B Publication Inc.**
20451 N Plum Grove Rd.
Palatine, IL 60074-2018

Ph:847-359-0746
Fax:847-705-9388

Editor:

Amolak Singh Jammu
Astt. Editor:
Jaspreet Kaur
Kuljeet Singh

Graphics:

Mandeep Singh

Our Columnists

Ashok Bhaura
Tarlochan Singh Dupalpur
Baljit Basi
Prof. Kulwant S. Romana

California Bureau:

Mann Mandeep
661-889-1927
Shiara Dhindsa
Photographer
661-703-6664

New York

Iqbal S. Jabowalia
917-375-6395

Circulation

Harbhajan Singh
917-856-5229

Photographer

Kamaljit Singh Viridi
Ph. 847-502-2703

Distributed in:

California, Illinois, Indiana, Michigan, Wisconsin, Ohio, Iowa, Mississippi, Arkansas, Texas, Nevada, Virginia, Oregon, Arizona, Georgia, Florida, Massachusetts, Washington, New York, Missouri

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 85 ਡਾਲਰ,
ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ: 400 ਡਾਲਰ

ਨੋਟ: ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ
ਲੇਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਦਾਰਾ
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ
ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵਿਆਂ
ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ
ਟਾਈਮਜ਼ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

Disclaimer

The views expressed in the
articles published in the columns
of Punjab Times are that of
their writers, and it is not
implied that Punjab Times
endorses them.

Sameway Punjab Times
does not necessarily endorse
the claims made in the
advertisements published in
Punjab Times.

**All disputes subject to
Chicago jurisdiction.**

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਚਿੱਤ

**ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਵੀ
ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ**

ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਉਤਰਾਖੰਡ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ
ਹਰਿਦੁਆਰ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ
ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤਕਰੀਬਨ 261.468
ਹੈਕਟਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ
ਕੀਮਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ
ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼
'ਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ 'ਚ
ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦਾ ਮਾਤਾ ਦੌਰ ਉਸ
ਵੇਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 4
ਮਈ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ
ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਤਿੰਨ ਮੀਟਰ ਉੱਚੇ ਮੰਚ
ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਭੇਸ 'ਚ ਬਚ
ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ
ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼
'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ
ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਉਹ 15 ਦਿਨ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਚ
ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ
ਬਾਬੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਾ
ਧਨ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ
ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ
ਆਪਣਾ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ
ਵਾਅਦੇ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ।
ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ
ਆਪਣੇ ਪਾਤੰਜਲੀ ਯੋਗਪੀਠ 'ਚ ਮਰਨ ਵਰਤ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ
ਲੋਕ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮਰਨ
ਵਰਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ। ਹਰਿਦੁਆਰ
'ਚ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰਦਿਆਂ ਅਹਿਦ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਉਹ
ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, 'ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ' ਜਾਰੀ
ਰਹੇਗਾ।
ਉਧਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਖੀ
ਸਿਆਸਤ ਛਿੜ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ
ਕਿ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਅਰਾਜਕ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤੀ
ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗੀ, ਜਦਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦਾ ਦਰ ਖੜਕਾ ਕੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ

ਲਈ ਸੰਸਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੈਸ਼ਨ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ
ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ
ਤਾਕਤਾਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦੀ
ਇੱਛਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤੀ ਵਰਤੀ
ਜਾਵੇਗੀ। ਪਾਰਟੀ ਤਰਜਮਾਨ ਜਨਾਰਦਨ ਦਿਵੇਦੀ
ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ
ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ
ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ
ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਚੰਗੀ
ਝਾੜਝੜ ਕੀਤੀ।
ਉਧਰ ਸਾਂਝਾ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗਠਜੋੜ
(ਯੂ.ਪੀ.ਏ.) ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ
ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੇ ਕੌਮੀ ਜਮਹੂਰੀ
ਗਠਜੋੜ (ਐਨ.ਡੀ.ਏ.) ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ
ਦੇਵੀ ਸਿੰਘ ਪਾਟਿਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਮੰਗ
ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ
ਖਿਲਾਫ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੇ
ਮੁੱਦੇ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਸੈਸ਼ਨ ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇ। ਵਫ਼ਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ
ਰਹੇ ਭਾਜਪਾ ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ
ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਮੰਗ
ਪੱਤਰ ਸੌਂਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਹੈ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਐਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ
ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ
ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਕ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ
ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ
ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਰਾਦੇ
ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।
ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਾਬੇ
ਖਿਲਾਫ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ
ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਰਾਜਘਾਟ 'ਤੇ ਠੁਮਕੇ ਲਾ ਕੇ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਕਸੂਤੀ ਫਸੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ
ਧਿਰ ਦੀ ਆਗੂ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਰਾਜਘਾਟ 'ਤੇ
ਠੁਮਕੇ ਲਾ ਕੇ ਕਸੂਤੀ ਫਸ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ
ਉਸ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ
ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਨੇ 6
ਜੂਨ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਰਾਜਘਾਟ
'ਤੇ ਨੱਚ ਕੇ ਨਵਾਂ ਵਿਵਾਦ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।
ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ
ਬੀ.ਕੇ. ਹਰੀਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ
ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਮਾਧ 'ਤੇ ਨੱਚ ਕੇ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ

ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ
ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ
ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ
ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਵਿਵਾਦ
ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਸੁਸ਼ਮਾ
ਸਵਰਾਜ ਨੂੰ ਰਾਜਘਾਟ ਵਿਖੇ ਰੋਸ ਵਿਖਾਏ ਦੌਰਾਨ
ਨੱਚਦੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਧਰ ਸੁਸ਼ਮਾ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ
ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਡਰ

ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ
ਦੀ ਧੂੰ 'ਤੇ ਬਿਰਕਤ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ
ਰਵਾਇਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਰੀਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਦੇਸ਼

ਲਾਇਆ ਕਿ ਐਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲੋਂ
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਿਲਾਫ ਵਿੱਚੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ
ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਤੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ।

ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ!

ਸ਼ਿਕਾਗੋ: ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਆਈ.ਐਸ.
ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ
ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਮੁੰਬਈ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ
ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਤੁਹੱਵਰ ਰਾਣਾ ਨੇ ਕੀਤਾ
ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ
ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ
ਵਿਚ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ
ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਭਾਰਤੀ
ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ
ਦੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਣਾ ਕੋਲੋਂ
ਐਫ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜਾਂਚ ਦੀ
ਵੀਡੀਓ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ
ਰਾਣਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ.
ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਡੇਵਿਡ ਹੈਡਲੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ
ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ।
ਐਫ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼
ਕੀਤੀ ਅਕਤੂਬਰ 2009 ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ
ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਸਕਰ-ਏ-
ਤੋਇਬਾ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਹੈਡਲੀ ਨੇ ਰਾਣਾ ਦੀ ਮਦਦ
ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ
ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਰਾਣਾ ਇਕ ਮੇਜ਼ ਅੱਗੇ
ਮੁਰਬਾਈ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ

ਐਫ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਦੋ ਅਫਸਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ
ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ
ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਐਫ.ਬੀ.ਆਈ.
ਏਜੰਟ ਜੈਫਰੀ ਪਾਰਸਨਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੈਡਲੀ
ਨੇ ਰਾਣਾ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ
ਵਰਤੋਂ ਸਨ। ਰਾਣਾ (50) ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਵਿਚ
ਡਾਕਟਰ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ
ਵਿਚ ਖਾੜੀ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ
ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਥੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ
ਜਰਮਨੀ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਣਾ ਨੂੰ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਲੋਬੀਅਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਭਗੌੜਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ
ਸੀ। ਹੈਡਲੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਸੂਖ ਵਰਤ ਕੇ
ਐਫ.ਬੀ.ਆਈ. ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ
ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵੀਡੀਓ ਅਨੁਸਾਰ
ਰਾਣਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ
ਲਸਕਰ ਨੂੰ ਹੈਡਲੀ ਦੇ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਨਾਲ
ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ
ਦੀ ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਇਲੀਆਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ
ਨਾਲ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ।

ਰਾਜਘਾਟ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀ ਹੋਈ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

ਬੀਬੀ ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ (ਡਾ.)	ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰੜ
ਸ੍ਰੀ ਸੰਨੀ ਧੂੜ (ਮਿਸ਼ੀਗਨ)	ਸ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ	ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਸ
ਪ੍ਰੋ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਮਦੇਵ	ਸ੍ਰੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ	ਸ. ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ
ਸ. ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ	ਸ. ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
ਸ. ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ	ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ	ਸ੍ਰੀ ਹੋਪੀ ਹੀਰ
ਸ. ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ	ਸ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ (ਮਿਲਵਾਕੀ)	
ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ		

ਕੈਲਗਰੀ ਪੁਲਿਸ ਭਾਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ

ਕੈਲਗਰੀ (ਸੁਖਵੀਰ ਗਰੇਵਾਲ): ਕੈਲਗਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਮੋਨਾ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕੈਲਗਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ

ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 12 ਮਈ ਨੂੰ ਰਣਬੀਰ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਧਰ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋਨਾ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨੋਟ ਲਿਖ ਕੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਣਬੀਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇਗਾ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਲਈ ਤੇ ਭਾਰਤ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਰਿਕਾਰਡ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ 24 ਮਈ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਉਸ ਤੋਂ

(ਸ਼ੈਲ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ (ਡਿੱਪੀ) ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੈਲਗਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚੌਕਸੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਪਰੀ। ਮੋਨਾ ਗਿੱਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਬੰਧ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੋਨਾ ਅਤੇ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮੋਨਾ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਘੁੰਮਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਵਾਰ

ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਅਰੋੜਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੋਨਾ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨੋਟ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਦ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੱਦ 5 ਫੁੱਟ 8 ਇੰਚ ਅਤੇ ਭਾਰ ਤਕਰੀਬਨ 77 ਕਿਲੋ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਪੱਗ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਰਣਬੀਰ ਅਰੋੜਾ ਦਾ ਕੱਦ 2 ਫੁੱਟ 5 ਇੰਚ ਅਤੇ ਭਾਰ 10 ਕਿਲੋ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਸਤਾ ਨੇ ਵੀ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖਿਆ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ (ਬਿਊਰੋ): ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਸਭਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਧੌਜੀਆਂ ਉਤਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਟਾਲਣ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਇਥੇ ਜਾਰੀ ਇਕ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਸ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਪਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਚਾਹੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੂਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਿਆਨ 'ਚ ਸ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਸਭਾ ਆਫ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਕਰੀਬ 20 ਸਾਲ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇੰਨਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪਹਿਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪੇ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ

ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਚੌਧਰ ਦਾ ਐਸਾ ਦੌਤ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 14 ਤਾਰੀਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੁੱਚਰਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰੀਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਦੁਬਿਧਾ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚੋਣ ਸਬੰਧੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਗਈ ਪਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਫੈਸਲੇ ਆਪ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਕਮੇਟੀ 14 ਜੂਨ 2009 ਨੂੰ 2 ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਟਰਮ 14 ਜੂਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਵਿਚ 28 ਮਈ ਤੱਕ ਮੈਂਬਰਸਿਪ ਅਤੇ 14 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ 28 ਮਈ

ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਮੈਂਬਰਸਿਪ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਬਰਸਿਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸਮੁੱਚੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਗਤ ਉਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਗਲਤ ਹੈ। ਹੁਣ 14 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈਟਰ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਚੋਣ 14 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਲਾਈ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਾਰ ਇੰਡੀਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਨਾਦਾਨ ਕਰਿ ਕੇ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼

ਮੈਲਬਰਨ: ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਤਿਨ ਗਰਗ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਜਰਮ 16 ਸਾਲਾ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਜੁਰਮ ਉਸ ਦੀ ਨਾਦਾਨੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਸੂਬੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸਫਾਈ ਧਿਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਾਰਕਸ ਡੈਪਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਫੋਨ ਦੀ ਟੇਪ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੁਰਮ ਉਸ ਦੀ ਨਾਦਾਨੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਗੈਰ-ਇਰਾਦਤਨ ਕਤਲ ਸੀ। ਜੱਜ ਜਸਟਿਸ ਪਾਲ ਕੋਗਲਨ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ 'ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸਨਾਕ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੁਣਾਉਣਗੇ।

Matrimonials

ਕੰਨਿਆ ਦੀ ਲੋੜ
US/Canadian citizen girl sought for Canadian citizen Kamboj Sikh cleanshave boy 27, 5' 7", Chem. engg., working with SNC Lavalin. No bars. Pl. contact: e-mail at: ravhanda@hotmail.com

Wanted suitable match for Jatt Sikh US born, handsome, cleanshaven, 27/ 6'1", engineer (BSc. Engg.) boy, manager in a top US corporation. Educated, respected family, no demands. Contact: Sikh5family@gmail.com

ਨੈਸ਼ਨਲ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਸਕੂਲ

National Truck Driving School

ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ
ਜੋਰਦਾਰ ਮੰਗ 'ਤੇ ਹੁਣ ਯੂਬਾ ਸਿਟੀ ਲੋਕੇਸ਼ਨ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ

ਓਨਰ ਅਪਰੇਟਰ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
ਕੰਪਨੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ 35 ਸੈਂਟ ਪ੍ਰਤੀ ਮੀਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ

- *ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ
- *ਲਾਇਸੈਂਸ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਕੰਮ/ਜੋਬ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ
- *ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ
- *2-3 ਹਫਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣੋ

Call For Special Price

Kashmir S. Thandi
Office: (866) 933-3038
Balhar S. Ranu Cell:916-502-7733
Yuba City Ph:530-383-2785

4585 Pell Dr. Sacramento CA, 95838

INDO US EXPRESS, INC.

Worldwide Couriers * Freight Forwards
Domestic & Local Delivery

We Thank Our Customers For Their Trust & Loyalty

17 Years of Excellent Customer Service

FOR COMPETITIVE RATES CALL
1-800-870-5845

PICK-UP & DELIVERY ANYWHERE IN USA

43-50, 11th St., Suite No. 109, LIC, New York, N.Y.11101
Tel: 212-447-5720 • Fax: 212-213-3622
www.indousexpress.com
Email: GSingh9070@aol.com • Cell: 1-347-538-7041
7 Days A Week

CALL ABOUT OUR SPECIAL RATES TO INDIA

ਰਾਮ (ਦੇਵ) ਲੀਲਾ !

ਬਾਬਾ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੌਡੇ ਤੋਂ ਹੀ ਤਿਲਕਿਆ

ਯੋਗ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਪਾਪੂਲਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਪਟੜੀ ਉਤੇ ਚਾੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੰਡ-ਖੱਪਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਆਦਰਯੋਗ ਥਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਚੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਏਜੰਡਾ ਸਿਰਫ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਵੱਡੇ ਏਜੰਡੇ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਡਰਾਮਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਐਨ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਹੈ। ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਕਠਪੁਤਲੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਸਭ ਨੇ ਕੀਤੇ।

ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਖਲੋਤਾ ਰਾਮਦੇਵ

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ 'ਤੇ ਵਰਿਆ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਡੰਡਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ 'ਡੰਡੇ' ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁੜ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ 4 ਮਈ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਅਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਤ ਡੇਢ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈਣ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਲੈ ਗਏ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਥਰਾਅ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਝੜਪ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵੀ ਛੱਡੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਭਗਦਤ ਮੱਚਣ 23 ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮੇਤ 60 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਧਾਰਾ 144 ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਯੋਗ ਕੈਂਪ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ 'ਮਾਈਕ ਸਿਸਟਮ' ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਕਈ

ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਮਾਇਆਵਤੀ, ਨਿਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਪਟਨਾਇਕ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਤੇ ਚੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਖਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਧਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਬਾਬੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਾ ਧਨ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਾਅਦਿਆਂ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਮੀਟਰ ਉੱਚੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਫਾਲ ਮਾਰਨ ਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਭੇਜ 'ਚ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਉਹ 15 ਦਿਨ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਵੈਨ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਹਰਿਦੁਆਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਖਰ ਕਿੰਝ ਵਿਗੜੀ ਗੱਲ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵਿਚਾਲੇ ਭੁੱਖ-ਹੜਤਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਰੇ 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਿਗੜ ਗਈ। ਭੁੱਖ-ਹੜਤਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਮਲਾ ਉਦੋਂ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਕ ਕਰੀਬੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਖਤ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ-ਹੜਤਾਲ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਤੀ ਭਰੋਸਾ ਮਿਲਣ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਚਿੱਠੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਉਲਟਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਮਦੇਵ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਤੀ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਜਨਤਾ ਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਾਅ ਕੇ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀ? ਸ੍ਰੀ ਸਿੱਬਲ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੁਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਧਰ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਸਖਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰੁਖ ਤੋਂ ਰਾਮਦੇਵ ਕਸੂਤੇ ਫਸ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਤਕ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮੁੜ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਸੰਪਤੀ ਐਲਾਨਣਾ, ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਤੇ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਕਰ ਚੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਨਾਹਗਾਹਾਂ ਉਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਬਾਬੇ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸ਼ਹਿ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਭਰਾ ਦੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਲੋਕ ਪਾਲ ਬਿੱਲ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ। ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੁਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫ਼ਿਰਕੂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੰਚ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭੁਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਵੱਲੋਂ ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਭਰਾ ਨੂੰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਸਲੇ ਦਾ ਰਾਜਸੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਵਾਮੀ ਅਗਨੀਵੇਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨਾਲ ਮੰਚ 'ਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਅਗਨੀਵੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਭਰਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਸਾਧਵੀ ਰਿਤੰਭਰਾ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ) ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ.) ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਰਿਤੰਭਰਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪਰੀਸ਼ਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ।

ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਹਨ। ਸੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾ ਬਾਬਾ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਯਾਦਵ ਵਜੋਂ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਲੀਪੁਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਰਿਦੁਆਰ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈੱਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤਕਰੀਬਨ 261.468 ਹੈਕਟਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅੰਦੋਲਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਬਰੀ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਦੋ ਵਾਰ 2008 ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਘਰ 2010 ਵਿਚ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਸਹਾਇਕ ਅਚਾਰੀਆ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬਣਦੀ ਕੀਮਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੌਂਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਖਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਬਾਰੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੂਬਾਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਦੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਦਿਵਾਕਰ ਭੱਟ ਨੇ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋਂ ਵਿਧਾਇਕ ਸੁਰਿੰਦਰ ਰਾਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਕੇਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕਈ

ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪਏ 'ਚ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਥਿਆਈ: ਕੈਪਟਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਖੁਦ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੰਡਾਘਾਟ-ਚੈਲ ਰੋਡ 'ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਸਾਧੂਪੁਲ 'ਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ 127 ਬਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਰਫ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਸੀਦ ਦੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ 99 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੁੱਲ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਮੁੱਲ ਕਰੀਬ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਬਿਘਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਠੱਗ: ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ 'ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਨੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਦਿਗਵਿਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਠੱਗ ਹੈ। ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ

ਤੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਸੰਨਿਆਸੀ ਘੱਟ ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਵੱਧ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੋਗ ਸਿਖਾਉਣ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਮੁਹਰਲੀ ਸੀਟ ਲਈ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਲਈ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੇ ਆਖਰੀ ਸੀਟ ਲਈ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਸੂਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਾਂਗਰਸ ਡਰ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦਿਲੀ ਹੈ। ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਪਿੱਛੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੰਘ (ਆਰ. ਐਸ.ਐਸ.) ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸਿਆਸਤ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਬੇ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋਂ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਖਦੇਤਣ ਤੋਂ ਖਫਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਤੰਜਲੀ ਯੋਗਪੀਠ 'ਚ 6 ਜੂਨ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੋਕ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਜੇ ਕੰਮ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਚਾਰੀਆ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ 'ਤੇ ਉੱਗਲੀ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਆ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝਾ

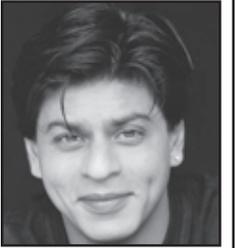

ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਮੁਖੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਔਰਤਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਘਸੀਟ-ਘਸੀਟ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੰਝੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਕੰਧ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਘੰਟੇ ਲੁੱਕ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਤੇ ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਰਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਗਲ ਘੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਸਿਤਾਰੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਨਿੱਤਰੇ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਸਨਅਤ ਭਾਵੇਂ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਨੇ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹਤਤਾਲ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਜਬਰੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕਰਤੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਕਾਰ ਰਵੀਨਾ ਟੰਡਨ ਨੇ ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਾਤਲਾਂ, ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਅਨੁਪਮ ਖੇਰ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਭੀੜ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨਿਆਪੂਰਨ ਤੇ ਗੈਰ ਜਮਹੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਸ਼ੇਖਰ ਕਪੂਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਮੁਰਖਤਾ ਭਰੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਕਾਰੋ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਅਮਨਪੂਰਵਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਵੇਕ ਉਬਰਾਏ ਨੇ ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਕੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਅਦਾਕਾਰ ਰਣਵੀਰ ਸ਼ੇਰੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਹਾਲਾਤ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਨ।

ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਅਦਾਕਾਰ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਹੈ, ਉਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਨੇਤਾ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ।

ਜਨਾਰਧਨ ਦਿਵੇਦੀ 'ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ (ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ.) ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ 'ਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੱਸ ਕੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਜਨਾਰਧਨ ਦਿਵੇਦੀ ਉੱਤੇ ਜੁੱਤੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਹਮਲਾਵਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਅਖਬਾਰ 'ਨਵ ਸੰਚਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡ ਸੀ। ਅੱਧਯੁਕਤ ਉਮਰ ਦੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਸ੍ਰੀ ਦਿਵੇਦੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਦਿਵੇਦੀ ਨੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਨੂੰ 'ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਸਾਜਿਸ਼' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਅੰਦੋਲਨ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਉੱਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ

ਉਹ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਿਵੇਦੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਨੀਲ ਸੀਕਰ ਤੇ ਝੁੰਜਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਜਿਸ ਪਰਚੇ 'ਨਵ ਸੰਚਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ' ਦਾ ਸਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੁਕੇਸ਼ ਮੁੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਦਾਰਾ ਇਕ ਕੋਚਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਵੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਜੋ ਸੀਕਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਾਬੇ ਨੇ ਔਰਤ ਦਾ ਭੋਸ ਵਟਾਇਆ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਿੱਢੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਔਰਤ ਦਾ ਭੋਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ 'ਚ ਰਲ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਲੈ ਕੇ ਸਲਵਾਰ-ਕਮੀਜ਼ ਪਾ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਔਰਤ ਦਾ ਭੋਸ ਧਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਔਰਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਐਂਬੂਲੈਂਸ 'ਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਭੇਜ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹਤਤਾਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤਾਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ

ਚੇਨਈ: ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ, ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਤੇ 1975 ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮ ਨ ਮੌ ਹ ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗੱਠਜੋੜ ਦੀ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਹੰਗਾਮੀ ਇਜਲਾਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਮੰਦਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ: ਬਾਦਲ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਰਤੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਦਭਾਗਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਚ ਸਮਾਜਿਕ ਕ ਦ ਰ ਾ - ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਮੌ ਿ ਲ ਕ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਦਭਾਗਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਚ ਸਮਾਜਿਕ ਕ ਦ ਰ ਾ - ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਮੌ ਿ ਲ ਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰੂਅਮ ਉਲੰਘਣਾ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਧੱਬਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਖਫਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖਦੇਤਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਆਪੇ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੌਮੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੀ ਦੋ ਹਫਤਿਆਂ 'ਚ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਐਸ. ਚੌਹਾਨ ਤੇ ਸਵਤੰਤਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੋ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਦੇਤਣਾ ਪਿਆ। ਉਂਜ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਅਜੈ ਅਗਰਵਾਲ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 2 ਜੁਲਾਈ 'ਤੇ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਨਿੱਤਰੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 6 ਮਈ ਨੂੰ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਲਈ ਕਾਇਮ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ (ਜੇ.ਡੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਸਕਤੀਸ਼ੀਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਕੈਂਪ 'ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਸਾਇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 10 ਜੂਨ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਤਰੀਕ ਵੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੈਅ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੁਝੇਵਾਂ ਹੈ। ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਤ ਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਜੇ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਣਬ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ 'ਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੇਖਤ ਕਰਨ ਮੱਧ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਨੋਕਰਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਨਿਆਪਾਲਿਕਾ ਤਕ ਸਭ ਨੂੰ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ

ਬਾਰੇ ਵੀ ਜੇ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਚ ਇਕੋ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਪਾਲ ਕੋਲ ਕੇਵਲ 300 ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਬਚਣਗੇ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ

ਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਪੱਤਰ 'ਚ ਇਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 10 ਜੂਨ ਨੂੰ ਜੇ ਦਫਕਿ 9 ਤੋਂ 11 ਜੂਨ ਤਕ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਰੁਝੇਵਾਂ ਹੈ।

ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਕੋਲ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟ ਪੁੱਜੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਧਰਮਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਭੁੱਖ ਹਤਤਾਲੀਆਂ ਉਪਰ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਹਤਤਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਇੱਟਾਂ, ਗਮਲੇ ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਵਰਸਾਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਛੱਡੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਗਏ ਕਿ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਥਾਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਝਟਕਾ

ਤੀਕਸ਼ਣ ਸੂਦ ਵਿਰੁੱਧ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਕੇਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ 'ਚ ਪੁੱਜਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਘੱਟ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀਆਂ। ਹੁਣ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਦਯੋਗ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਧਾਇਕ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾ ਤੀਕਸ਼ਣ ਸੂਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੱਗੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਅਸਮਾਨਪੁਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸੂਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ.) ਤੋਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਜਸਟਿਸ ਦਇਆ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਮੰਤਰੀ

ਕੱਕੜ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਮੰਤਰੀ ਖਿਲਾਫ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘਪਲੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਦਰਖੱਤ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਸਗੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਹੀ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਆਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਤਾ ਧਿਰ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕ ਦਲ ਦਾ ਨੇਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਰਫਾਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਮਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਸੂਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਘਿਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਿਲੀ ਹੈ? ਜੇ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਲਾਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ 8 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਧੀਕ ਚੀਫ ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਰ ਜੰਗਲਾਤ ਆਰ.ਆਰ.

ਹਵਾਰਾ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੱਖ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰਾ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ 'ਜੇਲ੍ਹ ਬਰੇਕ' ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਿਰੋਸ਼ ਸ਼ਿੰਡਿਆਲ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਨਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ।

ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਵਾਰਾ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ੀ ਭੁਗਤਣ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਣਾਅ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਖਤਰਨਾਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜੋ ਕਿ ਫੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਜਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ, ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਬੁਡੈਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯੂ.ਟੀ. ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੇ ਦੋ-ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 7 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਟਲੀ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/ਰੋਮ: ਭਾਰਤ ਨੇ ਇਟਲੀ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਲਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿਦੇਸ਼ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਐਸ.ਐਮ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਾਲਵੀ ਹਮਰੁਤਬਾ ਫ੍ਰੈਂਕੋ ਫ੍ਰੈਡਿਨੀ ਨਾਲ ਦੁਵੱਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਪੱਗ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ।

ਇਤਾਲਵੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚੌਕੀਆਂ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਪੱਗਾਂ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਤਾਲਵੀ ਫਾਰੇਨ ਆਫਿਸ ਕੋਲ ਰੋਸ ਦਰਜ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਗੋਲਫਰ ਜੀਵ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਚ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਗੜੀ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਸਲੀ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਫਤਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਮੀ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਬਗੈਰ ਸਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡਾਂ ਤੇ ਪੱਗ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿਚਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਲਾਲਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਸੀ।

ਢੀਂਡਸਾ ਪੰਜਾਬ ਓਲੰਪਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁੜ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਓਲੰਪਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਓਲੰਪਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਹੋਈ ਸਾਲਾਨਾ ਜਨਰਲ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਓਲੰਪਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਤੌਰ ਨਿਗਰਾਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਚੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਓਲੰਪਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਤੇ ਪੀ.ਐਸ. ਕੁਮੇਦਾਨ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਰਾਜਾ ਕੇ.ਐਸ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਤੇ ਰਾਜਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੀ.ਐਸ. ਵਿਰਕ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨਚੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿੰਦਰਾ, ਐਸ.ਐਸ. ਚੰਨੀ, ਸਿਕੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲੂਕਾ, ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਜਨ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਕੇ.ਬੀ.ਐਸ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ ਤੇ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ, ਅਰਜੁਨ

ਐਵਾਰਡੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡੀ ਓਲੰਪੀਅਨ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ, ਉਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਮਿੱਤਲ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ, ਅਰੁਣ ਵਿੱਜ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ,

ਕੇ.ਐਸ. ਕੰਗ, ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡੀ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਉਪਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਬਲਰਾਜ ਸਰਮਾ, ਹਰਕੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ, ਦੇਵ ਧਾਲੀਵਾਲ ਤੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ ਵੱਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਭਰੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਘੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਾਰੰਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੇਲ੍ਹ ਭਰੇ ਅੰਦੋਲਨ ਫੇਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ ਸਗੋਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਗੇ।

ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤੇ ਸੈਸਨ ਜੱਜ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵੱਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਘੋਲ ਦੌਰਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅਕਤੂਬਰ 2010 ਵਿਚ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ 'ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਮੁੰਬਈ ਰੇਲ ਰੋਕੀ ਸੀ। ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲਈ ਰੇਲ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਮੁਚਲਕੇ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਝੀਂਡਾ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਮਨ ਭੇਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ. ਝੀਂਡਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਦੀ ਥਾਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ. ਝੀਂਡਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਬੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੰਗ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ।

ਨਵੰਬਰ 1984: ਕੈਂਥ ਦਾ ਮੈਡਲ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ (ਲਵਲੀ) ਦੇ ਆਈ.ਪੀ.ਐਸ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਮੇਧ ਕੈਂਥ ਵੱਲੋਂ 1984 ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੌਰਾਨ ਨਿਭਾਏ ਗਏ ਗੋਲੇ ਬਦਲੇ ਦਿੱਤਾ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ ਤੇ ਜਸਟਿਸ ਸੰਜੀਵ ਖੰਨਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਬੈਂਚ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜ ਦੇ ਹੁਕਮ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਕੈਂਥ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 16 ਸਤੰਬਰ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ ਤੇ ਜਸਟਿਸ ਸੰਜੀਵ ਖੰਨਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਬੈਂਚ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜ ਦੇ ਹੁਕਮ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਕੈਂਥ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 16 ਸਤੰਬਰ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਅਮਰਨਾਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ 2.13 ਲੱਖ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਾਏ

ਜੰਮੂ: ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ 13,500 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਅਮਰਨਾਥ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਫਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹੁਣ ਤਕ 21.3 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਾਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਉਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦਕਿ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ 'ਚੋਂ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 29 ਮਈ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ 13 ਅਗਸਤ ਤਕ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਲਈ 10 ਮਈ ਤੋਂ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ।

ATM's & Credit Card Terminals at Lowest Prices! No Hidden Fees.

Merchant Accounts-Grocery, Motels, Limos/Taxis, Gas stations.

Credit card terminals -Verifone, Hypercom...

Transfer existing CC processing to us for lower rates.

95% approved same day. We specialize in high risk businesses.

ATMs - TRANAX/TRITON/WRG, starting at \$69/mo.*
(Perfect for retail stores, hotels, gas stations, etc.)

Need Money? We provide cash advance against credit card processing with NO collateral or personal guaran-tee.

Online: Data Corp. is a registered ISO/MSP of Wells Fargo Bank N.A.
*Credit restrictions apply.

Call SAGAR HANDA at: 773-416-8526
or 773-935-VISA, SagarATM@yahoo.com

www.GoldCoastATM.com

FREE CREDIT CARD TERMINAL!

ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰੋਮਾਣਾ

ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਨ-ਸ਼ੰਨ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਤੋਂ ਫੈਰਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਅੰਨ-ਸ਼ੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਾਲੇ ਧਨ ਵਰਗੀ ਅਲਾਮਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਰਹ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਗੱਲ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਮਦੇਵ ਇਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਏਨੀ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਰਾਮਲੀਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਲਗਭਗ ਟੁੱਟ ਵੀ ਗਈ। 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਦੇਵ, ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰੱਥਾਂ ਨੂੰ 'ਫੱਟੇ ਕੱਚ ਦਿੱਤੇ' ਵਰਗੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਰਜਤ ਥਾਂ ਰਾਮਲੀਲਾ ਗਰਾਊਂਡ 'ਚ ਯੋਗ ਕੈਂਪ ਲਾਉਣ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਚੋਪੜੀਆਂ-ਚੋਪੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ; ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮਲੀਲਾ ਗਰਾਊਂਡ 'ਚ 6 ਜੂਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੋਰੀ-ਬਿਸਤਰਾ ਸਮੇਟ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰੱਥਕਾਂ 'ਚ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 4 ਜੂਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਡਬਲ ਗੇਮ ਖੇਡ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵਿਖੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਭੇਜ ਕੇ ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਹ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਮਦੇਵ ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਸਬੋਧ ਕਾਂਤ ਸਹਾਏ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਉਹ ਲਿਖਤ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਜਿਸ 'ਚ ਬਾਬੇ ਨੇ 6 ਜੂਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਬ ਮੁਖਰਜੀ ਵੱਲੋਂ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਵੀ ਦਿਖਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਮਦੇਵ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਕਾਲਾ ਧਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ

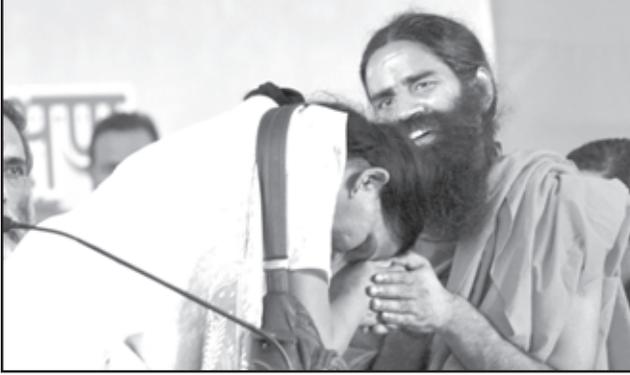
ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਕਿਹੜੇ ਰਾਹ?

ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਨੋਟ ਬੰਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੋਟ ਜਾਂ ਸਿੱਧੇ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ 'ਚ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਹੀ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਯੁੱਗ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸੱਭਿਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ। ਸਹਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਮਦੇਵ ਇਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ 'ਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਇਹ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੱਠਮਾਸ ਦਾ ਬਣਿਆ ਬੰਦਾ ਇੰਨਾ ਚਿਰ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਅਤੇ ਸ਼ੋਹਰਤ ਦਾ ਇੰਨਾ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ। ਯੋਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਬਰ, ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਗਵਾ ਬੈਠਾ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਟੀਸੀਆਂ ਵੱਲ ਉਡਾਣ ਕਰ ਲਈ। ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਫਾਰਮੇਸੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਗ ਕੈਂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਲਗਭਗ ਇਕ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਿਆਸੀ ਤਬਸਰੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਸ ਨੇ

ਅਸੀਮ ਇੱਛਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਿੱਧੇ ਅਰਥ 'ਹਾਂ' ਸੀ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਹੁਣ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਸਮਾਨ 'ਚ ਉਡਾਰੀਆ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਉਤਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਖਾਤੇ 'ਚ ਜੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੱਕੜ ਉਡਾਨੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਤੜੇ ਵੀ ਫਰੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਨੇਤਾ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਬੁਝਾੜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਖੁਦ ਵੀ ਤਹੱਮਲ ਗਵਾ ਕੇ ਕਠੋਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਗਵਿਜੇ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬੇ ਦਾ ਖਾਸ ਸਹਾਇਕ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਸਲ 'ਚ ਨੇਪਾਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਗੁਨਾਹ

ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਭਾਰਤੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਅਲੀ ਹਨ। ਹਰਿਦਵਾਰ ਵਿਖੇ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਆਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਉਦਾਸੀਨ ਅਖਾਤੇ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖਾਤੇ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ 'ਚ ਕੇਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਦੇ ਟਰੱਸਟ ਦੀ 1152 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਵਿਖੇ 33 ਲੱਖ ਡਾਲਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ 38 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਦਿ ਜਿਹੜੇ ਸਭ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਅਸਲ 'ਚ ਕਾਲਾ ਧਨ ਹੀ ਹੈ। ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਰਾਮਦੇਵ ਇਕੋ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮੂਲ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੇ ਯੋਗ ਸੈਸ਼ਨਾਂ

ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਖਤੀ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰੈਡਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਵਾਰੇ ਚੇਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਿਹਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ-ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਪਾਰਕਾਂ 'ਚ ਜਨਤਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਯੋਗ ਆਸਣ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਮਦੇਵ, ਅਚਾਰੀਆ ਰਜਨੀਸ਼ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਸਰਾ ਐਸਾ ਬੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਦੂਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਜਨੀਸ਼ ਨੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਦੀਆਂ ਮਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ। ਮਾੜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਧਨ

ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਈਜੈਕ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਹੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਵਾਂਗ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਲਾਲ ਕਿਲੇ 'ਤੇ ਸਲਾਮੀ ਲੈਣ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ 'ਆਜ ਤੱਕ' ਚੈਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਸੀਧੀ ਬਾਤ' ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਐਮ.ਜੇ. ਅਕਬਰ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ 'ਨਾਂਹ' ਨਹੀਂ ਕਹੀ, ਸਗੋਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਅਤੇ

ਦਲਜੀਤ ਅਮੀ

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਤੰਤਰ ਦੇ ਖਾਸੇ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦੀ ਹੈ। ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਐਲਾਨਿਆ ਮਕਸਦ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ, ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਟੀਚਿਆਂ ਬਾਬਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਆਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ। ਅਮਨਪਸੰਦ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਧਾੜ ਵੱਲੋਂ ਡਾਂਗਾਂ ਅਤੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਤਾਜ਼ਮੀ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਸਹੇੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਲੱਖ ਅਧ-ਸੁੱਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਭਗਦੜ ਮੱਚਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ, ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਿਆਨੇ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇੰਨਾ ਖਦਸ਼ਾ ਸਹੇੜ ਕੇ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਕਾਰਵਾਈ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੱਕ ਦਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਸਾਡੇ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਤੇ ਰੋਹ-ਨਿਕਾਸੀ ਦਾ ਰਾਹ

ਮੁਲਕ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਲਾ ਧਨ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਖੋਜੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬੀਤੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤਾਂ ਘਪਲਿਆਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਪਰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ, ਸਨਅਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ-ਅਰਬ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਖੇਡਾਂ, 2ਜੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ, ਪੁਲਾੜ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਹਾਉਸਿੰਗ ਵਰਗੇ ਘਪਲਿਆਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ 'ਮਿਆਰ' ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਭ ਰਹੇ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ, ਕੌਮੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਭੁੱਖਮਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਖੁੱਟੋ ਅਨਾਜ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਭ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਗਏ ਅਨਾਜ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਵਾਲ ਇਸ 'ਆਪ ਸਹੇੜੇ ਹਾਦਸੇ' ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ। ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਖਮਾਣੋਂ ਲਾਗੇ ਅਨਾਜ ਜਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਡਦੀ ਸੂਸਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਬੂ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦਿਵਾਉਣਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਅਨਾਜ ਦੇ ਸੜਦੇ ਢੇਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਬਦਬੂ ਅਤੇ ਉਡਦੀ ਸੂਸਰੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੁੰਦੀ

ਰਹੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਮੁਲਕ ਦੇ 77 ਫ਼ੀਸਦੀ ਲੋਕ 20 ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਵਾਮ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕੌਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿਹਤ ਸਰਵੇਖਣ-3 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਬਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ 34.7 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲੀਹੋਂ ਲੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬਾਲ ਮੌਤ ਦਰ 10.2 ਫ਼ੀਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 23.6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 15 ਤੋਂ 49 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 13.5 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ 12 ਫ਼ੀਸਦੀ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਛੇ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ 80.1 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚੇ ਖੂਨ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਪੰਦਰਾਂ ਤੋਂ 49 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ 38.3 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ 12.6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਮਰਦ ਖੂਨ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦੀਆਂ 41.6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਖੂਨ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਟੀਕਾਕਰਨ ਦਾ ਘੇਰਾ ਮੋਕਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ 1998-99 ਦੌਰਾਨ 12 ਤੋਂ 23 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ 72.1 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾਕਰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ 2005-06 ਵਿਚ ਘਟ ਕੇ 60.1 ਫ਼ੀਸਦੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਘੇਰਾ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਖਲਲ ਪੈਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਕੌਮ ਠੱਪ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਇਜਲਾਸ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰੇ 2ਜੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਲੇਖਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਪਟ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਕਾਇਮੇ ਛਿੱਕੇ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਿਮਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾਲ ਲੋਕ ਲੇਖਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਪਟ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੁਲਾੜ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਘਪਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਅੰਤਰਿਕਸ਼' ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੇਪਰਦ ਹੋਇਆ ਘਪਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਘਪਲਾ ਬੇਪਰਦ ਹੋਇਆ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਟੋਚਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਬਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਦਿਖਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੈਂਪਾਂ 'ਚ ਉਹ ਅਗਲੀ ਲਾਈਨ 'ਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ 50-50 ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਲਾਈਨ 'ਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੱਕ ਇਹ ਫੀਸ ਘਟਦੀ-ਘਟਦੀ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਕ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਆਈਏ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਨਤੀਜੇ ਕੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪੱਕ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਗਲਤ ਰਾਹੋਂ ਟੁਰ ਜਾਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਵੱਧ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਜਾਏ। ਕੇ.ਐਨ. ਗੋਬਿੰਦਾਚਾਰੀਆ, ਅਜੀਤ ਦੋਵਿਲ ਅਤੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੈਦਿਕ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜ ਭਗਵੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਸ਼ੀਦ ਦੇ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘਲ ਅਤੇ ਸਾਧਵੀ ਚਿਤੰਬਰਾ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੋਸ਼ਭਤ ਸਨ। ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੇ ਤਰੁਣ ਵਿਜੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਵਰਗਾ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮਦੇਵ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੰਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲਈ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਮਦੇਵ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਆਸੀ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਵੱਧ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਰੰਗ 'ਚ ਰੰਗ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਗੱਦਾਰ ਗਰਦਾਨਣ 'ਚ ਉੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ 'ਚ ਉਹ ਲੋਕ ਆ ਵਤਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਸਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ੁਗਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘੜਮੱਸ ਮੱਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਏਜੰਸੀਆਂ ਲਈ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਡਾਢਾਡੋਲ ਹਾਲਾਤ 'ਚ ਧਕੇਲ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਕੋਲ ਐਸੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਧਨ-ਦੌਲਤ, ਹਥਿਆਰ, ਸ਼ੋਹਰਤ ਆਦਿ ਸਭ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਸਵਾਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਦਾਗ ਸਾਖ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਕਮਰਾਨ ਧਿਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਬਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਦਾਗ ਦਿੱਖ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇਲਹਾਮ ਵਾਂਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਬਤ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਮੰਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਰਕਾਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਫੇਦ-ਪੇਸ਼ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਦੇ ਖਰੜੇ ਬਾਬਤ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਤਵੱਜੋਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ? ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਧਰਨੇ-ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇੰਨੀ ਤਵੱਜੋਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਿਸ਼ਵ ਕੱਪ ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ.-4 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਵੱਜੋਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਹਿਜ਼ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਵ-

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 11 ਜੂਨ 2011

ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਆਸਣ

ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਯੋਗ ਆਚਾਰੀਆ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ 'ਦਿੱਲੀ' ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਰਤ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ; ਯੋਗ ਕੈਂਪ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਦੇਸ਼-ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਚਿੱਤ ਕਰੇ, ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਦਵਾਈਆਂ-ਵਸਤਾਂ ਵੀ ਵਿਕਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਹਰ ਪਾਸੇ ਛਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ। ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਠੀ ਹਰ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਗੂ ਬ੍ਰਿੰਦਾ ਕਰਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗੈਰ-ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਭਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਮਸਲੇ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਪੱਤੜੇ ਤੱਕ ਫਰੋਲਣ ਵਾਲਾ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਜਿਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੀ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ, ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਆਪਣੀ ਬਾਜ਼ ਅੱਖ ਇਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਉਤੇ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸੱਤਵੇਂ ਆਸਮਾਨ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਯੋਗ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚਲੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਰੰਗ ਘੁਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਸਿਆਸੀ ਰੰਗ ਦਾ ਰੰਗਿਆ ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਮਸਲਾ ਅਤੇ ਮੁੱਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਯੋਗ ਕੈਂਪੀ ਗੋੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ; ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਕਾਲੇ ਪਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਣ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਜਮਾਤ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਰੂਆਮ ਖੁਲਾਸਾ ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁੱਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਤੱਥ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਉਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਹ ਨੇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਈਆਂ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫਿਰ 'ਡਿਫੈਂਸ' ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਪਾਲ ਬਿੱਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿੱਢੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਮੰਤਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉਤੇ ਜਾ ਟੱਕਰੇ, ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਿੰਨਤਾਂ-ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ; ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਗੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ। ਇਸੇ ਨਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੌਲ-ਕਰਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲ-ਭੁਲਾ ਗਿਆ। ਨਤੀਜਨ, ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਅਜਿਹੇ ਉਖੜੇ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅੱਗਿਓਂ ਕਰਨਾ ਕੀ ਹੈ? ਫਿਲਹਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਬਾਬੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਜੱਗ-ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕੀ ਸ਼ੈਅ! ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਾਜ਼ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੀ ਹੈ; ਸਰਕਾਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ-ਖੂੰਹਦਾ ਅਕਸ ਵੀ ਦੁੰਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਐਤਕੀਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿ ਬੈਠੇ ਜੋ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬੇ ਖਿਲਾਫ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮੰਦਭਾਗੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਚਾਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੇਵਾਸੀ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ। ਸਿਰਫ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਪਾਰਟੀ-ਕਾਂਗਰਸ, ਇੰਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਿਰ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਘਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਭ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੌਕੇ ਦੀ ਇਸ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਜੋਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿੰਗ-ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਦਾਅ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਣਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਉਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਂਜ, ਜਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਇਸ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਸੀਨ ਬਦਲਿਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਖਿਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਠਣ ਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹਰ ਵਾਰ ਖਤਾ ਖਾ ਗਏ। ਹਰ ਮਸਲੇ ਦੇ ਉਭਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਦ ਛੋਟਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਨਪੁਤਲੀ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਰਾਮਦੇਵ ਵਰਗਾ ਸ਼ਖ਼ਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਘੁਮੇਟਣੀਆਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਉਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਖਿਰ ਟਾਲਾ ਨਹੀਂ ਵੱਟ ਸਕਦੀ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ

ਲਮਹੇਂ ਨੇ ਖ਼ਤਾ ਕੀ ਹੈ, ਸਦੀਓਂ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਪਾਈ

ਮਹੀਪ ਸਿੰਘ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਨੂੰ ਵਾਪਰੇ 27 ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਇਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਚੂਰ ਬੰਦਾ ਜਨੂੰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਕਾਰੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਲੋਕੀ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਭੁਗਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵੀ 400 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਹਕੂਮਤ (ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ) ਦੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਚੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦਾ ਪਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਗਲ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਗੱਦੀ ਲਈ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਖੂਨੀ ਜੰਗ ਲੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਗੜਦੀ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਗ਼ਜ਼ੀ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਭੁੱਜੇ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੋਹਾਂ 'ਤੇ ਵਸੇ ਪਾਲਮ ਤੱਕ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ- 'ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ-ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪਾਲਮ'।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਭੁੱਲ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਚੋਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਏਗੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ-ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁੜ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੀਲਮ ਸੰਜੀਵ ਰੈਡੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ.ਵੀ. ਗਿਰੀ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1971 ਵਿਚ ਹੋਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਮਾਹਿਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵੇਲੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਵਾਹ-ਵਾਹੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਸਾਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ; ਅਧਿਐਨ ਕੀਤੇ ਗਏ; ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਬੜਾ ਨਾ-ਸਮਝੀ ਭਰਿਆ ਕਦਮ ਸੀ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ (ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ) ਐਚ. ਐਸ. ਸੋਢੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਛਪੀ ਸੀ- 'ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਾ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੜਾਈਆਂ'। ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋੜੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵਰਗੇ ਲਹੂ ਭਿੰਜੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਸਿਨਹਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ। ਉਹ ਪਿੱਛੋਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਫੌਜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਹੂੰ ਪਾਸੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਵੇ। ਲਾਹੌੜ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਫੌਜ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗੀ। ਜਨਰਲ ਸਿਨਹਾ ਦੀ

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ-ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁੜ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੀਲਮ ਸੰਜੀਵ ਰੈਡੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ.ਵੀ. ਗਿਰੀ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1971 ਵਿਚ ਹੋਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਮਾਹਿਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਦੇਣ। ਜੇ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਿਜਲੀ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਾਅ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਤਨ। ਅੰਦਰ ਵਤਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਢਕੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਜੋ ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਗਾਲ-ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਜਨਰਲ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਨਰਲ ਕੇ. ਸੁੰਦਰਜੀ ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣ ਗਏ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗਾੜਨ ਅਤੇ ਖਾਤਕੂਵਾਦ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਲੀਡਰਾਂ-ਸ. ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਸੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਅਤੇ ਖਹਿਬਤ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਬਕਾ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਬੀਰਬਲ ਦਾਸ ਨੇ ਵੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬਦਲੀ ਮੰਗ ਲਈ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫੌਜ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬੜੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਉਸ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਦ-ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਅਕਸ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਵਰਗਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਸੀ। ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕੀ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ। ਕਿੰਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਿੰਨੇ ਲੋਕੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਤਿਹਾਏ ਮਰ ਗਏ। ਫੌਜ ਨੇ ਇਹ ਪਛਾਣ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਥੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਏ ਨਿਹੱਥੇ ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ (ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ) ਬੀ.ਕੇ.ਐਨ. ਛਿੱਬਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਅਕਸ ਦਾ ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ

ਤੇ ਮਾਰਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਅਕਸ 'ਤੇ ਬੜਾ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਤੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਨੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਡਮੁੱਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ। 1965 ਅਤੇ 1971 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਜੰਗਾਂ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਰਸਦ ਪਹੁੰਚਾਉਣ, ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਫੌਜ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵੇਲੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਭੁੰਘਾ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਮ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕੱਲੇ-ਦੁਕੱਲੇ ਫੌਜੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਣ। ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰੋਸ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਾਸਮਝੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਦਾ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕੀ ਹੋਣਗੇ?

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸੇ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਮੈਨੂੰ ਚੋਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 1990 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚਿੰਗਮਾਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਮੁੜਨਾ ਸੀ, ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਬੜੀ ਵਿਗੜ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਦੇ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਜੈਦੀਪ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਜਿਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਮੇਰਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ੀਰੀਨ ਭਾਟੀਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਬੜਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਈਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਡਾ. ਭਾਟੀਆ, ਜੈਦੀਪ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਡਾ. ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਡਾ. ਭਾਟੀਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਕੇ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਸੰਤਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ... ਤਾਰੀਖ ਕੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਨੇ ਵੇ ਮੰਜਰ ਭੀ ਦੇਖੇ ਹੈਂ, ਜਬ ਲਮਹੋਂ ਨੇ ਖ਼ਤਾ ਕੀ ਹੈ, ਸਦੀਓਂ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਪਾਈ।

*   **ਠਾਹ-ਸੋਟਾ**   *   -ਚਾਚਾ ਬੇਲਿਹਾਜ਼   *

ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਵਰਤ?

ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕੰਮ ਦੇਣੇ, ਚੇਲੇ ਮੰਨਣੇ ਤੇ ਮੰਤਰ ਰੱਟਣੇ ਸੀ। ਡੱਡੂ ਵਾਂਗ ਫੁੱਫੇ ਤਾਂ ਲਾਉਣਗੇ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਟੱਪਣੇ ਸੀ। ਸ਼ੌਹਰਤ ਵਾਸਤੇ ਕਰੀ ਸਟੈਂਟ ਜਾਂਦੇ, ਕਬੀ ਜਾਣ ਪਰ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਸੀ। ਭਗਵਾਂ ਪਹਿਨਿਆ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟਿੱਡ ਕੱਚੀ, ਰੂਪ ਹੋਰ ਬਹੁਤੇਰੇ ਬੇ-ਪੱਤਣੇ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਡੰਗ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਹੋਣੀ, 'ਜੂਸ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੱਜ ਕੇ ਚੱਪਣੇ ਸੀ। ਫੇਰੁਮਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਸਿਦਕ ਵਾਲਾ! ਵਿਹਲਤ ਸਾਧਾਂ ਵਰਤ ਕੀ ਰੱਖਣੇ ਸੀ?

ਸਵਾਤ ਵਾਦੀ ਕਿੱਦਾਂ ਬਣੀ ਜਹਾਦ ਦੀ ਵਾਦੀ

ਗੁਆਂਢ-ਮੱਥਾ

ਸਵਾਤ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਕਸ਼ ਪਰਬਤਮਾਲਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਇਸ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾਤ ਦਰਿਆ ਮਟਕਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸੈਰਗਾਹ ਰਹੀ। ਉਦੋਂ, ਇੱਥੋਂ ਦਾ 18 ਹੋਲ ਵਾਲਾ ਗੋਲਫ ਕੋਰਸ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਖਿੱਚ ਸੀ। ਸਵਾਤ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ ਨਿਹਾਇਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਬੀਹੜਾਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਤਾਲਿਬਾਨ ਅਤੇ ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਖੂਬ ਲਿਆ ਹੈ। 'ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਰਾਜ ਚੇਗੋਪਾ ਇਸ ਵਾਦੀ ਦਾ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਦੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਉਂ ਹੈ:

ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਵਾਤ ਇਸੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਸਵਾਤ ਵਿਚ ਮੁੱਲਾ ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਿਮਾਨਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਤੇ ਸ਼ਰ੍ਹੀਅਤ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 400 ਸਕੂਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁਰਕਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਾ ਮੂੰਠਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੇਵ ਕਰਨ। ਸੰਗੀਤ, ਵੀਡੀਓਜ਼ ਤੇ ਕੇਬਲ ਨੈਟਵਰਕ ਜਬਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਮਰਦ ਨੂੰ ਜਹਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਤਾਲਿਬ (ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ) ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਬਾਇਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਤੋਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਪੁੱਠ ਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?" ਇਹ ਕਰਨਲ ਸਾਨੂੰ ਸਵਾਤ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਨਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ। ਕਰਨਲ ਸੀ ਵੀ ਬੜਾ ਮਿਲਣਸਾਰ। ਮਜ਼ਾਕ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਦਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ। ਦਰਅਸਲ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਫੌਜ ਕੋਲ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਜੇਕਰ ਰਸ਼ਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਸਵਾਤ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ। ਤਾਲਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ 'ਤਾਲਿਬਾਨੀ ਰਿਆਸਤ' ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਡਿਰੇਕਟੋਰੀਅਲ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰੂਮ ਵਿਚ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜ਼ਿਆ-ਉਰ-ਰਹਿਮਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ 100 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਤਿਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੇ 30 ਦਿਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦੀ ਦਾ ਭੂਤ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਤਿਆਗਣ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਕਾਰਗਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਨਰਮਪੰਥੀ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਫਗਾਨ ਟੋਪੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਕਾਮੀ (ਸਥਾਨਕ) ਮੁੱਲਾ ਵੱਲੋਂ 'ਸਹੀ ਰਸਤੇ' ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੱਜੂ ਸੀ: "ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਵਜੂਹ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਨਾ ਘੋਰ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਇਸਲਾਮੀ ਅਕੀਦੇ ਅਤੇ ਤੋਰ-ਤਰੀਕੇ ਅਜਿਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਖੁਦਕੁਸ਼ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਬੰਬਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਉਣਾ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰਾਮ ਹੈ।" ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ 'ਤਾਲਿਬ' (ਵਿਦਿਆਰਥੀ) ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਧਖੜੂ ਵੀ। ਉਹ ਮੁੱਲਾ ਦੀ ਲੰਬੀ-ਚੌੜੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਾਰ ਤਾਲਿਬ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਲਬਾਂ ਅਤੇ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਘਰੇਲੂ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਤਰਖਾਣਾ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਕਲਾਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਰੰਗ-ਰੋਗਨ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਲਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਬੂਟ ਵੀ ਗਲ ਹੀ ਵਿਚ ਖਰੀਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ, ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੱਟਤਪੰਥੀ ਸੋਚ ਦਾ 'ਨਸ਼ਾ' ਉਤਾਰਨ ਅਤੇ ਨਰਮਪੰਥੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਤੋਰ-ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਗਰ ਜਾਂ ਅਸਰਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਮਾਰਚ 2011 ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਨਵੀਂ ਸਲਾਈਡ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੇ ਕੱਟਰੋਲ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਹੁਣ

ਲੜਾਈ ਦਾ ਕਾਰਪੋਰੇਟੀ ਢੰਗ

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਰਾਹੀਂ ਸਵਾਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇੰਟਰ-ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਪਬਲਿਕ ਰਿਲੇਸ਼ਨਜ਼ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਅਤਹਰ ਅੱਬਾਸ ਨੇ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਸਲਾਈਡਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਤ ਅਤੇ ਫਾਟਾ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਜੂਝਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਰ ਇਕਪਾਸਤ ਸੀ।

ਜਨਰਲ ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਸੱਯਦ ਅਜ਼ਮਤ ਅਲੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਲਾਈਡ ਦਿਖਾਈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ 2009 ਵਿਚ ਫਾਟਾ ਅਤੇ ਸਵਾਤ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤੀ ਕੱਟਰੋਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਘੱਟ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਸਵਾਤ, ਬਜ਼ੋਰ, ਮੋਹੰਮਦ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕੱਟਰੋਲ ਸੀ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ 1600 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਮੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਹਕੂਮਤੀ ਕੱਟਰੋਲ ਸਿਰਫ ਨਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਕੱਟਰੋਲ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ: ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰੋ, ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਪੱਕਾ ਕਰੋ, ਨਵ-ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਉ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਹਕੂਮਤੀ ਕੱਟਰੋਲ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਤ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਮੁਕਾਮੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਦਿਉ।

ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤੋਇਬਾ ਵਰਗੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾਕੂਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਨਰਲ ਅੱਬਾਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਕੂਟਨੀਤਕ ਸੀ, "ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤੋਇਬਾ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸੀਮਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।" ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਗੌਰ-ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਭਾਵ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮੁਹਾਜ਼ਰਾਂ 'ਤੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਲੜ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹਾਜ਼ਰ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ ਤਾਂ ਨਾ-ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਸਪਲਾਈ ਲਾਈਨ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ।"

ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੇ ਕੋਤਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਦੇਣ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਵਰਗੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੇ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦੀ ਨੂੰ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।"

ਦਸੰਬਰ 2007 ਵਿਚ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦੀ ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਸਵਾਤ ਅਤੇ ਫਾਟਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ

ਫਾਟਾ ਸਵਾਤ ਵਿਚ ਮੁੱਲਾ ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਿਮਾਨਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਤੇ ਸ਼ਰ੍ਹੀਅਤ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 400 ਸਕੂਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁਰਕਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਾ ਮੂੰਠਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੇਵ ਕਰਨ। ਸੰਗੀਤ, ਵੀਡੀਓਜ਼ ਤੇ ਕੇਬਲ ਨੈਟਵਰਕ ਜਬਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਮਰਦ ਨੂੰ ਜਹਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਤਾਲਿਬ (ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ) ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਫਰਹਾਦ ਬੀਬੀ ਜੋ ਘਰ ਉਤੇ ਹੋਏ ਜੈੱਟ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਫੱਟੜ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਧੀ ਸਣੇ 11 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਚਰਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਵਾਤ ਦੇ ਮੌਲਾਨਾ ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਸਮੇਤ 40 ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਾੜਕੂ ਆਗੂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੜਾਕੂ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ) ਦੱਖਣੀ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸੀ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤਹਿਰੀਕ-ਏ-ਤਾਲਿਬਾਨ-ਏ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਦਰਅਸਲ, ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਵਿਚ ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਦੀ ਹੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਰੋਹ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਫਾਟਾ ਅਤੇ ਬੈਬਰ ਪਖ਼ਤੂਨਵਾ ਸੂਬੇ (ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦ) ਦੇ ਸੱਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਮਾਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਚੌਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਾਲਿਬਾਨ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲਾਸ਼ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲਟਕੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਦੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਰਸ਼ਨ...ਹਲਕੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਗੋਲਾਕਾਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ-'19 ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਡਿਰੇਕਟੋਰੀਅਲ ਸੈਂਟਰ' ਮਤਲਬ ਜ਼ਮੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ 19ਵੀਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਚਰਮਪੰਥੀ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੇਂਦਰ। ਇਹ ਬੋਰਡ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ 19ਵੀਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕਰਨਲ ਤਾਰਿਕ ਕਾਦਿਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ, "ਤੁਸੀਂ

ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ ਡਾਰੇ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਸਵਾਤ ਬੜਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਖਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਇਹ ਖਿੱਤਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕੱਟਰੋਲ ਵਾਲੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ (ਫਾਟਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵੱਲੋਂ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਵੀ ਹੈ। ਫਾਟਾ ਵਿਚ ਦੱਖਣੀ ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ, ਖੁਰਮ ਏਜੰਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਬਾਇਲੀ ਇਲਾਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹਕੂਮਤੀ ਕੱਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਤਾਲਿਬਾਨ ਤੇ ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਡਰੋਨ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਫੌਜ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਲਕ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜਦੋ-

ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਝੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕੱਟਰੋਲ ਰੇਖਾ 'ਤੇ ਠੱਢ-ਠੱਢਾਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਵਲੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰੁਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਲੀਹ ਉਤੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਗੇਲੇ ਕਰੇ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਲਸ਼ਕਰ ਵਰਗੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਟੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਜੂਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪਿੱਛਲੱਗ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਵੀ ਨਰਮਾਈ ਵਰਤ ਕੇ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਉਂਜ ਵੀ, ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਪੱਤਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਾਸ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਦਹਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਇਸ ਪੱਤੇ ਦੀ ਭਾਰਤ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ 'ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ' ਨੂੰ ਡਾਰ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹਰਜ ਵੀ ਕੀ ਹੈ?"

1980ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਫੌਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆ ਮੱਲਣ ਕਾਰਨ ਅਫਗਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਉਪਜੀ ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਦੀ ਹਵਾ ਬੈਬਰ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕੱਟਰੋਲ ਵਾਲੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ (ਫਾਟਾ) ਅਤੇ ਸਵਾਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜੂਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨਸਲੀ ਕਬੀਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੈਬਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਅਫਗਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁੱਸਾ ਸੋਵੀਅਤ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨ ਸ਼ਾਸਕ ਨਜ਼ੀਬ ਉੱਲਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੀ ਪਰ 1990ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਫੈਡਰਲ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਗਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਮੀ ਮੁਲਾਣੇ ਨੇ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਤਹਿਰੀਕ-ਏ-ਨਾਫ਼ਜ਼-ਏ-ਸ਼ਰੀਅਤ-ਏ-ਮੁਹੰਮਦੀ (ਮੁਹੰਮਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹੀਅਤ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ)। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਫੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਲਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ 9/11 ਕਾਂਡ ਮਗਰੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕੱਟਤਪੰਥੀ ਧਾਰਮਿਕ ਟੋਲਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ, ਸੂਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਵਾਲੀ ਤਹਿਰੀਕ ਉਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੂਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਜਵਾਈ ਮੌਲਾਨਾ ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ। ਇਹ ਮੌਲਾਨਾ ਕਦੇ ਸਵਾਤ ਵਿਚ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਸਿਆਂ ਦੇ ਪੁਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਨਿਵੇਕਲੇ ਢੰਗ ਅਪਣਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਫ.ਐਮ. ਰੇਡੀਓ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਤੇ ਤਹਿਰੀਰਾਂ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਰੇਡੀਓ ਮੁੱਲਾ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕੱਟਤਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਮੰਚ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, ਉਥੇ ਸਵਾਤ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕੱਟਰੋਲ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੇ। ਮੌਲਾਨਾ ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਿੰਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਸ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਜਹਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ। ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹਾਲੀਆ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਲਾ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਜ਼ਲਉੱਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੇਡੀਓ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਸਰਕਾਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਵਾਜਾ ਖੇਲਾ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਫੌਜ ਦੀ 19ਵੀਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਜਵਾਦ ਇਕਬਾਲ ਰਾਮਦੇਅ ਨੇ ਮੰਨਿਆ: "ਸਮਾਜਿਕ ਨਾਬਰਾਬਰੀ,

ਭੌਰੇ ਦੀ ਅਨੂਠੀ ਭੇਟ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਦੂਕੜੀ

ਕੁੱਲ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਜਿਸ ਦਾ ਮੋਹ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਗੱਲ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਗ-ਰਗ ਵਿਚ, ਨਸ-ਨਸ ਵਿਚ ਗੀਤ ਵੀ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵੀ। ਪੈਦਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਹਾਂ ਤੱਕ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਯਾਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਤਿਆ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣਾ, ਪੰਜ-ਸੱਤ ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸੇ ਹੋਣ-ਵਾਸਤੇ ਵਿਚ ਖਾਣੇ ਦੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਜ਼ ਵਜਾਉਣਾ ਇਉਂ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਤਬਲੇ ਦਾ ਟੈਸਟ ਦੇਣ ਆਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੈਰੀਂ ਪਾਈਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੇ ਤਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਮਾਰ ਆ ਕੇ ਢੋਲਕੀ ਦੀਆਂ ਤਾਲਾਂ ਵਜਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਮੌਕੇ ਸੁਹਾਗ-ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਥਾਲ, ਪਰਾਤ ਜਾਂ ਘੜੇ-ਗਾਗਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂਧਾ ਮਾਰ ਕੇ ਢੋਲਕੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਂਝੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਦੈਂਗੜ-ਦੈਂਗੜ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਢੋਲ, ਅਲਬੇਲੇ ਨਚ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ।

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁਰ-ਸਾਂਝ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਮੇਲੇ-ਮਸ਼ੁਰੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਖੜਕਵੀਂ ਢੱਡ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਸਾਰੰਗੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ੀਲੀਆਂ 'ਵਾਜ਼ਾਂ' ਕੰਨੀ ਪੈਣ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਢਾਡੀ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦੀ ਧੌਣ ਲਾਹ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਲਾ ਜਮਰੌਦ ਵੱਲ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਕੂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁੰਬੀ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਦੀ ਜੁਗਲਬੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈਅ-ਬੋਧ ਢੋਲਕੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਅਖਾੜੇ 'ਚ ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂ, ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ ਜਾਂ ਹੀਰ-

ਪੱਛਮੀ ਕਲਚਰ ਦੀਆਂ ਸੂਕਦੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਆਬਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਮੋੜ ਹਨੇਰੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਭੇਟ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ!., ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਤੌਖਲੇ ਤੋਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸੁਹਿਰਦ ਕਲਮਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਹਿਤ ਬਣਦਾ-ਸਰਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਸਾ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਲਮਾਂ ਵਿਚ ਉਘਾ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਭੌਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਰਬਾਂਗੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਘਰਾ, ਇਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰਾ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਚੌਠ ਸੜਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼' ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਚੌਵੀ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰਾ ਵੱਲੋਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੌਵੀ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖਬੰਧ ਲਿਖਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸਾਇਰ ਸ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰਾ ਨੇ (ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਾਢ, ਦੋ ਸਾਜ਼ਾਂ 'ਕਾਟੋ' ਤੇ 'ਸੌਪ' ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਾਗਰੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਸਿੱਕ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਡੱਫ (ਖੰਜਰੀ), ਸਾਰੰਗੀ, ਬੀਨ, ਦੋ-ਤਾਰਾ ਅਤੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਜਿਹੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਵੀ ਫਰੋਲਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭਾਵੇਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ ਇਤਿਹਾਸ-ਆਚਾਰਯ ਵਾਂਗ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਸਲਨ 'ਨਗਾਰੇ' ਬਾਬਤ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ 'ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ' ਬਣਾਇਆ, ਉਹ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੱਜਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਸਕੋਤ ਮੰਡੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਨਗਾਰਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਜੋ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਹਿਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਗਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ..." ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨਗਾਰੇ ਬਾਬਤ ਸੀਨਾ-ਬਸੀਨਾ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈਰਾਨਕੁਨ 'ਮਨੌਤ' ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਧੁਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਾਏ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਘੜਾ, ਅਲਗੋਜ਼ਾ, ਚਿਮਟਾ, ਤਬਲਾ, ਤੂੰਬੀ, ਢੱਡ, ਡੱਫ ਜਾਂ ਬੁਗਦੂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਵਾਦਨ-ਜੁਗਤਿ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਧੁਰ ਤੇ ਰਸੀਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਹੀ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋਈਏ! ਇਰਾਨੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਸ਼ੇਖ ਸਾਅਦੀ ਦੇ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਿਅਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲੱਥਾ ਇੰਜ ਦਾ ਹੈ: ਰੱਖਣਾ ਯਾਦ ਚਾਹੁੰਨਾ ਏ"

ਲਿਖਤਮ

ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੁਪਾਲਪੁਰ

ਫੋਨ: 408-903-9952

ਜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੱਲਾਂ ਨੂੰ।
(ਤਾਂ) ਕਦੀ-ਕਦੀ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰ,
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ।
ਇਸ ਅਜ਼ੀਮ ਸ਼ਿਅਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਦਿ-ਜੁਗਾਦਿ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਭਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਨਿਵੇਕਲੀ ਕਿਤਾਬ ਆਪਣੀ ਪਰਲੋਕਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਕੇ, ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਅਗੰਮੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ।
ਆਧੁਨਿਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ-ਦਾਦੀਆਂ ਦਾ 'ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਮਾਨ' ਹੀ ਸੰਦੂਕਾਂ ਜਾਂ ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਸ੍ਰੀ ਭੌਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਦੂਕੜੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਪਾਰਖੂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਸਮੂਹ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਰੂਪੀ 'ਸੰਦੂਕੜੀ' ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹ-ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਖੇਗਾ! ਆਮੀਨ!!

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਤੇ ਰੋਹ-ਨਿਕਾਸੀ ਦਾ ਰਾਹ

(ਸਫਾ 11 ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਸਰਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਨ੍ਹਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੋਰ ਹੀ ਮਸਲੇ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦੇਵ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਉਭਾਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚਲੇ ਇਤਫ਼ਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇਗੀ ਤੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਉਭਾਰੇਗੀ।
ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਿਆ। ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਚਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਪੁੱਜਣਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਦੂਰ ਸੰਚਾਰ ਮੰਤਰੀ ਕਪਿੱਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਿੱਠੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸੇ ਦੇਚਿੰਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਗ਼ੈਰ-ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫੈਸਲਾਕੁਨ ਮੰਤਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੇ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਵਿੱਕੋਲਿਤਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹਮਲਾਵਰ ਰੁਖ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਮਸ਼ਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।
ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੀ

ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਖੇਤਤਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਜਾਇਦਾਦ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨੁਕਤਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਬਤ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਤਬਕੇ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ।
ਇਸ ਮੌਕੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਬਤ ਦਲੀਲਬੰਧ ਬਹਿਸ ਲਈ ਬੁਰਾ ਭੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਦਲੀਲੇ ਉਭਾਰ ਲਈ ਨਿਕਾਸੀ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਤੱਕ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰਕੇ 'ਸਿਆਸੀ ਸਰਵਸੰਮਤੀ' ਲਈ ਮਾਹੌਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਆਪਣੀ 'ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ' ਦਾ ਸਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਲੈਣ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭੇਗੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ 'ਜਮਹੂਰੀ ਖਾਸੇ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 64 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮੁਲਕ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਬਤ ਸਿਆਸੀ ਨਗਾਰਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਮੱਚਿਆ ਸ਼ੋਰ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਆਮਦਨ ਉੱਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਹਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ 'ਬਦਲ' ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਤੰਤਰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ 'ਰੋਹ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ' ਦਾ ਕਾਰਗਰ ਰਾਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਾਰਖ਼ਾਨੇ ਕਾਰਨ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚੋਂ ਨਾਇਨਸਾਫ਼ੀ, ਨਾਬਰਾਬਰੀ, ਗੁਰੁਬਤ, ਜਹਾਲਤ ਅਤੇ ਤਸਦਦ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ 'ਸਿਆਸੀ ਮੰਚ' ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ!

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਸੈਲ ਫੋਨ ਦੀ ਬੇਹਿਸਾਬੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 90 ਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਹੋਈ ਸੈਲ ਫੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਕੈਂਸਰ 'ਤੇ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਏਜੰਸੀ (ਆਈ.ਏ.ਆਰ.ਸੀ.) ਨੇ ਸੈਲ ਫੋਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਡੀ.ਡੀ.ਟੀ., ਪੈਟਰੋਲ ਇੰਜਣ ਦੇ ਧੂੰਏਂ ਤੇ ਕੋਫੀ ਵਾਲੇ ਵਰਗ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।
ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਭਾਰਤੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਇਸ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਰੇਡੀਓ-ਫਰੀਕੁਐਂਸੀ ਦਾ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਾਹਮਣਾ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ 'ਚ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਕੜੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ ਚਿੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਮੈਡੀਟਾ ਮੈਡੀਸਿਟੀ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾ. ਅਸ਼ੋਕ ਵੈਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਫੋਨੀ ਸੈਲ ਫੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਿਤਾਵਨੀ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਇਸ ਵੇਲੇ 81 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਟਾਟਾ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸੈਂਟਰ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਨਿਲ ਡੀ. ਕਰੁਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਨਵੀਂ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹਾਲੇ ਨਿਰਣਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਵਜੋਂ ਹੋਡ ਫੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੇ ਦਫਤਰ ਨੇ ਆਈ.ਏ.ਆਰ.ਸੀ. ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2012 ਤਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਜਾਰੀ ਕਰੇਗਾ।
ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ ਲਈ ਸੂਚੇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ

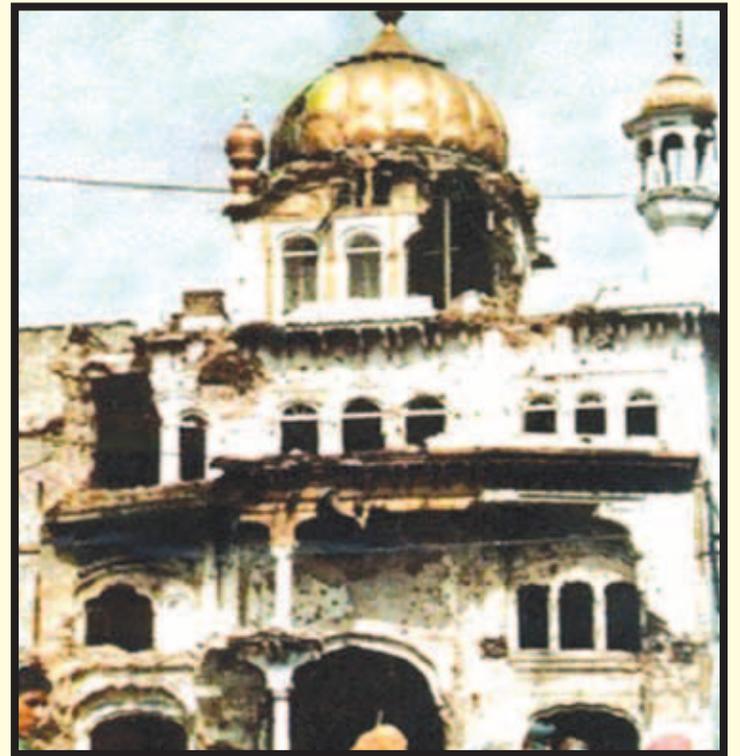
ਨਾਲ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਂਸਰ 'ਤੇ ਖੋਜ ਸਬੰਧੀ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਲਿਓਨ, ਫਰਾਂਸ 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਯੰਤਰਾਂ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋ-ਮੈਗਨੇਟਿਕ ਫੀਲਡ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। 14 ਦੋਸਾਂ ਦੇ 31 ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਗਰੁਪ ਨੇ ਇਹ ਖੁਲਾਸੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ

ਭਰ 'ਚ ਪੰਜ ਅਰਬ ਲੋਕ ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੱਖਣੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਜੋਨਾਥਨ ਸਾਮੇਟ ਜੋ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗਰੁਪ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਖਤਰੇ ਤੇ ਸੈਲ ਫੋਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਕੜੀ 'ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
ਤਾ ਕਾ ਦਰਸੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ
ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ-5
ਤਾ ਕਾ ਦਰਸੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ॥
ਜਾ ਕੀ ਰਾਮਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥
ਜਾ ਕੈ ਹਰਿ ਵਸਿਆ ਮਨ ਮਾਗੀ॥
ਤਾ ਕਉ ਦੁਖ ਸੁਪਨੈ ਭੀ ਨਾਹੀ॥ਰਹਾਉ॥
ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਰਾਖੇ ਜਨ ਮਾਗੀ॥
ਤਾ ਕੈ ਸੰਗ ਕਿਲਵਿਖ ਦੁਖ ਜਾਹਿ॥
ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਬੀ ਨ ਜਾਇ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਨੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਉ ਸੁਨੀਜੈ॥
ਦਾਸ ਕੀ ਧੂਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਜੈ॥
ਇਸ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਠਦੇ-ਬੈਠਦੇ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਦੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਡਰਾ ਸਕਦੇ; ਭਾਵ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤੇ ਹੋ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਤਤਕ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਰਾਖੇ ਜਨ ਮਾਗੀ॥ ਤਾ ਕੈ ਸੰਗ ਕਿਲਵਿਖ ਦੁਖ ਜਾਹਿ॥ ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਬੀ ਨ ਜਾਇ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਨੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥
ਹੋ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵੀ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਜੀਵ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ
ਪ੍ਰਭੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਭੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਿਫਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਤਾਂ ਉਥੇ ਆਪ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਉ ਸੁਨੀਜੈ॥
ਦਾਸ ਕੀ ਧੂਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਜੈ॥
ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਭਾਈ! ਅਰਦਾਸ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਹੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ। ਮਿਹਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਇਸ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰ ਸਕੀਏ। ਆਓ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਤੱਜ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਏ।
-ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੈਕਰਮੈਂਟੋ
ਫੋਨ: 916-687-3536

ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਚੀਸ

27 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜ਼ਖਮ ਅੱਲੇ

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਉਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਨੂੰ 27 ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅੱਲੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਹੀ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੀੜ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਾਵੀਏ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵੀ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਜ਼ਾਵੀਏ ਤੋਂ ਸੋਚਣਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਹੀ ਇਸ ਰਾਹ ਦੇ ਰੋੜੇ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਪੈਂਡਾ ਬਹੁਤ ਬਿਖੜਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਉਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਦਿਲ-ਗੁਰਦਾ ਦਰਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਿਤਮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਲੀਹ ਉਤੇ ਪਾਉਣਾ ਅੱਜ ਅੱਲੇ ਫੱਟਾਂ ਉਤੇ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਾਉਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਜ਼ ਭਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਭਰੇਗੀ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਰਦ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ: ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਜੂਨ 1984 'ਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੱਗ ਪਾਏ ਗਏ ਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸਹੀ ਕਦਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਜੂਨ '84 ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨਿੱਜਤ ਅਰਦਾਸ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਪੰਥਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ।

ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 27 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਤੋਪਾਂ, ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਅੱਜ ਵੀ ਅੱਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਲੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਇਸ ਦਰਦ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ।

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨੌਜਵਾਨ ਬੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਰਿਹਾਈ ਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਉਜਲ

ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਪਾਖੰਡੀ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖੀ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਕੇ ਅੱਜ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਇਤਿਹਾਸ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫੁਟਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਹਰਮੀਤ ਕੌਰ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੇਟੇ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਨੇ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ, ਅਰਦਾਸ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਿਊਰੋ): ਪੰਥਕ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਫੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸਹੀ ਕਦਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਆਗੂ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 72 ਘੰਟੇ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਧਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਉਪਰੰਤ ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ-ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1984 ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਜਲਦ ਹੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ-ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇਗੀ ਉਪਰੰਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਏਗੀ। ਜਥੇ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚਾ ਮਾਹੌਲ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੌਰਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋਈ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼।

ਗੁੰਜ ਉਠਿਆ। ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਆਗੂ ਸ. ਅਮਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਢੋਟ, ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਗੂ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੋਮਾ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ 27 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾ ਉਸਾਰਨ ਖ਼ਿਲਾਫ ਪੰਥਕ ਹਲਕਿਆਂ 'ਚ ਕਾਫੀ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ 9 ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਲਟਕਾਏ ਜਾਣ

ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 20 ਫਰਵਰੀ 2002 ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 27 ਮਈ 2005 ਨੂੰ ਮੁੜ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਸਮੇਂ ਹੀ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਯਾਦਗਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਮੀਨਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਘੱਲੂਘਾਰਾ 1984 ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਲੰਗਰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ 6 ਜੂਨ 2005 ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਐਨ ਆਖਰੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ 1984 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਉਘੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀਆਂ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ 84 ਫੁੱਟ ਉਚਾ ਖੰਡਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਫੌਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਾਰੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੱਕਤ ਵੱਲੋਂ ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ 'ਦੇਰ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸਹੀ ਕਦਮ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੁੱਖ ਸਮਾਗਮ ਮਗਰੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਆਗੂ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਕੇ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੇ ਇਕਰਾਰ ਤੋਂ ਭੱਜੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਏਗੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਦੇ ਆਗੂ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਾ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾਦੂਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ 27 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਸਹੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਹੈ।

ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਉਲੀਕਣ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਕਾਇਮ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਅਜੇ ਵੀ ਅੱਲ੍ਹੇ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਵਾਪਰਿਆ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਦਰਦ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਸ 27 ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸਾਕੇ ਮਗਰੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਜੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਗਲਿਆਰੇ ਕਾਰਨ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਘਰ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਘਰਾਂ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਿਆਂ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਸਾਕੇ ਕਾਰਨ ਉਜੜੇ ਇਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ 40 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਕ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ।

ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ 'ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਟੈਨੰਟ ਮਰਚੈਂਟ ਸਰਵਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ' ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ-ਦਰਬਾਰੇ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਾ ਪਿਆ। ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੋਪੜਾ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ 133 ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੁਨਿਆਰਾ ਵਾਲਾ ਬਜ਼ਾਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਮਾਰਕੀਟ ਤੇ ਹੋਰ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਮਾਰਕੀਟ 'ਚ ਮੈਸਰਜ਼ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੂਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦੁਕਾਨਾਂ

ਉਜੜੇ ਲੋਕ ਦਰ-ਦਰ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੀੜਤ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਪਣੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ।

ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕਦਮ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੜ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜੋ ਉਹ ਮੋੜ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਅਖੀਰ ਉਸ ਨੇ 1993 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਮੁੜ ਲੀਹ 'ਤੇ ਨਾ ਆ ਸਕੀ। ਦੋ ਬੇਟੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੀ ਹੁਣ ਵਿਧਵਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਕਾਰਡ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਪੀੜਤ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (70) ਜਿਸ ਦੀ ਥੜ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜੇ ਕੰਘੇ-ਕੜਿਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਵੇਚ ਪੈਟ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਚੁੱਕੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੇਟੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਕੋਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਵੀ ਮੁਨਿਆਰੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ। ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਪਰ ਕੰਮ ਨਾ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵਧ ਕੇ 28 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚ-ਵੇਟ ਕੇ ਮੋੜਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਜੀ.ਐਸ. ਭੱਲਾ, ਸੁਭਾਸ਼ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੇ.ਐਸ. ਪੰਨੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸੂਬਾ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ 'ਚ ਬਚੇ 27 ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਆਸਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ 'ਚ ਹਾਲੇ ਵੀ 27 ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਪੀ. ਚਿਦੰਬਰਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲੇ ਪੁਣਡਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਸੂਚੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹਾਲੇ ਦੋ ਹਫਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ 'ਚੋਂ 142 ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕੱਢੇ ਸਨ ਪਰ 27 ਨਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸੂਚੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ 169 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ 1978 ਤੋਂ 1995 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ 'ਚ

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸੂਚੀ ਬਾਰੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ

ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ 'ਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤੇ 'ਚ ਘੱਟ ਖਤਰਨਾਕ ਦੋਸ਼ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਾਂ ਸੂਚੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਝ ਇਨ੍ਹਾਂ 27 ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਰੱਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਕੇਵਲ ਮੁੜ ਜਾਇਜ਼ਾ ਹੀ ਕੁਝ ਸੰਵਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਸੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਵਤ ਉਰਫ ਪੰਮਾ ਉਰਫ ਪਿੰਦਰਜੀਤ, ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਨੀਟਾ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਜਦਕਿ ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸੂਚੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢੇ ਨਾਵਾਂ 'ਚ ਕਈਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤਿ ਖਤਰਨਾਕ ਦੋਸ਼ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਨਿਲਾਮੀ

ਲੰਡਨ: ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਲੁਡਲੋਅ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਬੋਲੀ ਦੌਰਾਨ ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਸਮੇਤ ਸਣੇ ਨੌਂ ਚਿੱਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ 13000 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਡਾਲਰ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੱਖ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮਾਲੀਆ ਜੁਟਾਉਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਜਰੀਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚਿੱਤਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਲਾਕਿਰਤਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰ, ਹਾਥੀ ਦੰਦ 'ਤੇ ਬਣੇ ਲਗੂ ਚਿੱਤਰ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸੰਤ, ਜਨਰਲ ਤੇ ਭਾਈ ਲਈ ਪੰਥ ਰਤਨ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਮੰਗਿਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਿੱਖਸ ਫਾਰ ਜਸਟਿਸ ਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ, ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਨਰਲ ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਥ ਰਤਨ ਐਵਾਰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸ. ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਜੂਨ ਨੂੰ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਕੂਮ ਪਿਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰਜੇਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਜਰਨਲ ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ

ਉਧਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਰਵਰੀ 2002 'ਚ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸੇ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਹੀ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਐਲਾਣਨ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ ਹਰ ਸਾਲ ਛੇ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ

ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਇਕੱਤਰਤਾ 'ਚ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਉਸਾਰਨ ਬਾਰੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੁੜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਮੌਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵੇਲੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਊਢੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲੱਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ।

ਖਾਲਸਾ ਵਿਰਾਸਤ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝੀ

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ: ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਖਾਲਸਾ ਵਿਰਾਸਤ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਗੋਲਰੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ 31 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਉਪਦਰਸ਼ੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ ਭਵਨ 'ਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀਆਂ ਕੁਲ 25 ਗੋਲਰੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕੰਮ 31 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਟਿਕਟ ਨਾ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਵਿਰਾਸਤ ਭਵਨ 'ਤੇ ਟਿਕਟ ਲਾਉਣ ਨਾ ਨਾ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟਿਕਟ ਰਾਹੀਂ

31 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ

ਖਾਲਸਾ ਵਿਰਾਸਤੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਬੀਬੀ ਉਪਦਰਸ਼ੀਤ ਕੌਰ।

ਹੋਈ ਆਮਦਨੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖ-ਰਖਾਓ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਧਰੋਹਰ

ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗੀ।

ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਮੇਅਰ ਬਣਿਆ

ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹੰਸਲੋ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੇਅਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ. ਮਾਨ 1994 ਤੋਂ ਹੰਸਲੋ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਕੌਂਸਲਰ ਬਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਸ. ਮਾਨ ਦਾ ਜਨਮ 25 ਨਵੰਬਰ 1963 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਨਾਗਰਾ ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਮਾਨ 30 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਸ. ਮਾਨ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸਿਮਰਤਪਾਲ ਕੌਰ ਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ 1967

ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਵਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਲੇਜਰਜ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਾਉਥ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। 1987 ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਹਰਟਫੋਰਡਸ਼ੀਰ ਲੰਡਨ ਤੇ

2007 ਵਿਚ ਬਾਮਸ ਵੈਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰ ਤੇ ਸੋਲਿਸਟਰ ਹਨ। 1994 ਤੋਂ ਹੰਸਲੋ ਕੌਂਸਲ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਕੌਂਸਲ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਮੌਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। 2011 ਤੋਂ 2012 ਤੱਕ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮੇਅਰ ਦੀ ਟਰਮ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੌਂਸਲ ਦੇ 60 ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਚੋਂ 35 ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।

ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਰਬਾਰ, ਸੇਲਮ (ਓਰੇਗਾਨ)

860 Oakhill Ave. SE, Salem, OR 97302 Ph:503-391-7031 www.salemgurdwara.com

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ 18 ਜੂਨ 2011

(ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਇਕ ਵਜੇ)

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ,
ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਮੌਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਫੋਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਮਾਈ-ਭਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਟਿਕਟ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਟਿਕਟ ਸਮੇਤ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਟਿਕਟਾਂ ਫਰੀ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਟਿਕਟ ਫਰੀ

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਏਅਰਲਾਈਨ

ਸਭਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਪਾਸੋਂ ਰਖਵਾਉਣ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਮਹਾਨ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ

19 ਜੂਨ 2011 (ਐਤਵਾਰ) ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ,
ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਰਬਾਰ, ਸੇਲਮ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਮੌਕੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਐਤਵਾਰ 19 ਜੂਨ 2011 ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰੋ ਜੀ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤੇਗਾ ਜੀ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

17 ਜੂਨ 2011, ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ
ਅਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ-ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ
18 ਜੂਨ 2011, ਸਨਿਚਰਵਾਰ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ-ਦੁਪਹਿਰ 1 ਵਜੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀਵਾਨ
ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ ਤੋਂ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ
19 ਜੂਨ 2011, ਐਤਵਾਰ
ਭੋਗ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ-ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ
ਅਰੰਭ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ-ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ

ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਜਥੇ

> ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਸੇਲਮ) > ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਬੀਬੀ ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ (ਨਾਭੇ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ) > ਭਾਈ ਰਫ਼ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਵੈਨਕੂਵਰ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ)

ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਦਾਸ

ਭਾਈ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ 503-559-8233

ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ 503-569-0167

ਭਾਈ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ 541-619-3075

ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ 503-569-6657

**ਖੇਡ
ਸੰਸਾਰ**

ਇਕਬਾਲ ਜੱਬੋਵਾਲੀਆ
ਫੋਨ: 917-375-6395

ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦਾ ਕਬੱਡੀ ਖਿਡਾਰੀ-ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਜ਼

ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹੈ।

ਅਤੇ ਵਰਜੀਨੀਆ ਵਿਚ ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਤਕੜੇ ਮੈਚ

ਖੇਡ ਸ਼ੌਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਕਦੇ ਹਟਾਇਆਂ ਵੀ ਹੱਟਦੇ ਨਾ। ਲੱਖ ਝੱਖੜ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ, ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ ਜਾਣੋਂ ਕਦੇ ਰੁਕਦੇ ਨਾ।

ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਖੇਡ ਕਬੱਡੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਬਾਜ਼ ਕਬੱਡੀ ਖਿਡਾਰੀ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਜਾਗ ਲਾਈ ਅਤੇ 1999 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਖੇਡ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਕ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਬੱਡੀ ਟੀਮ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਟੀਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਤਲਵਣ (ਕੈਪਟਨ), ਜੀਵਾ, ਲਾਡੀ, ਭੁਰਾ, ਬਿੱਕਰ, ਸੈਂਡੀ, ਦਮਨ, ਤੀਰਥ ਲੋਹੀਆਂ, ਮਨੀ ਬੱਸੀਆ, ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਚੰਨਾ, ਤਾਰਾ ਰੁਤਕੀ, ਰਿੱਕੂ ਰੁਤਕੀ ਅਤੇ ਮੱਲ ਮਨਸੂਰ ਵਰਗੇ ਖਿਡਾਰੀ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਲਦੇ ਗਏ। ਬਾਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਬੱਡੀ ਵੀ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਮਾਣ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਰਿਟਾਇਰ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਪਿਤਾ ਸ. ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ 1979 'ਚ ਹੋਇਆ। ਅਵਾਨ ਭੀਖੇ ਸਾਹ (ਨੇੜੇ ਬੋਗੋਵਾਲ) ਜਨਮੇ ਬਾਜ਼ ਨੇ ਪਲੱਸ-ਟੂ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬੋਗੋਵਾਲ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਕਬੱਡੀ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਕਬੱਡੀ ਖੇਡ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਾਮਵਰ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣਿਆ। ਲੋਕਲ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਤਕੜੇ ਮੈਚ ਖੇਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ।

ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਮਨੀ ਗਿਆ ਫਿਰ ਸੰਨ 1999 'ਚ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਬਾਲੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਬੱਡੀ ਟੀਮ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਟੀਮ ਨੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਇਸ ਟੀਮ ਨੇ ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ, ਡਿਟਰਾਇਟ, ਇੰਡੀਆਨਾ, ਟੈਕਸਸ, ਓਹਾਇਓ

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਜ਼

ਖੇਡੇ। ਵਰਜੀਨੀਆ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਕਰਾਈ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਾਸੀਆਂ 'ਤੇ ਗਿਲੂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਪੱਲਿਓਂ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਕਰੇ ਸੱਟ-ਫੋਟ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਲਾਜ ਵੀ ਖੁਦ ਕਰਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੇਡਦਿਆਂ ਲੱਤ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ, ਇਕ ਸਾਲ ਘਰ ਬੈਠਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ। ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਾਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟੀਮ ਨਾਲ ਰਿਹੈ। ਬਾਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ ਵਾਲੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਨੋਂ, ਮਨੋਂ, ਧਨੋਂ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਵੀ ਕਬੱਡੀ ਕਲੱਬ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਸੱਟ-ਫੋਟ ਲੱਗੇ 'ਤੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਗਰ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਹੀ ਤਕੜੇ ਖਿਡਾਰੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਖਿਡਾਰੀ ਮੰਗਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ

ਰਹੇਗੀ। ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਟਿਕਟਾਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਬਚਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਖੇਡ-ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਮਾੜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਹੱਟ ਕੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਕਰਕੇ ਕੋਰਟਾਂ-ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਉਜਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਲਕ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਰਥਾਂ ਲਈ ਖਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਬਿਜਨਸਮੈਨ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬਿਜਨਸ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖਰਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੱਥ ਘੁਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲੰਬੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿਲ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕੀਤਾ। ਮਾਂ-ਖੇਡ ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਬਾਜ਼ ਵਰਗੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਬਾਜ਼ ਵਰਗੇ ਖਿਡਾਰੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੇ ਜਿਹੜਾ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਸੰਗ ਨਿਭਾ ਰਿਹੈ।

ਕਿਸੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਉਹ ਕਰਦੇ, ਜੋ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਆਪ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਦੇ ਨੇ। ਦਿਲ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੜੇ ਦਲੇਰ ਇਥੇ, ਧਰਤ ਦੋਆਬ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚੋਂ ਆਏ ਇਥੇ। 'ਜੱਬੋਵਾਲੀਆ' ਉਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਕੰਮ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਏ ਇਥੇ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਲਚਰ ਕਿਧਰ ਨੂੰ?

ਅਜੋਕੀ ਗੱਲ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਮਰਪੁਰੀ*

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਚੰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਥਿਕ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਹੇ ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ, ਗੁਰਜਾਂ ਜਾਂ ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ 'ਚੌਧਰੀ', 'ਜੈਲਦਾਰ' ਜਾਂ ਰਸਾਲਦਾਰ ਦੇ ਲਕਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਘਾਲਣਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਾਮਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਾਸਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਇਕ ਲੰਬੇ ਅਮਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਯੋਗ ਬੰਦੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਹੀ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪੈਰਿਸ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਬਣਾਉਣ, ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਮੈਟਰੋ ਰੇਲਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਫੋਕੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਦੇਸੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੀਡਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਫੋਕੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਆਮ ਹੀ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਆਗੂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ ਮਹਾਰਾਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਫੋਟੋ ਖਿਚਦਾ ਕੇ ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵੀਜ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਮੇਲਨ ਸਮੇਂ ਬਾਨ ਕੈਸਲ ਵਿਚ ਵੱਡੇ/ਛੋਟੇ ਬਦਲ ਨਾਲ ਫੋਟੋ ਖਿਚਦਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ, ਵੀਜ਼ਿਆਂ, ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਅਤੇ ਕੋਠੀਆਂ-ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਅਜਿਹੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਹੱਲ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਸ਼ੋਅ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਹੋਸਟ ਅਤੇ ਐਂਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਡੀਗਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਚਰਚਿਤ ਐਂਕਰ ਉਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਐਸਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ

ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਧ-ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਚੈਨਲ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਪਈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦੇਣਾ ਚੰਗੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਟੇਬਲ ਉਪਰ ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਅਤੇ ਪਲੇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਦਿਸਣਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਸੱਦੇ ਹੋਏ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਢੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨਮਾਨ ਬਦਲੇ ਸਨਮਾਨ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਡ ਮੇਲਿਆਂ 'ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸਨਮਾਨ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ 10-15 ਜਣਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੇਡਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਾਰੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਭੁਮਿਕਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਲੇਕ 'ਤੇ ਪਲੇਕ ਫੜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਲੰਪਿਕ ਵਿਚ ਹਾਕੀ ਦਾ ਕੱਪ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣ!

ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਕ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹਲਕਾ-ਫਲਕਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਸ਼ਕ ਹਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ 20-25 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ-ਬਦਲ ਕੇ ਪਲੇਕਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦੇ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਕ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਧਰਲੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਸੋਂ ਆਏ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜ 'ਤੇ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹੋ

ਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਹ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਦੌਰ ਖੂਬ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਜਾਵੇ ਢੋਲੇ ਖੂਹ ਦਾ!

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ

'ਚ ਆਪਣੀ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਨਾਂ ਛਪਵਾਉਣ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ-ਮੂਰਤ ਦੇਖਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਤੇਜ਼ੀ ਫੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ। ਦੋ ਚਾਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਫੋਟੋ ਐਲਬਮਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਲੀਡਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਫੋਕਾ ਬਿਆਨ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਬਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਵੀ

ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੰਦਾ ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖ਼ਬਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਂ ਫੋਟੋ ਛਪਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗ੍ਰੈੱਬੀ ਸਹਿਬਾਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁਰੂਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮ ਬਣਵਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਦਾਸ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਪਰ '84 ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ

ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵੀਜ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲਖਾਨੇ ਅੱਗੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਸੌਂਝੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲੀਲਤਾ, ਲੜਾਈ, ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰੂਆਮ ਨੰਗਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਪਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ, ਕੰਨ ਪਾੜੂ ਰੋਲੇ ਰੂਪੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਨਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਮੇਲੇ ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਡੋਅ ਪ੍ਰੈੱਡਾਂ, ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਤੇ ਸਿੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਥਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਮੈਮੀਨਾਰ ਜਾਂ ਗੋਸਟਾਂ ਕਰਵਾਉਣ, ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਜਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਬੰਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਗਤਕਾ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਕਵੀ ਅਤੇ ਢਾਡੀ ਦਰਬਾਰ ਲਉਣ ਆਦਿ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਅਸੀਂ ਗੋਲ-ਗੋਪੇ, ਹਲਵਾਈਆਂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਗ ਰਾਹੀਂ ਉਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਆਤਮ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਮੇਲੇ ਰੂਪੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਵੇ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਮਾਹੌਲ ਧਾਰਮਿਕ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ!

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅੱਜ ਅਜਿਹੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਰਾਹ ਨਾ ਚੁਣਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਖ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੋਕੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਆਪਣੀ ਫੋਟੋ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਤੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਅਰੰਭਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਕਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ।

*ਫੋਨ: 908-472-3271

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਧਰਨਾ ਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਰਹੀ ਰਾਜਨੀਤੀ

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪਿੱਛੇ

ਜਤਿੰਦਰ ਪਨੂੰ

ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਯੋਗੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਧਰਨਾ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮੀਡੀਏ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਧਰਨਾ ਉਸ ਧਰਨੇ ਨਾਲੋਂ ਮੁਲਾਂ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਲਾਏ ਅਤੇ ਰਾਹ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਐਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਆਖਰੀ ਵਕਤ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਹਵਾ ਵੱਧ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਚਾਰ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੈਬਨਿਟ ਸੈਕਟਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਚੇਚਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕੈਪ ਆਫਿਸ ਬਣਾ ਕੇ ਲੰਮੀ-ਚੌੜੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਨਾ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਸੱਦ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਰਾਹ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ, ਕੋਈ ਰਾਹ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ।

ਇਹ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਉਹੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਾ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੌ ਚਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਬਾਬਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੰਨ ਕੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਮਦਨ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬਾਬਾ ਨਾ ਕਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਧਰਨਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਲਾ ਲਿਆ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਉਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਵੀ ਏਨਾ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਹਾਲਾਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੁੱਢਲੀ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਤਿੱਕੇ ਵਾਲੇ ਮੁੱਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ। ਇੱਕ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਲਿਆ ਸਕਣਾ ਏਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਤਨ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਟੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ

ਕਿਸਮ ਦੇ ਨੋਟ ਫਿਰ ਚਲਾਉਣੇ ਪਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸਾਰ ਸਕਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੀ, ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਉਠਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਖਤਮ ਕਰ ਕੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਖੜੇ ਪੈਰ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਕੁਝ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਸਹਿਮਤੀ ਵਿਚਾਲੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਧਰਨਾ ਲਾ ਲਿਆ,

ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਧਰਨੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੱਸਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਪੰਡਾਲ ਉੱਜ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਏਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਧਰਨੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰ ਐਸ ਐਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਧਰਨਾ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੇ। ਕਾਰਨ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਧਰਨੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੋਕ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦੇ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਧਰਨੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੱਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਏਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਦੋਵਾਂ ਧਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਖਰੇਵਾਂ ਐਨਾ ਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਆਪਸੀ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।)

ਅਚਾਰੀਆ ਰਾਮਦੇਵ

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹ ਚੁੱਕੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਅਤਿੱਕਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੌ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਮੁਰਾਰਜੀ ਡਿਸਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਕਾਲਾ ਧਨ ਕੁਝ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਏਦਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹੋ ਦੇਵੇਂ

ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਖੜੇ ਪੈਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ। ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਮੋਰਚਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ਕ ਮੌਜੂਦਾ ਉਤੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਅਤਿੱਕਾ ਇਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜਦੋਂ ਇਹ ਖਬਰ ਆਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਹੀ ਅਤੇ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਮੰਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਉਦੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕਦਮ ਵੱਖਰੇ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਸੀ। ਵੱਖਰਾ ਪੈਂਤੜਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਉਤੇ ਬੈਠਣਗੇ ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਲੋਕਪਾਲ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਏਜੰਡਾ ਹੈ।

ਅਗਲਾ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਧਰਨਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਪੰਡਾਲ ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਅੰਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਪੈਸੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਟੀ ਵੀ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਚੈਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਪਈ ਕਿ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਮਗਰ ਆਮ ਆਦਮੀ

ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਵੀ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਉਤੇ ਮੱਤਭੇਦ ਲੱਗਭਗ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 99 ਫੀਸਦੀ ਮਾਮਲੇ ਨਿੱਬੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਅੜਚਣ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਕੇਤਕ ਧਰਨਾ ਲਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਬਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ। (ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜੋ ਭੇਦ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਉਹ ਵੀ ਇਹੋ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਦੋ ਦਿਨ ਦਾ 'ਤਪ' ਕਰ ਕੇ ਧਰਨਾ ਚੁੱਕ ਲਵਾਂਗਾ।)

ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਈ ਮਿਥੀ ਗਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਰਕਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਜਾਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਧਿਰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਮੰਗ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰੀ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਵੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਰੂਸ, ਚੀਨ, ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ

ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਮੁੜ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਅਸਤਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਲਖਨਊ: ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਮੁੜ 'ਰਾਮ ਮੰਦਰ' ਅਸਤਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਤਾਂ 'ਚ ਆਉਣ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਮੁੜ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਝ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਤਿਨ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ 3-4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਹੋਈ ਕੌਮੀ ਕਾਰਜਾਕਰਨੀ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਇਜਲਾਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਲਖਨਊ

ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤਿ ਕਰਨ ਤੇ ਸਹੀ ਰਾਮ ਰਾਜ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ ਲੱਲਾ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੁਣ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਮੁੱਦਾ ਭਾਜਪਾ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਗਡਕਰੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਹਮਾਇਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਮੋਹਾਲੀ, ਪੰਚਕੂਲਾ ਅਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਪੁਨੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ: 94173-34049

ਅਸੀਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼: ਸਿਰਫ ਚੁਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ...

ਪ੍ਰੋ. ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਚਾਹੇ ਲੱਖ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਭੁਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਮੈਂ ਉਹ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲੇ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਨ 'ਚੋਂ ਬਰਫ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਘਲ ਜਾਵਾਂ।

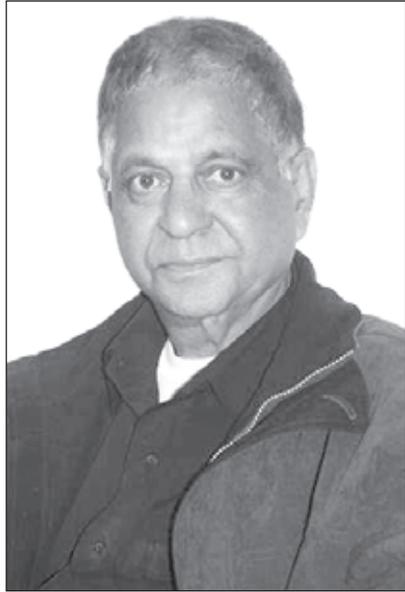
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਚੁਪ' 'ਚ ਠਹਿਰੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੀ ਕਵਿਤਾ 'ਪਤਾ ਨਹੀਂ' ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਸੱਚਾ ਸੀ। ਸਚਮੁਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋਵੋ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕਦੇ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। 28 ਮਈ ਦੀ ਤਪਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੌਣੇ ਕੁ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ। 66 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਏਨੀ ਕੁ ਹੈ। ਦੋ ਛੀਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਬਹੁਤ ਉਤਰਾਅ ਚੜਾਅ ਅਤੇ ਰੰਗ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਜੀਵੇ। ਕਠਿਨ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਰਾਹ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਤੌਰ ਤੁਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅਨਿਖਤ ਅੰਗ ਸੀ। ਆਖਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੁ ਸੀ।

1945 'ਚ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਜਨਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਹੱਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵਿਚ ਖਾਲੜੇ ਨੇੜੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਕਲਸੀਆਂ ਆ ਵਸਿਆ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਆ ਵਸੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਹਿਮ 25 ਸਾਲ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕਲਾ ਸੀ ਤੇ ਮੱਥੇ 'ਚ ਚਿੰਗਾਰੀ। ਜਲੰਧਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਈ ਚਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣਾਏ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਵੀ। ਅਜੀਤ ਵਲੋਂ ਕੱਢੇ ਫਿਲਮੀ ਰਸਾਲੇ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਉਹੀ ਕਰਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਚਿੱਤਰ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਚੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲਈ ਬਣਾਏ ਉਹਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕੌਣ ਭੁਲ ਸਕਦਾ। 1978 'ਚ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹੋਂ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਬਰਜਿੰਦਰ ਹਮਦਰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਏ ਤੇ 2005 'ਚ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਦਾਰੇ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਹ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਈ ਸਕੈਚ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ

ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਪਰ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰੈਲੀਆਂ ਅਤੇ

ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੋਸਟਰ ਬਣਾਏ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ

ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

1971 'ਚ ਦਿੱਲੀ ਲਲਿਤ ਕਲਾ ਅਕਾਦਮੀ 'ਚ ਲੱਗੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। 1987-88 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਚਸਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਲੇਖ ਵੀ ਲਿਖੇ, ਆਪਣੇ ਦੋਧੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਕਾਲਮ ਵੀ ਪਰ ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕਲਪਨਾ ਦੀਆਂ ਪਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਤਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਵਾਜ਼ਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਉਡਾਣਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਐਸੇ ਮਿਸ਼ਰਣ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਵਾਹ' ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬੋਝੀ ਜਿਹੀ ਪਬਲਿਕ ਰਿਲੇਸ਼ਨਿੰਗ ਵੀ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਖੁਸ਼। ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਸੀਮਤ ਜਿਹੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਨਿਹਾਲ। ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਸਹਿਣ-ਦੋਨਾਂ 'ਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦਾ ਸਕੂਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਹ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਰਿਤੂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਪਰ ਗਭਰੇਟਾਂ ਵਰਗੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਲਾਲੀ ਕਦੇ ਵੀ ਦੋਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਿਤੂ, ਧੀ ਪੁਰਬਾ, ਪੁਤਰ ਆਵੇਸ਼, ਜਵਾਈ ਸ਼ਮੀਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੇ-ਸਨੇਹੀਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਾਂਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਤੇ ਦੋਖੇ ਸਾਡੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਭਾਵਪੂਰਕ ਨੇ:

ਪਰ ਬਾਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ 'ਚ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਉਸ ਦਾ ਇੱਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ ਚੁਪ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਸਿਰਫ ਚੁਪ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ...।

ਐਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਭੱਰਾ

ਜੇ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਹਾਲੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੋਣੀ ਨੇ ਜੱਟ-ਜੱਟਾ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ 1978 ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ 'ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਟਰਸਟ' ਵਲੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ 1979 ਤੋਂ 2007 ਤੱਕ ਮੈਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਮ ਫੀਚਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ 'ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਸੁਣੀਦਾ', ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ, ਸੰਪਾਦਕ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸੰਧੂ ਵੇਲੇ ਬਹੁਚਰਚਿਤ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ 'ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ' ਤੇ ਫਿਰ 'ਗੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਗੱਲਾਂ', ਕਾਵਿ ਵਿਅੰਗ ਲਈ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰਿਹਾ, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ 'ਰੰਗ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ' ਮੇਰਾ ਸਥਾਈ ਕਾਲਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਵੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਸੰਪਾਦਕੀ ਅਮਲੇ, ਖਬਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਵਾਹ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਜੀ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸੰਧੂ, ਹਰਭਜਨ ਹਲਵਾਰਵੀ, ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਸੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵੀ ਸੀ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸੰਧੂ, ਅਮਰੀਕ ਬਣਵੈਤ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਤ ਵੀ ਰਹੇ, ਤੇ ਇਹ ਕੰਟੀਨ 'ਚ ਵੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਥਣੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਆਂਗਣ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਲਵੱਕੜੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਕੈਬਿਨ ਦੇ

'ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਆਂਗਣ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਿਆ !

ਟੇਬਲ 'ਤੇ 'ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼' ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦਲਬੀਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ

ਨੇ ਸੁਆਸ ਛੱਡੇ, ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੈਂ

ਪੰਜ ਸੌ ਕੱਪ ਚਾਹ ਦਾ ਪੀਤਾ ਹੋਇ। ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਲਈ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਬੜੀ ਦੇਣ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਤੇ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟਾਈਮਜ਼' ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਸੇ ਅਖਬਾਰ 'ਚੋਂ ਆਏ ਦੋ ਸਤਿਕਾਰਤ ਨਾਂਵਾਂ-ਅਮਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਤੇ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾ, ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਜਿੰਮਾ ਹੈ।

ਵੇਖਦਿਆਂ-ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਰਿੰਦਰ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਦੁਰਘਟਨਾ 'ਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਲਵਾਰਵੀ ਵੀ ਚਲੇ ਗਿਆ, ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ। ਉਹਨੂੰ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਨੌਨ ਕੇ ਪੈਣ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਲਈ ਆਰਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ 'ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ' ਛਪਣ ਵੇਲੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗਦਾਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਸੁਖਵੰਤ ਅਤੇ ਗੁਰਦੀਸ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਹਨੂੰ ਖਰਤਾ ਸੌਂਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਲੱਗਾ, "ਮਿੱਤਰਤਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਕੰਮ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰਵਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਾ; ਪਰ ਮੈਂ ਵਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਫੀ ਚਿੱਤਰ ਦਾ ਲਵਾਂਗਾ, ਤੇ ਨੱਬੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਫੀਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ।"

ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹ ਚਿੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸੰਧੂ ਵੀ ਪੰਜਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਆ ਰਿਹੇ। ਉਹਨੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਬੋਲਿਆ, "ਹੁਣ ਜ਼ੀਰਕਪੁਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਧੂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ।"

"ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਈ। ਬੈਠ ਤਾਂ ਸਹੀ।"

"ਫੇਰ ਦੱਸਾਂਗਾ।"

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜ਼ੀਰਕਪੁਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਣਦੀ ਰਕਮ ਤੋਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਧੂ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਬਾਗੋ-ਬਾਗ ਸੀ। ਬੈਠ ਤੋਂ ਉਲਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਈ ਸੀ, ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਵੀ ਆ ਗਿਆ।"

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ, "ਛੱਡ ਕਦੇ ਫੇਰ ਸਹੀ।"

ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਫੇਰ ਕਦੇ ਆਵੇਗੀ ਨਹੀਂ!

"ਅੱਜ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਕੱਲ੍ਹ-ਪਰਸੋਂ ਨੂੰ ਆਈ, ਘੁੱਟ ਫੇਰ ਲਾਵਾਂਗੇ।" ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆਈ ਤਾਂ

ਫਿਰ ਝਾੜਿਆ-ਝੰਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ 'ਫੇਰ' ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਡਿਊਟੀ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵੀ ਘੁੱਟ ਕਸ਼ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਫ਼ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਾਣਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਥੇ ਈ ਐ ਪਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ 'ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ' ਨੂੰ ਰੰਗ ਉਹਨੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ!!

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੁਟਿਆਰ ਵੱਲੋਂ

ਸੰਸਦ 'ਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ

ਟੋਰਾਂਟੋ: ਇਕ 21 ਸਾਲਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੁਟਿਆਰ ਉਦੋਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀ ਬਣ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਕਰਟ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਕੇ ਇਕ ਪੋਸਟਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਟੀਫਨ ਹਾਰਪਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਬ੍ਰਿਟੀਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਨਾਮੀ ਇਸ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣੇ ਗਏ ਆਵਾਜਾਈ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਪੋਸਟ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ 'ਹਾਰਪਰ ਰੁਕੋ' ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਹਿਰਾਇਆ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਡੇਵਿਡ ਜੋਹਨਸਨ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਰੋਸ ਕਰੀਬ 30 ਸਕਿੰਟ ਚੱਲਿਆ।

ਅਮਰੀਕੀ ਡਰੋਨ ਹਮਲੇ 'ਚ ਇਲਿਆਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੀ ਮੌਤ

ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ: ਉਸਾਮਾ ਬਿਨ ਲਾਦੇਨ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਖਫ਼ਾ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਲਾਦੇਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਡਰੋਨ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਮੁੱਬਈ ਹਮਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਤੇ ਹਰਕਤ-ਉੱਲ-ਜੇਹਾਦ-ਅਲ-ਇਸਲਾਮੀ (ਹੁਜ਼ੀ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਇਲਿਆਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਅੱਠ ਹੋਰ ਅਤਿਵਾਦੀ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਜ਼ੀ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਅਬੂ ਹੰਜ਼ਾਲਾ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਰੀਕੀ ਡਰੋਨ ਨੇ 3 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਦੱਖਣੀ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਾਨਾ ਤੋਂ 20 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਦਾਗ਼ੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ

ਥਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਅਲਕਾਇਦਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ 47 ਸਾਲਾ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨਾਲ ਅੱਠ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਲਿਬਾਨ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਖ਼ੈਬਰ ਕਬਾਇਲੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਾਨਾ 'ਚ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰੇ ਗਏ

ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਲ-ਜ਼ਵਾਹਰੀ, ਮੁੱਲੂ ਉਮਰ, ਸਿਰਾਜੂਦੀਨ ਹੱਕਾਨੀ, ਅਤੀਆ ਅਬਦੁਰ ਰਹਿਮਾਨ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ ਤੇ ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਕੋਈ ਠੋਸ ਨਤੀਜੇ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਟੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਮੁੱਬਈ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਕਰਾਚੀ ਸਥਿਤ ਜਲ ਸੈਨਾ ਅੱਡੇ ਉਪਰ ਹੋਏ ਤਾਲਿਬਾਨ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 2009 ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਡਰੋਨ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਈਦ ਸਲੀਮ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦ ਦੀ ਵੀ ਹਾਲ ਹੀ ਦੌਰਾਨ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਰਵਰੀ 2000 ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਚੌਕੀ ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ

ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰਾਹਤ

ਇਲਿਆਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੀ ਡਰੋਨ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਮੌਤ ਭਾਰਤ ਲਈ ਰਾਹਤ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ 2008 ਦੇ ਮੁੱਬਈ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਭਗੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਾਕਿ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮੋਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਾਮਾ ਬਿਨ ਲਾਦਿਨ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨੂੰ ਅਲ ਕਾਇਦਾ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਸੀ। 22 ਮਈ ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਵਿਖੇ ਪਾਕਿ ਜਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਅੱਡੇ ਉਪਰ ਹਮਲੇ ਲਈ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਮਗਰੋਂ ਇਲਿਆਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜੇਹਾਦ ਵਿਚ ਰਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਨੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਸਤੇ ਦੇ ਇਸ ਕਮਾਂਡੋ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਪੁਣਛ ਵਿਚੋਂ 1995 ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਜੇਲੂ ਕੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਅੱਧ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਉਂਗਲ ਉੱਡ ਗਈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ 2009 ਵਿਚ ਉਹ ਡਰੋਨ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਵਾਲ-ਵਾਲ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦੀ ਖਾਸੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜਵਾਨ ਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ

ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਜਵਾਨ ਦਾ ਸਿਰ ਜਨਰਲ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨੈਣ-ਨਕਸ਼

ਐਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਭੌਰਾ

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਸਰਦਾਰਾ।” ਨਹਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ‘ਤੇ ਸਾਡਾ ਫੇਰਦੇ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਨੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ।

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ। ਬਈ ਮਰਾਸੀਆ, ਬਤੀ ਟੋਹਰ ਕੱਢੀ ਐ, ਏਨੀ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਕੱਢੀ ਹੋਣੀ? ਕਿਵੇਂ ਆਉਣੇ ਹੋਏ?”

“ਰਾਜਸਥਾਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ‘ਤੇ ਚੱਲਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਣੇ ਆਂ, ਸੋਚਿਆ ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਕਰ ਚਲੀਏ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੀਲੇ ਨੂੰ ਮਣ ਪੱਕੇ ਦਾਣੇ ਦੇ ਦਵੀ, ਹਾੜੀ ਚੱਕਣ ਵਾਲੀ ਐ।”

“ਦਾਣੇ ਤਾਂ ਚੱਲ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਦੇਖ ਤੇਰੇ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੀਲਾ, ਸੀਲਾ ਤੇ ਤੇਲੂ। ਦੋ ਬਹੂਆਂ ਨੇ, ਕੁੜੀ ਇਕ ਈ ਵਿਆਹੀ ਐ। ਦੂਜੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤਕੜੀ ਐ। ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਐ। ਵੱਢੇ ਖਾਂ ਮੇਰੇ ਨਿਆਈਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਿੱਲੇ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਛੇਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਜੋਗੇ ਦਾਣੇ ਹੋ ਜਾਣੇ ਆਂ।”

ਤੇ ਗੱਲ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ, ਪਈ ਸਾਲਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਵਿਹਲਾ ਖਾਂਦਾ। ਮੰਗਣ ਦੀ ਆਦਤ ਵੀ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਹਾਂ ‘ਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ‘ਤਾ। ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕੱਣਕ ਵੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਬਹਿ ਗਿਆ ਰੇਲੋ ਬੀਕਾਨੇਰ ਨੂੰ।

ਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਿਆਰੀ ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ‘ਚ, ਲੜਾਈ ਵਾਂਗੂੰ ਹਥਿਆਰ ‘ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ। ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਦਾੜੀਆਂ ਲੈਣ ਚਲੇ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਬੋਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਲਈ ਬਾਲਟੀ ਲੱਭੇ। ਸੀਲਾ ਕਹੇ, “ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਫਾਤਿਮਾ ਵੀ ਆਈ ਹੋਈ ਐ ਰੁੱਸ ਕੇ, ਇਹ ਵੀ ਦੋ ਸੋਰ ਦਾਣੇ ਕਰ ਲਉ।” ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਛਾਹ ਵੇਲਾ, ਦੁਪਹਿਰਾ ਤੇ ਆਬਣ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਵੀ ਮਾੜੇ ਹੋਟਲ ਵਾਂਗ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਦਿਨ ਛਿਪਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆ ਗਿਆ, ਰੁੱਸ ਕੇ ਆਈ ਮੀਲੇ, ਸੀਲੇ ਦੀ ਭੈਣ

ਬੜੇ ਮਾਸੂਮ ਨੇ ਸਾਜਨ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ

ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਛੋਟੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਹਾਲਾਤ ਜਦੋਂ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਨਾਕੇ ‘ਤੇ ਹੌਲਦਾਰ ਕੁਰਸੀ ‘ਤੇ ਬੈਠਾ ਉੱਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸਰ ਅੱਜ ਗੱਲ ਕੀ ਐ?”

“ਪਤੰਦਰਾ ਭੁੱਕੀ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਚਮਚੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਹੁੰਨਾ। ਅੱਜ ਮਿਲੇ ਨੂੰ।” ਤੇ ਏਨੇ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਟੈਂਪੂ ਦੇਖ ਕੇ ਚੋਕ ਲਿਆ ਦੋਹਾਂ ਨੇ। ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ ਟੈਂਪੂ ਦੀ ਛੱਤ ‘ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਟਿਕਾਈ ਖੜ੍ਹੇ ਮਰਾਸੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਡਰ ਨਾਲ ਇਹ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਪਿਆ। ਵਿਚੋਂ ਭੁੱਕੀ ਖਿੱਲਰ ਗਈ। ਹੌਲਦਾਰ ਦਾ ਭਰ ਗਿਆ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ। ਵਿਚੋਂ ਅੱਧ ਕੁ ਪਾਅ ਨਸ਼ਾ ਨਿਕਲ ਹੀ ਆਇਆ। ਟੈਂਪੂ ਤੋਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਚਮਚੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਮਰਾਸੀ ਨੂੰ, “ਕਿਧਰੋਂ ਆਇਆਂ ਓਏ?”

“ਜਨਾਬ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਕੇ ਆਇਐ।”

“ਭੁੱਕੀ ਖਾਣੈ?”

“ਜਨਾਬ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ‘ਚ ਮਸਾਂ ਛਟਾਂਕ।”

“ਭੱਜ ਜਾਹ, ਅਸੀਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੀਦੈ ਤਾਂ ਛੱਡ ‘ਤਾ।”

“ਜਨਾਬ ਅੱਧਾ ਕੁ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਓ?”

“ਉਰੇ ਆ...।” ਤੇ ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਵੱਟ ਕੇ ਲੱਫੜ ਮਾਰਿਆ ਮੂੰਹ ‘ਤੇ, “ਸਾਲਿਆ ਹੱਡਾਰੋੜੀ ‘ਚੋਂ ਮਾਸ ਭਾਲਦੈ?”

“ਜਨਾਬ ਚੰਗ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਏਨੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਲੱਫੜ ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਐ?”

“ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵਾਜੇ ‘ਚੋਂ ਸੁਰਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਸਨ, ਭੁੱਕੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਿਕਲਦੀ ਦੇਖੀ ਐ।” ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਆਹ ਭਾਣਾ ਵੀ ਦੇਖੋ...

ਨੂੰ ਲੈਣ। ਮਰਾਸੀ ‘ਕੱਠੇ ਹੋ ਸੋਚਣ, ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਕੁੱਟਦਾ, ਹੁਣ ਮਾਰੂ ਸਾਡੇ ਰਿਜਕ ‘ਚ ਲੱਤ। ਸੀਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਖ ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆ, ਤੇਰਾਂਗੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਚਹੁੰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਤੀਏ ਦਿਨ ਭੈਣ ਸਾਡੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਤੋਰ ਦੇਨੈਂ। ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੀਕ ਆਈ।”

ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਟੁੱਟ ਕੇ, “ਸਾਲਿਓ ਮੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਕਣਕ ਵਢਾਉਗੇ ਏਨੀ ਗਰਮੀ ‘ਚ। ਰੰਗ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਫਿਕਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ।”

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਲੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗਾਲੇ-ਗਾਲੀ, ਮਿਹਨੇ-ਮਿਹਨੀ। ਮੀਲਾ ਕਹੇ, “ਕੰਜਰ ਦੇ ਦਾ ਚਾੜੀਏ ਕੁਟਾਪਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਂਗ?” ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਕਹੇ, “ਜੁਆਈ ਭਾਈ ਐ, ਹਾਲਾਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਰਾਬ ਐ। ਇਹਦਾ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਉਠਣਾ-ਬਹਿਣਾ, ਟੱਬਰ ਮਾਰ ਦਉ।”

ਖਹਿਬਤਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਉਦੋਂ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਗੁੱਤੇ ਫੜ ਕੇ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗਾ। ਹੋ ਗਈ ਲਾ ਲਾ...ਲਾ ਲਾ...। ਮਰਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕੱਢ ਲਏ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਹਥਿਆਰ। ਮੀਲੇ ਕੋਲ ਫੁਕਨਾ, ਸੀਲੇ ਕੋਲ ਵੇਲਣਾ ਤੇ ਤੇਲੂ ਦੇ ਹੱਥ ਢੇਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਡਗ।

ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਕਹੇ, ਕਿਤੇ ਫੁਕਨਾ ਨਾ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ। ਉਹ ਭੱਜ ਪਿਆ ਮੂਹਰੇ। ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿਣ, “ਅੱਜ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ ਪੁੱਤ ਸੁੱਕਾ।”

ਮੂਹਰੇ ਬੀਹਲਿਆਂ ਦਾ ਫੱਗੂ ਅਮਲੀ ਕੱਢੇ ਧਾਰ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਕਰਦੇ ਸਾਰੇ ਹਵੇਲੀ ‘ਚ ਵੜੇ ਤਾਂ ਮੱਝ ਡਰ ਕੇ ਟੱਪ ਗਈ। ਮੱਝ ਨੇ ਮਾਰੀ ਲੱਤ, ਫੱਗੂ ਅਮਲੀ ਵੀ ਖਿਲਾਰਤਾ, ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਛੱਪਤ।

ਫੱਗੂ ਕੱਢੇ ਗੁੱਸੇ ‘ਚ ਗਾਲਾਂ, “ਸਾਲਿਓ ਮਰਾਸੀਓ! ਮੇਰਾ ਕਰ ‘ਤਾ ਸੌ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ। ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗੇ ਚਕਲੇ-ਵੇਲਣਿਆਂ ਨਾਲ। ਨੱਠ ਜਾਓ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੜੇ ਜਾ ਕੇ।”

ਤੇ ਮੀਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨੋਟ ਖੀਸੇ ‘ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਫੱਗੂ ਨੂੰ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਲਾਲੀ ਲੱਥੀ।

ਚਲੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ-ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਇਧਰ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਦਾ ਉਦਾਸਿਆ ਟੱਬਰ ਫਿਰ ਦਾੜੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਕਣਕ ਵੱਢਣ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚਾਅ ‘ਚ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਖਾ ਕੇ ਹਟੇ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵੀ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅੱਗ ਉਗਲਣ। ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ‘ਤੇ ਧੁੱਪ ਵੀ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹੇ। ਦੋ ਕੁ ਸੰਬਰੀਆਂ ਵੱਢ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਰਨ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਰਹਿ ਗਈ। ਗਰਮੀ ‘ਚ ਨਿਗਾਹ ਦੋ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੱਕ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਜਿੰਡੀ ਦੂਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਭੱਜ ਕੇ ਆਤ ‘ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁੱਕ ਪੀ ਲਿਆ ਕਰਨ।

ਮੀਲਾ ਆਖੇ, “ਉਹ ਸੀਲਿਆ, ਦੇਖ ਵਜਾਉਣਾ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਕਿੰਨਾ ਸੌਖਾ ਏ। ਕਿਥੇ ਬੜੇ ਨੇ ਪਾ ‘ਤਾ ਪੰਗ। ਆਪ ਤਾਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਬੀਕਾਨੇਰ ਨੂੰ, ਸਾਨੂੰ ਝੋਕ ਗਿਆ ਤਪਦੀ ਭੱਠੀ ‘ਚ।”

ਤੇਲੂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੇਰੇ ਮਨ ‘ਚ ਇਕ ਸਕੀਮ ਆਉਦੀ ਐ। ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜੂ।”

“ਦੱਸ ਦੱਸ ਛੇਤੀ, ਛੁਡਾ ਹੱਡ।” ਸੀਲੇ, ਮੀਲੇ ਨੇ ਚੱਕ ਲਏ ਕੰਨ।

“ਬੇਬੇ ਆ ਗਈ ਐ ਦੁਪਹਿਰਾ ਲੈ ਕੇ। ਇਹਨੂੰ ਜਾ ਲੈਣ ਦੇ, ਫੇਰ ਦੱਸਦਾਂ।”

ਦੁਖੀ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਖਾ ਲਈ ਜਗੋਲ-ਜਗੂਲ ਕੇ। ਉੱਥੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਆਖੀ ਜਾਣ,

ਕਣਕ ਉਪਰ ਲੰਮੇ ਪੈ-ਪੈ ਕੇ ਬਚਾਉਣ।

ਤੇ ਇਸ ਭੱਜ-ਨੱਸ ‘ਚ ਕਣਕ ਤਾਂ ਬਚ ਗਈ ਪਰ ਬਸਾਂ, ਰੱਸਿਆਂ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹਾਈ, ਖੋਲ੍ਹ-ਖੁਲ੍ਹਾਈ ‘ਚ ਚਾਨਣੀ ਲੀਰਾਂ ਹੋ ਗਈ।

ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਈ, ਪਰ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ‘ਕਹੱਤਰ ਦੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਕੇ ਨਾ ਹੋਈ ਹੋਊ, ਜਿੰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਚਲੇ ਲਾਗੀ-ਚਾਗੀ ਐ, ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਕਣਕ ਬਣਦੀ ਐ। ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਪਤੰਦਰਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ-ਚੰਗਾ ਕੀਤੀ ਐ, ਪੰਜਾਹ ਕਿਲੋ ਹੋਰ ਦੇ ਦੇਨੇ ਆਂ। ਉਹ ਢਾਈ ਬੋਰੀਆਂ ਕਣਕ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਦੇ ਘਰੇ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਉਧਰ, ਸਤਾਰੀਂ-ਅਠਾਰੀਂ ਦਿਨੀਂ ਬੀਕਾਨੇਰੋਂ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਵਿਹੜੇ ‘ਚ ਕਣਕ ਦਾ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 28 ‘ਤੇ)

ਉਡ ਜਾਹ ਵੇ ਕਾਂਵਾਂ ਇਹੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਨਹੀਓਂ, ਜਿਥੇ ਤੈਨੂੰ ਚੂਰੀਆਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀਆਂ...

ਕਈ ਬੰਦੇ ਮੰਦਿਰਾਂ ‘ਚ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮਾਸੂਮ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੇਬੀ ਮਖਸੂਸਪੁਰੀ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਨੇਤਾ ਉਹਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸ਼ਾਇਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਗਾਇਕ ਕਰਕੇ ਘੱਟ। ਦੂਜਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਮਿੱਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਾਗਿਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਦੇ ਬੋਲ ਸੰਘਣੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਨੇ, ਤੇ ਸੰਘਣੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਹੋਠ ਨੀਂਦ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ‘ਚ ਇਕ ਫੋਟੋ ਜਿਹਦੀ ਸਾਂਝ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਹਿੰਦੂਸਟਨ ਰਹਿੰਦੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨਾਗਰਾ ਨੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਕੰਪਾਝੇ ਚੜ੍ਹਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਨ ਮਨ ਵੇ...। ਉਦੋਂ ਹੀ ਚਰਨਜੀਤ ਆਹੂਜਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਫਲ ਗੋਤੀ ਸੀ। ‘ਬਾਬਲ ਮਰਿਆ ਭਾਈਏ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਹਿੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਪਾਉਣ ਚਿੰਨੀਆਂ’ ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਦੇਬੀ ਦੇਬੀ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਸਰਦੂਲ ਨੇ ‘ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੋ ਗਿਆ’, ਹੰਸ ਨੇ ‘ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਕਾਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ’, ਅਮਰਜੋਤ ਨੇ ‘ਤਾਰੇ ਗੁੱਜਰੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਛੁਪਾਏ ਵੈਰਨੇ’ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਰਿਸ ਤੱਕ ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ। ਦੇਬੀ ਯਮਨਾ ਪਾਰ ਵਾਲੇ ਸਟੂਡੀਓ ‘ਸੋਨੋਟੋਨ’ ‘ਚ ਮਿਲਦਾ

ਚੁੱਪੇ ਬੈਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ‘ਬਲੈਕ ਐਂਡ ਵਾਈਟ’ ਫਿਲਮ ਬਿਨਾ ‘ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਖੇਦ’ ਤੋਂ ਚੱਲ ਪਈ। ਦਿੱਲੀ ਅਕਾਦਮੀ ‘ਚ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਨਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਲਵੰਤ ਨਾਗਰਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੇ ਚੇਤੇ ‘ਚੋਂ ਕਈ ਕੁਝ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੁਲਵੰਤ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦਾ ਭਾਈਆ ਜੀ ਅਤੇ ਠੰਡੂ ਰਾਮ ਵਾਲਾ ਦਿਹਾੜੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਵਿਵਿਧ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਾਲੇ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਕੁਲਵੰਤ ਨਾਗਰਾ ਤੇ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਸਰਦੂਲ ਅਤੇ ਨੂਰੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਇਕ ਗੀਤ ਕੱਚੀ ਉਮਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ‘ਸੱਧ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਹ ਦੇਵੇ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕਬਰ ਨਾ ਰਾਹ ਦੇਵੇ’ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸਨ, ‘ਭੋਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾ ਹਾਰ ਮੰਨ ਵੇ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵਸਦਾ, ਸਾਡਾ

ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਸ਼ੋਕੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਗਿਲੇ ਸਿਕਦੇ ਨਾਲ। ਬੋਰ! ਕੁਲਵੰਤ ਬਹੁਤ ਨਿੱਘਾ, ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਦਿਲ ਦਰਿਆ ਬੰਦੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਿਲੇ-ਸਿਕਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਣਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ‘ਤੇ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਅਤੇ ਤਾਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹੇ, ਭੱਜ ਭੱਜ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਆਉਣ, ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਮਾਣ ਇਸ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਥੋਂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਐ। ਮਾਣ ਇਸ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂਰਪੁਰੀ, ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਦੇਵ ਬਰੀਕੇ ਵਾਲਾ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਫਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੀਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਬਣੇ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਚੇਤੇ ਅਗਲੇ ਨੰਬਰ ‘ਤੇ ਦੇਬੀ ਹੀ ਆਵੇਗਾ। ਪਿਆਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਸਿਰਫ ਖਿੱਚਾ-ਧੂਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਾਂ ਚੂਰੀ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿਣੇ ਹਨ।

-ਐਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਭੌਰਾ

ਗੱਲ ਬਣੀ ਕਿ ਨਹੀਂ

ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ

ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਬਤੀ ਸੀ ਫਰਕ ਸੀ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਦਾ ਬਾਪੂ ਤੋਂ ਡਰ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ

ਜੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਵੀ ਜਾਣੀ ਪਛੁੜਾਵਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਸੀ ਝੁਕਿਆ ਸਿਰ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਬਤੀ ਨਿਡਰ ਜਿੰਦਗੀ ਸੀ ਭੋਰਾ ਨਹੀਂ ਖੋਫ ਮਰਨੇ ਦਾ ਜਦੋਂ ਡਰਦੇ-ਡਰਾਉਂਦੇ ਸਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਚੁੰਨੀ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਭ ਗਈ ਏ ਅੱਖਾਂ ‘ਚ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਰਹਿ ਗਈ ਜਦੋਂ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਸਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਨਹੀਂ ਪਿਆਰ ਉਹ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਮੁੱਕ ਚੱਲਿਆ ਜਦੋਂ ਝੁਕ-ਝੁਕ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਵਰ੍ਹੇ

ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਝਰੋਖਾ

ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧਾ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ ਜਵਾਨ ਮਰਦ ਯੁਵਕ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਵਲ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ (ਸ਼ੁਕਰਚਕੀਆ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਗਵਾਂਢੀ ਮਿਸਲਦਾਰਾਂ, ਅਫਗਾਨਾਂ ਤੇ ਨਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਹ ਲੱਦਾਖ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰਪੁਰ (ਸਿੰਧ) ਅਤੇ ਖੈਬਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਤਕ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਭੋਗੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ 59 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਵੀ ਉਹ ਸਦਾ ਭੱਜ-ਦੌੜ (ਕੈਂਪ ਜੀਵਨ) ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ, ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਕਿਤੇ ਲਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉਠਣਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਨਾ, ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾਉਣਾ, ਆਏ ਗਏ ਏਲੋਚੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ, ਫੌਜੀ ਪਰੇਡ ਦੇਖਣੀ, ਨਵੇਂ ਫੌਜੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨੇ ਆਦਿ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਸਨ: ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਅਫੀਮ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤਬਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੋਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਮੌਤ (27 ਜੂਨ 1839) ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਵੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਠ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੂਹੀ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹੋਇਆ ਇਉਂ ਕਿ 1934 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਪੜਾਓ ਕੀਤਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਮਨ-ਭਾਉਂਦਾ ਫਲ (ਹਦਵਾਣਾ) ਖਾਧਾ ਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਖੋਜੀਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਕਵਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਕਵੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਨੀ ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ (ਖੜਕ ਸਿੰਘ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਅਫੀਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਮਲੀ ਸੀ।

1808 ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ “ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਹਿਦਨਾਮਾ” ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਖਾਸ ਖੈਰ-ਖਾਹ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਉਸਰਦੀਏ ਤੇ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ-ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਾਟ ਮੈਟਕਾਫ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਜੋੜ-ਤੋੜ ਨਾ ਕਰੇ, ਸਗੋਂ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਏ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਭੈ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਧਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਅਫਗਾਨ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਰੁਚਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖਫਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਹੁੱਸ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪਾਸੇ ਉਨੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਬੇ ਬੇਦੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾ-ਬੁਝਾ ਕੇ ਮੁੜ ਉਸ ਦਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਾਜੀਨਾਵਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿੱਖ ਹਸਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਿਵਾਜ਼ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅਹਿਦਨਾਮੇ ਦੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਗੱਲ ਉਹੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਫਗਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਘੁਲਦਾ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ (ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ) ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਉਰਾਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧਾ ਲਿਆ ਤੇ 1838 ਵਿਚ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਨੇ ਕਾਬਲ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਾਘੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਖੋਖਲੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਨ-ਪਾਣੀ, ਪੜਾਓ-ਠਹਿਰਾਓ, ਸ਼ਾਦੀ, ਆਓ-ਭਗਤ ਵਾਲੀ ਰੋਖ-ਦੇਖ ਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪਈ। ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਕਲੈਂਡ ਨੂੰ ਸਾਫ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੱਛਮੀ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਘਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਿਆਰ ਰਾਜ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ

ਦੇਵੇਗਾ। ਉਂਜ ਆਪਣੇ ਇਕੋ ਇਕ “ਸਿੱਖ” ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹੀ ਹੈ। (ਵਧੇਰੇ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ “ਸਿੱਖ ਰੀਵਿਊ” (ਮਾਸਿਕ) ਕਲਕੱਤਾ, ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ 1980,

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ

ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਐਮ.ਐਲ. ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦਾ ਲੇਖ, ਪੰਨੇ 132-33)।

ਸੋ, ਸਰੀਰਕ ਲਕਵਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਕਵਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਲਈ ਜਾਨ-ਲੇਵਾ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਹੋਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਿਆ, ਜਦ 31 ਦਸੰਬਰ 1838 ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਨੂੰ ਕਾਬਲ ਵਲ ਚਾਲੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅੰਤਿਮ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਸੰਧਿਆ ਮਨਾਈ। ਇਸ ਦੇ ਪੰਜ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਬੋਲਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਵਾਈਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਯੱਗ, ਮੰਤਰ-ਜਾਪ, ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਲੇਖੇ ਹੀ ਲਾਏ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਭ ਆਸ਼ਰਮਾਂ, ਧਰਮ-ਸਥਾਨਾਂ, ਗੁਰੂਸਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵਿਚ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਉਠ, ਗਊਆਂ, ਮੱਝਾਂ, ਨਕਦ ਰਕਮਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਯੱਗ ਤੇ ਜਾਪ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨ, ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਾਤਾ ਗੰਜ ਬਖਸ਼ (ਲਾਹੌਰ) ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ

ਹੀ ਇਕ ਪਿੰਡ (ਸਿਉਰੀਆ) ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਨਾਂਗੇ ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਭੇਟ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਘੋੜੀ ‘ਨੀਲੀ’ ਉਤੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਸਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਫਕੀਰ ਦੀ ਅਸੀਸ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਉਸ ਫਕੀਰ ਉਤੇ ਇਤਨਾ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ “ਨੀਲੀ” ਘੋੜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਭੈਂਟਾ ਉਸ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਤੋਪਖਾਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਹੁਕਮ ਸਾਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਤੋਪ ਦੇ ਗੋਲੇ ਚਲਾ ਕੇ ਇਸ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਉਤਾਰੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼-ਫਹਿਮੀਆਂ ਕਿਸੇ ਡੁੱਬਦੇ ਹੋਏ ਲਈ ਤੀਲੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਗਈ।

ਮੌਤ ਤੋਂ ਛੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 21 ਜੂਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਦਰਬਾਰੀਆਂ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ, ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨਾਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਡੇਗਰੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ (ਵਜ਼ੀਰੇ-ਆਜ਼ਮ) ਥਾਪ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਉਪਾਧੀ “ਨਾਇਬ-ਏ-ਸਲਤਨਤ-ਏ-ਅਜ਼ਮਤ” ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ

ਵੀ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸਾਦਰ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ, ਹੀਰੇ-ਜਵਾਹਰਾਤ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚਾਰ ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਪਣਾ ਕੋਹੋ-ਨੂਰ ਹੀਰਾ ਵੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਖੇ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਆਖਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਮਿਸਰ ਬੋਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿ ਕੋਹੋ-ਨੂਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹੀਰੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਲੱਖ ਦੀ ਨਕਦੀ ਲਿਆ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਛੂਹਾ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੋਨੇ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਨਾਲ ਮੜੀ ਹੋਈ ਅਰਥੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜ ਬੇਹੋਸ਼

ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਏਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ 27 ਜੂਨ 1839 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਸਸਕਾਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 28 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਚਿਤਾ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਸਤੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਤ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ, ਜੋ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ‘ਹਰਮ’ (ਜਨਾਨਾ) ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਇਸ ‘ਹਰਮ’ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 46 ਔਰਤਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੌਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਂ ਹੋਰ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਵਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ‘ਹਰਮ’ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਜੇਤਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਡੋਲੀ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ‘ਚਾਦਰ’ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਗੁੱਡਾਂ ਸੀ ਜੋ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਕਟੌਚ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਉਂਜ ਮਹਾਰਾਣੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕੌਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਰਾਣੀ ਕਟੌਚਣ ਮਹਿਤਾਬ ਦੇਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ‘ਚ ‘ਗੁੱਡਾਂ’ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ‘ਗੁੱਡਾਂ’ ਦੀ ਭੈਣ ਰਾਣੀ ਰਾਜ ਬੈਂਸ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਸੀ ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਨ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਅਤੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਫੈਸ਼ਨ ‘ਬੈਂਸੋ’ ਦੀ ਹੀ ਕਾਢ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਬੈਂਸੋ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਮੋਹਰਾਂ (ਮੋਰਾਂ) ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੋਹਰਾਂ ਉਹੀ ਨਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਬਦਲੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿਖੇ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਰੀ ਗੁੱਲ ਬੋਗਮ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਬੋਗਮ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸੀਤ ਵੀ ਬਣਵਾਈ ਸੀ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਸੀ ਜੋ ਸਿਰਫ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਉਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਤੇ ਫਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਜਿੰਦਾਂ (ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਦੀ ਲੜਕੀ) ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੜਾ ਰੰਗੀਨ-ਮਿਜ਼ਾਜ, ਚੁਸਤ, ਮਖੌਲੀਆ, ਦਲੇਰ, ਹਾਜ਼ਰ-ਜਵਾਬ, ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕਲੋਤਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਿੱਖ-ਵਿਰੋਧੀ ਮਨੋਤਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਏਤਰਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਯਾਰੋ, ਨਾ ਕਰੋ! ਨਾ ਕਰੋ!! ਨਾ ਕਰੋ ਏਤਰਾਂ!!!

ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ

ਅਮੋਲਕ ਪਿਆਰੇ
ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੁੜ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਤਿ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਪੂਰੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਤੇ ਜਥੂ ਨਾਲ ‘ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼’ ਦੀ ਗੱਡੀ ਰੋੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਧਾਈ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਤਿ ਤਿੱਖੀ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸੁਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਹਸਤੀ-ਹੋਈ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤੋਰੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ‘20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ’ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਬਹਿਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਗਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਜ਼ਰਗ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਫਿਰ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਸੁਰ ਵਿਚ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾ

ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਰਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਿਰੀ ਸੁਰ ਨਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਨਿਖਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਹਿਰੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਤੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਸਲ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੱਜਣ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਯਰਕਾਉ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਕੰਡੇ ਅਪਨਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼’ 31 ਮਾਰਚ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ ‘ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਖੇਤੀ’ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੋੜਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਿਰ ਨੇ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਲੈਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਤਾਂ ਕੀ

ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਲਟਾ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਾਂਢੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕਠੋਰਤਾ ਨਾਲ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਜਵਾਬਤਲਬੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਲਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਅਤੇ ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਰਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਜੋ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ। ਸ. ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਾਂਢੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਉਸ ਚੁਣੌਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਿਰ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਗਰਮ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅਖਬਾਰ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟਾਈਮਜ਼’ ਵਿਚ ‘ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰੋ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਾਦਾਨੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਡਬਲ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਨਵੀਂ ਚੁਣੌਤੀ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜਮੇਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿਖਿੰਡੀ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ

ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਉਹੋ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਤੱਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੋਹਤ ਕਿਰਲੀ ਵਰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਜੇਕਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਜਤੰਤਰ ‘ਚ ਨੁਕਸ ਗਿਣਾਵੇ ਤਾਂ ‘ਕੋਹਤੀ’ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ‘ਅੰਨ੍ਹਾ’ ਕਹਿਲਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਨਰਦਾਂ ਵਿਛਾ ਹੀ ਇੰਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਦਮੀ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਛੋਹਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇੰਜੇ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਲਾਸਾਨੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ, ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ, ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ-ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕੋ ਘਾਟ ‘ਤੇ ਪਾਈ ਪੀਂਦੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਤੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਰਾਜ ਜ਼ਰਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਚੱਜੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਨਾ ਰਾਜਕੀ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ‘ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅੰਦਰ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਮਰਹੱਟਾ ਮਾਰਕਾ ਹਕੂਮਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ...ਫਿਰ ਮੰਨ ਲਓ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤੁਅਸਬੀ ਸੁਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਤ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨੁਕਤਾ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲੀਆ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਤਾਂ (ਅਗਲੇ ਸਫੇ ‘ਤੇ ਜਾਰੀ)

ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ

ਏਤਰਾਂ ਨਾ ਕਰੋ...

ਆਮ ਸਿੱਖ ਅਵਾਮ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਹਿਦ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਦਰਅਸਲ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ ਜੇਕਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਉੱਜ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਣ ਰਾਏ, ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ, ਅਰਵਿੰਦੋ ਘੋਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਗਮੋਹਣ, ਅਰੁਣ ਸ਼ੇਰੀ ਅਤੇ ਗਿਰੀ ਲਾਲ ਜੈਨ ਤੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਚਿੰਤਕ ਸਮਰਾਟ ਅਸ਼ੋਕ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਤੁਰੇ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਪੱਛਮ ਬਾਰੇ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਤਨਾ ਕੁ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਚੱਕਰ ਮੁਸੋਲੀਨੀ ਨੇ ਵੀ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ 'ਵੱਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ' ਵੀ ਮਿਲੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਹਸਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਉਧ ਤਾਂ ਪੁੱਗ ਗਈ ਹੈ- ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰੂ ਸਿੰਟਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਆਸਦਿਆਂ ਖੋਫ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਜਿਹਾ ਖੋਫ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਖਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਖੋਫ ਅਤੇ ਖਦਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਵੀ ਬਚਿਆ ਰਹੇ ਜਾਂ ਨਾ ਰਹੇ- ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ-ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਬਣਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬਣੇ।

ਵੇਖੋ, ਜੇਕਰ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਦਾਨ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੁਖ ਸਚਮੁੱਚ ਰਜਿੰਦਰ ਰਾਹੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਖੁਦ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਵੀ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ "ਨਾਦਾਨੀ" ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਖੋਫ ਖਾਧਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ "ਏਤਰਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਯਾਰੋ, ਨਾ ਕਰੋ ਏਤਰਾਂ! ਨਾ ਕਰੋ, ਨਾ ਕਰੋ!! ਨਾ ਕਰੋ ਏਤਰਾਂ!!!"

ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ
-ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ।

ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਹਿਸ ਉਸਾਰੂ ਬਹਿਸ-ਮੁਬਹਿਸੇ ਯਾਨਿ ਵਿਚਾਰ ਚਿੰਤਨ ਲਈ ਅਰੰਭੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਇੰਸਤਗੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ। ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਉਤੇ। ਨਿਜੀ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਸਾਇੰਸਤਗੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਉਲੰਘਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਹਮਲੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਲਖੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਬਾਰ ਮਿਥ ਕੇ ਲੇਖ ਛਾਪਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਚਿੱਠੀ-ਲੇਖਕ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਟਕ ਨੇ ਸਾਇੰਸਤਗੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਖਸੀ ਜੰਗ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਬੁਰੀਆਂ ਲੱਗਣੀਆਂ ਸਨ। ਚਿੱਠੀ-ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੁਹਜਹੀਣ ਸ਼ਬਦ ਇਥੇ ਛਾਪੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ, ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ-ਅਸਹਿਮਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਹੈ। ਸਿਰਫ ਨਹਿਰੂ-ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੀ ਤਾਕਤ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਇਕੋ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਇਹ 1000 ਸਾਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸਿੱਖਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ 'ਤੇ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਨਹਿਰੂ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਪਾਸ ਸਿਰਫ ਰੇਲਵੇ, ਡਾਕ, ਫੌਜ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੂਬੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾ ਬਣਦਾ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁੰਝਾ ਲਿਆ।

ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਆਮ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ "ਨਰਕ ਵਾਸੀ" ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਖਿਓਂ ਮਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌੜਾ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿੰਨੀ ਨਫਰਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ, ਦਿੱਲੀ; ਭਾਵ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹੀ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ 'ਘੱਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ' ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 1962 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ ਨੇੜਾ ਦੇ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਛਤਰਪਤੀ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਵਾਰਸ ਮਰਹੱਟੇ ਚੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਛ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਆਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ 'ਹਕੀਕਤ' ਫਿਲਮ ਬਣੀ ਤਾਂ ਜਾਣਾਂ ਦੀ ਰੈਜੀਮੈਂਟ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਦੇ

ਮਨ 'ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਡਰਪੋਕ ਮਰਹੱਟਾ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਨੇ 1985-1986 ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਘਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਰਕਸ਼ਕ।

ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ 1761 ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਪਾਣੀਪਤ ਦੀ ਤੀਜੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਛਤਰਪਤੀ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਰਹੱਟਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗਜ਼ਨੀ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਛੁੱਡਾ ਕੇ ਘਰੇ-ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਹਿਸਾਨ-ਫਰਾਮੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲੱਭਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।

ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ 'ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ' ਪੜ੍ਹਨ। ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲਦੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ। ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ। ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ...ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ...ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ-ਹਾ ਹਾ ਹਾ, ਹੀ ਹੀ ਹੀ। ਕਾਸ਼! ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ ਲੀਡਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਧੋਤੀ ਟੋਪੀ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਹੁੰਦੀ।

ਅੱਗੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਖੁਦਾ ਨਾ ਖਾਸਤਾ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖਪਤਾਨ ਬਣ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਮ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸਿੱਖਪਤਾਨ ਬਣੇ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ

ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੀ ਕਰਨ। ਅੱਗੇ ਮਹਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਖਿਲਾਫ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲ ਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਕਰਮ...ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨਾਲ ਦਗਾ ਕਮਾਉਣਾ ਮਹਾਸ਼ਿਆਂ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਟੋਲੇ ਨੇ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਾਂਤੀ ਪੂਰਵਕ ਮੋਰਚਾ ਸੀ। ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਬੱਸਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਨੀ, ਦਾੜੀਆਂ ਕੱਟਣੀਆਂ, ਸ਼ਿਮਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹੁਣੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਘੋਰਾ ਪਾ ਕੇ ਅਥਰੂ ਗੈਸ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। 1971 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਢਾਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜੀ ਜਿਉਂਦੇ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਚਮ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਉਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਮਾਰਨਾ ਤੇ 22 ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਬਿਪਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਖਾਰ ਹੈ। ਅਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌੜਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਿੱਖ ਵੀ ਨਿਗਲਿਆ ਗਿਆ' (ਮੁਤਾਬਕ) ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਡਾ. ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰਵਪਲੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ੁੱਧ ਧਰਮ ਆਪਣੇ ਬਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਹਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲੱਗਣ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅੰਬੈਸੀਆਂ ਹੋਣ। ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾਈ ਹਿੰਦੂ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਸਕਦਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਰਮ...ਨੇ ਕਈ ਕਲਮੀ ਵਾਰ ਸ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੁਪਾਲਪੁਰ ਜੋ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ 'ਅਜੀਤ' ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ 'ਅਜੀਤ' ਪੜ੍ਹਦਾ ਸਾਂ, ਫਿਰ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼'। 'ਅਜੀਤ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਨਾਬ ਆਸਿਫ਼ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਨਾਲ ਮੇਜ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੁਪਾਲਪੁਰ ਅਤੇ ਐਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਭੋਰਾ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।

-ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਟਕ
ਸਟਾਕਟਨ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ।

ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਨੇਕ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ

ਸੰਪਾਦਕ ਜੀ!
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਿਹ॥
ਸ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਛਾਪ ਕੇ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਨੇ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਛਾਪ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰਪੱਖ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਹਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਆਈਆਂ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਨੁਕਤੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਕਪਾਸਤ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ

ਲੇਖ ਨਾਲ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਬਹਿਸ ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਦਰ ਦਰਸਾਏ ਨੁਕਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਗਿਆਸਾ ਵਧ ਗਈ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ 30 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਿਰਦ, ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਢਿੱਡ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਦੀ ਸੁਰ ਇੰਨੀ ਤਿੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੇਚੈਨੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿ ਗੱਡੀ ਕਿਤੇ ਲੀਹੋਂ ਨਾ ਲਹਿ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਸਾਡੇ ਇਕ ਹੋਰ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਨੇ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਸੁਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ; ਪਰ ਬਹਿਸ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀ, ਕਰਮ ਬਰਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿਚ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ।

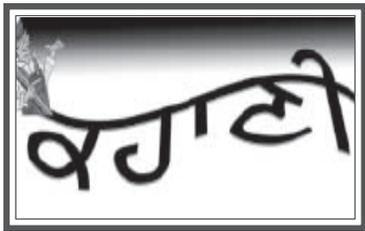
ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਧੁਮ-ਧੜੱਕੇ ਨਾਲ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਉੱਲਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਫੜਦੇ ਦੋਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤਕ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇੰਨਾ ਪਾਣੀ ਪੁਲਾਂ ਹੋਣੋਂ ਵਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਮਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇਤਨੇ ਪੁੱਤ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਭਾਈ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਲੇਖ ਸ. ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਨੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ। ਸ. ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿਚ ਹੀ ਛਪਿਆ ਹੈ ਪਰ 4 ਜੂਨ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖ 'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿੰਨ ਟਿੱਕੀਏ?' ਇਸ ਮਹਾਂ ਦੁਖਾਂਤ ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਸਬਕ ਲਏ ਜਾਣ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ,

ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਵਾਪਰੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ (ਗੋਸ਼ਟਾਂ) ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਆਪਣਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਖੋਲ ਲਿਆ ਸੀ; ਜਦ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੋਵੇਂ ਮਿਸਾਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਸਨ। ਕੀ 10-15 ਵਰ੍ਹੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੀ, ਬਾਹਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਸਹਿਮਿਆ, ਡਰਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਭਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਗਿਆ? ਬਹੁਤਾ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਮਾਰਚ-ਅਪਰੈਲ 1984 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ-ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖਿਤਿਆਰ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ

ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਆਪ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਉ' ਤਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਇਹ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਉ' ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੀ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ 'ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਰਗਰਮੀਆਂ' ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਚਿੰਤਕ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਰਹੇ।

-ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ
ਟੋਰਾਂਟੋ, ਕੈਨੇਡਾ।

ਮਾੜੇ ਦਿਨ, ਚੰਗੇ ਦਿਨ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੋਅਰ*

ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਘੁਮੰਡੀ ਸੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਘੁਮੰਡ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਚੱਲੀ ਆਉਂਦੀ ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਸੀ। ਉਹ 1200 ਘੁਮਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤੀਤ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਸ਼ਰੂਆਮ ਖੁੱਲੀਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿ ਉਜਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘੁਮੰਡ ਸੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਨ ਘੋੜੇ 'ਨਵਾਬ' 'ਤੇ। ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਲਵਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਢੇਰੇ-ਵਢੇਰੀਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇੰਨੇ ਇੰਜ਼ਤ ਮਾਣ, ਧਨ ਦੌਲਤ ਤੇ ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਕਾ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਔਲਾਦ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਉਸ ਨੇ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ। ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਪੋਤੇ ਦੀ ਘਾਟ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀਂ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸੂਰਬੀਰ ਵੀ ਗ਼ਮ ਗਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਉਹ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ, ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰੱਜਿਆ ਘਰ ਮੁੜਦਾ।

ਸੂਰਬੀਰ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪਤਨੀ ਨਸੀਬ ਦਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਐਫ.ਏ. ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਦਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਸੀਬ ਦਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਦਮ ਘੁੰਟਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸੰਨ '47 ਦੀ ਭਾਦਰੋਂ ਕਹਿਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਰੋਲਾ ਰੱਪਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਗੁੰਮਸਭਰੀ ਰਾਤ ਜਦ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਰੱਜੇ ਸੂਰਬੀਰ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ" ਤਾਂ, ਅੱਕੀ ਹੋਈ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ "ਭੋਂ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਏ ਜੇ ਬੀਜ ਪਵੇਗਾ ਫ਼ਸਲ ਤਾਂ ਹੀ ਉਗੂ।" ਸੂਰਬੀਰ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲੇ। ਉਸ ਨੇ ਨਸੀਬ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਜੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਘੜੀਸ ਕੇ ਹਵੇਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

ਨਸੀਬ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ। ਡੁਸਕੀਆਂ ਭਰਦੀ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ। ਕੋਠੀਓਂ ਉਚੇ ਕਮਾਦਾਂ, ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਉਚੇ ਬਾਜਰਿਆਂ ਤੇ ਉਠਾ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਕਪਾਹਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਸਿਰਤ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਗਈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਅੱਠ ਕੋਹ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸਰਹੰਦ ਨਹਿਰ ਦੀ ਬਨਿੰਡਾ ਬਰਾਂਚ ਦੇ ਚੱਕ ਦੇ ਘਰਾਣਾ ਵਾਲੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਕੇ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਦੂਰ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੁਲ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਰੁਕੀ। ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਡਿੱਗਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ, "ਮਨਾ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਮਦਦ ਮਿਲਣੀ ਏ। ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕੈਦ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਫੇਰ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂ।" ਇਸ ਕੈਦ 'ਚੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਇੱਕੋ ਰਾਹ ਹੈ 'ਮੌਤ'। ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਤਾਓ, ਪੁਲ ਦੀ ਮੋਣ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਧਾਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ ਹਮੀਦ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪੁਲ ਦੇ ਪਰਲੇ ਪਾਰੋਂ ਚੱਲਿਆ, ਪਰ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਧਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਾਇਬ

ਹੋ ਗਿਆ। ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਦਾ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਪੁਲ ਤੋਂ ਧਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਬੁੜ੍ਹਕਾ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਬੰਦਾ ਤਰਨ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਡੁੱਬਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਖੁਦ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਉਸ ਅਣਜਾਣ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ।

ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਔਰਤ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਦਮੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਨਸੀਬ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਤੇ ਡੌਰ-ਡੌਰ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਮੈਨੂੰ ਨਸੀਬਾਂ ਮਾਰੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬਚਾਇਆ? ਮੈਂ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਜਿਉਣਾ?"

"ਕੀ ਤੇਰੇ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਕੀ ਤੇਰੀ ਪੱਤ ਵੀ ਕਿਸੇ ਲੁੱਟੀ ਹੈ?"

"ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਡੁੱਬ ਮਰਾਂ।"

"ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਮਰੇਂ ਫਿਰ?" ਹਮੀਦ ਬੋਲਿਆ। "ਮਰਨ ਤੈਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਧੱਕਣ ਵਾਲੇ, ਤੂੰ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਵੱਢ ਕੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਬੱਚਾ-ਬੁੱਢਾ ਕੋਈ ਨੀ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਟੰਡੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਪਾਪੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਮੋਹਰ 'ਤੇ ਵੀ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਕਿਹਾ, 'ਓਏ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੋਡੇ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ਆ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਢਕ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਗਲ ਵੱਢਿਆ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਹਯਾ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਵੀ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਬਰਛਾ ਖੁਭੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਬਚ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਤਿਆਂ ਦੇ ਬੂਝਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਲੁਕਿਆ।"

ਹਮੀਦ ਦੀ ਦਰਦ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਨਸੀਬ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੰਬਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਰਸ ਬੰਨ੍ਹੀ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਜੀਵਾਂਗੀ ਹੁਣ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਜੀਵਾਂਗੀ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਬਣਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਬਣਾਂਗੀ। ਮਹੀਵਾਲ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੋਹਣੀ ਨੂੰ ਝਨਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬਣੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਾ ਸਕਿਆ ਪਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲੱਖੇ ਲਾ ਦਿਆਂਗੀ।"

ਕੋਲ ਹੀ ਘਰਾਣਾ 'ਚੋਂ ਕੁੱਕੜ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਸੂਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੀ ਲਿਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਨਹਿਰ ਲਾਗੇ ਪੁਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕੇ। ਭਾਣੇ ਦਾ ਵੱਟ ਸੰਘਣੇ ਸਲਵਾੜ 'ਚੋਂ ਉਠਦਾ ਹੁੰਮਸ, ਭੁੱਖ ਤੇ ਤੁੰਦ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਡਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਸੀਬ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹਮੀਦ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੀਦ ਦੇ ਸਾਬ ਤੋਂ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮੜ੍ਹਕੇ 'ਚੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹਮਦਰਦੀ ਦਿਸੀ। ਨਸੀਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਿਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਉਮੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਨਾਲ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਪਾਹ ਚੁਗਦੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲੱਗਦੀ ਏ, ਔਰਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਮੈਂ ਜਾਨੀ ਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਜੇ।"

ਨਸੀਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖਾਲ ਦੀ ਵੱਟ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅੱਧਖੜੁ ਔਰਤ ਕਪਾਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਨਸੀਬ ਡਰਦੀ-ਡਰਦੀ ਉਸ ਪਾਸ ਗਈ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਬੇਬੇ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਤਿਹਾਈ ਹਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਮਾਰੀ ਹਾਂ, ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ।"

ਨਿਹਾਲੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਬਦਕਿਸਮਤ ਔਰਤ ਸੱਦੇਵਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। "ਆ ਜਾ ਬੀਬੀ, ਕਲਯੁੱਗ ਆ ਗਿਆ ਏ, ਭਰਾ-ਭਰਾ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ,

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ 'ਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਤਿਹਾਏ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਭਲਾਂ ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਫੇਰ ਇਧਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਉਹ ਫੇਰ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ? ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਆਹ ਲੈ ਰੋਟੀ ਖਾ, ਲੱਸੀ ਪੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਓਰ ਸਰਵਣ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸ ਨਬਰੀਆਂ ਬਦਮਾਸ਼ ਪਰ ਦਿਲ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਾਸ ਭਾਈ ਬੰਦੂਕ ਵੀ ਆ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਰਾਏਕੋਟ ਕੈਂਪ 'ਚ ਛੱਡ ਆਇਆ। ਉਹ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੂੰ।"

ਉਸ ਰਾਤ ਸਰਵਣ ਹਮੀਦ ਤੇ ਨਸੀਬ ਨੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਇਆ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਹੇ ਨਿਹਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਆਟਾ ਗੁੜ ਤੇ ਘਿਓ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਅੱਸੂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚੋਂ ਵਾਹਗੇ ਦੀ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਘੁਮੰਡ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨਸੀਬ ਹਮੀਦ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹਗੇ ਦੀ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹਮੀਦ ਤੇ ਨਸੀਬ ਦਾ ਮੇਲ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੁਸਕਲ ਵਕਤ ਜਦ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੌਤ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਤ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦਾ ਵਾਹ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਅਜੀਬ ਸੀ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਰੂਹਾਨੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹੀ ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਸੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ। ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਮੁਲਕ ਤੇ ਮੁਆਸ਼ਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਇੱਕੋ ਲਾਘ ਵਿਚ ਪਾਰ ਕਰ ਲਏ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ। ਹਮੀਦ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤੀ ਕੰਮ ਲੁਹਾਰੇ-ਤਰਖਾਣੇ ਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ। ਚੰਗਾ ਕਾਰੀਗਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਸੀਬ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੜੀ ਸੁਖ ਚੈਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਇੱਕ ਸੌਂਗਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕਬਾਲ ਰੱਖਿਆ। ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਵੀ ਬੁਲੰਦ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਹ ਬੜਾ ਹੋਣਹਾਰ ਸੀ, ਚੰਗੇ ਇਕਬਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਏਅਰਨੌਟੀਕਲ ਬਰਾਂਚ ਵਿਚ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਲਾਈਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਜ਼ੀਫਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਟੈਕਸਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹਿਊਸਟਨ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਾਈਸ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ। ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਪੇਸ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ 'ਨਾਸਾ' ਵਿਚ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਫੇਰ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਲਿੰਡਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲਈ। ਲਿੰਡਾ ਟੈਕਸਸ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੱਗ ਗਈ।

ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਲਿੰਡਾ ਇੱਕ ਦੇ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਏ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਸਲਮ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਜਦ ਹਮੀਦ ਤੇ ਨਸੀਬ 70ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿਊਸਟਨ ਚਲ ਪੈਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀ ਪਾਸ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਪੂਰਬੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ। ਇਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਪਰਿਵਾਰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਸਮਪੋਲੀਟਨ ਸੀ। ਹਮੀਦ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨਸੀਬ ਸਿੱਖ, ਇਕਬਾਲ ਦੋਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ, ਲਿੰਡਾ ਰੋਮਨ ਕੈਥੋਲਿਕ ਅਤੇ ਅਸਲਮ ਤੇ ਸੋਫੀਆ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ। ਧਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਅੜਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ।

ਇੱਕ ਐਤਵਾਰ ਉਹ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਉਣ ਬੀਚ 'ਤੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋੜੇ, ਅੱਧਖੜ ਜੋੜੇ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਈ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਮਨਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਗਲਵੱਕਤੀ ਪਾਈ ਸ਼ਰੂਆਮ ਚੁੰਮਣ ਚੱਟਣ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋਫੀਆ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਨਸੀਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੁੰਡ ਮਾਂ ਪਲੀਜ ਟੈਲ ਅਸ ਅਬਾਊਟ ਯੂਅਰ ਕੋਰਟਸ਼ਿਪ ਐਂਡ ਮੈਰਿਜ"। ਨਸੀਬ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਐਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹੌਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਉਸ ਨੇ ਹਮੀਦ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ

ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਇੱਥੇ 'ਲਿਵ ਟਿਨ ਕਪਲ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਦਾਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਤਜਰਬਾ 50 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਥੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।"

ਲਿੰਡਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਓ ਇਨਟਰਸਟਿੰਗ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਐਂਡ ਇੰਡੀਆ ਆਰ ਸੈਲੀਬਰੇਟਿੰਗ ਦਾ ਗੋਲਡਨ ਜੁਬਲੀ ਆਫ ਦਾ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਦਿਸ ਯੀਅਰ, ਲੈਟ ਅਸ ਸੈਲੀਬਰੇਟ ਦਾ ਗੋਲਡਨ ਜੁਬਲੀ ਆਫ ਯੂਅਰ ਯੂਨੀਅਨ ਐਂਡ ਦਾ ਕੈਨਾਲ ਬੈਂਕ ਵੇਅਰ ਯੂ ਫਸਟ ਮੈਟ।"

ਸਤੰਬਰ 1997 ਵਿਚ ਇਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਅਨੋਖਾ ਪਰਿਵਾਰ ਚੱਕ ਦੇ ਘਰਾਣਾ ਵਾਲੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਸੀਬ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਫ਼ਸਲਾਂ ਵੀ ਹੋਰ ਹੀ ਸਨ, ਨਾ ਕਿਤੇ ਕਪਾਹ, ਨਾ ਮੱਕੀ, ਨਾ ਬਾਜਰਾ, ਨਾ ਕਮਾਦ। ਜਿਧਰ ਵੇਖੋ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਝੋਨਾ। ਨਹਿਰ ਕਿਨਾਰੇ ਤਾਹਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਥੇ ਹੁਣ ਸਫੈਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਸਰਕੰਡੇ ਦੇ ਬੂਝੇ ਵੀ ਗਾਇਬ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਸੱਦੇਵਾਲ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਡੁੱਲਿਆ ਸੀ, ਉਥੇ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਬੋਗਨਵਿਲੀਆ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਹਮੀਦ ਕਦੇ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੂਮਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਇਮਾਰਤ ਸੀ। ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਦੁਪੱਟੇ 'ਤੇ ਨਾਭੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਸ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਸੋਫੀਆ ਨੇ ਉਹ ਧਾਰ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਸੀਬ ਕੁੱਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨਸੀਬ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਧਾਰ ਵੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਛੇ ਧਾਰਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਤਿੰਨ ਧਾਰਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰਾਣਾਂ ਦੀ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਸੀਬ ਤੇ ਹਮੀਦ ਨੂੰ ਪੁਲ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਾ ਕੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਈ।

ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੋਂ ਨਸੀਬ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਬੇਬੇ ਨਿਹਾਲੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਰਸਮ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਨਸੀਬ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ ਚੰਨਣਵਾਲ ਵੀ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਣੇ ਜੀਪ ਮੂਮਾਂ ਵਾਲੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਘੁਮੰਡ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਮਾ ਨਾ ਸਹਿ ਸਕਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕਥਜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਹਵੇਲੀ 'ਤੇ ਨਸੀਬ ਛੱਡ ਰਹੀਆਂ 'ਤੇ ਚੀਨੇ ਕਬੂਤਰ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੱਠੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਗੋਲੇ ਕਬੂਤਰ ਗੁਟਕਰੀਂ ਗੁਟਕਰੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਕਤ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

*ਮੋਬਾਈਲ: 94170-06625

ਗੀਤ

ਮਾਧੇ

ਮਾਧੇ ਨਾ ਕਦੇ ਮਿਲਣ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਮੁੱਲ ਮਿਲਦੇ ਵਿਚ ਬਜ਼ਾਰਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਲਾਡ ਲਡਾਇਆ ਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ।

ਲੱਖ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਬਣ ਜੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਮਾਧੇ ਵੱਡੇ ਰਹਿਣੇ ਨੇ। ਮਾਧੇ ਤਾਂ ਸੁਣੇ ਵੀਰ ਮੋਰਿਓ! ਬੜੇ ਕੀਮਤੀ ਗਹਿਣੇ ਨੇ। ਕਈਆਂ ਕੋਡੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ਪਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਏ...।

ਜੰਮਿਆ, ਪਾਲਿਆ ਜਿਹੜੀ ਮਾਂ ਨੇ, ਆਪਣਾ ਸੀਰ ਚੁੰਘਾਇਆ ਏ। ਉਗਲੀ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਬਾਪ ਨੇ,

ਯਾਰੇ ਤੁਰਨ ਸਿਖਾਇਆ ਏ। ਕਰ ਮਿਹਨਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਏ...।

ਲੱਖਾਂ ਚਾਵਾਂ, ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਨੇ ਮਾਧੇ ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਾਹੜੋਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਸੁਗਨ ਮਨਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਏ...।

ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਜੋ ਬਣਨ ਸਹਾਰੇ ਨਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਬੁਢਾਪਾ ਆਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਉਂ ਸੋਚਣ ਸਾਰੇ ਨਾ। ਸੱਚ 'ਨਿੰਮੋ' ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ।

-ਨਿੰਮਾ ਡੱਲੇਵਾਲਾ

ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਲਾਏ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਡੇਰੇ

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਸਾਹਿਬ-ਸਲਾਮ ਸਾਂਝੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ, "ਚੰਨ, ਕਿਵੇਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ?" "ਭਾਈ ਜਾਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਹਨ", ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ। ਅਲੀ ਅੱਗਿਓਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਲੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਗੈਸ ਪਵਾ ਕੇ ਲਿਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਲੀ ਜੀਨ, ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਕਾਲੇ ਬੂਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਅਲੀ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਲਕੋਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਆਇਆ। ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ, ਝੱਖੜ ਜੋਰਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਠੰਡ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਜਾਨ, ਅੱਜ ਕੋਫੀ ਪੀ ਕੇ ਜਾਇਓ, ਜੇਕਰ ਚੰਨ ਨਾਲ ਰਤਾ ਕੁ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਸਾਂਝ ਰੱਖਦੇ ਹੋ" ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਨੇਮ ਟੈਗ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਚੰਨ ਕਹਿ ਕੇ ਬਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਲੀ ਨੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੋਫੀ ਦੇ ਦੋ ਕੱਪ ਬਣਾ ਲਿਆਇਆ, ਤੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਚੰਨ, ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦੇ ਕੇ ਅਮਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਮਰ ਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਮਾਰਿਆ ਹਾਂ ਜੋ ਨਿੰਤ ਮਰਦਾ ਹਾਂ; ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਅਮਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।" ਅਲੀ ਨੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, "ਜੇ ਚੰਨ, ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ ਫੜ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀ" ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ ਵਿਚੋਂ ਦਰਦ ਸਿਮਣਾ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਹਾਂ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਅੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਕਬਰੀ ਜਾ ਸੁੱਤੀ। ਅੰਮੀ ਦੀ ਮੈਂ ਇਕੋ ਹੀ ਨਿਸਾਨੀ ਸਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੇਰਾ ਅੱਬਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅੱਬਾ ਜਹਾਨੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਵਿਚਾਰੀ

ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੰਡੇਪਾ ਕੱਟਿਆ, ਅੱਬਾ ਨੂੰ ਜੱਗ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਅੱਬਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਦੁੱਖ ਪੁੱਛ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਵਤਦੇ ਸਗੋਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਦਾਦੀ ਨੇ ਅੱਬਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਬਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਦਾਦੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮੇਰੀ ਅੰਮੀ ਪੰਜ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕਲੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਮਾਮਿਆਂ ਵਧੀਆ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦਾਦੀ ਵੀ ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਲਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਉਂਦੀ। ਇਕ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਬਹਾਰ ਆ ਜਾਊਗੀ। ਪੱਤਝੜ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਬੇਰਾ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਅੰਮੀ ਨੇ ਲੋਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਅੱਪ ਵਿਚਾਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਉਨੀਂਦਰਾ ਝੋਲੀ ਪਾ ਲਿਆ। ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਬਾ ਵਿਹੁਣਾ ਪੁੱਤ ਪਾਲਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਮਾਂ ਵਿਹੁਣਾ ਪੋਤਾ ਪਾਲਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪਤਝੜ ਨੇ ਫਿਰ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹਾਰ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਬੀਤ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਅਲੀ ਨੂੰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਾਦੀ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਅੱਬਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਨਿਕਾਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੱਬਾ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਬਰਾਤੇ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਹੁਣ ਘਰੇ ਮਤਰੇਈ ਅੰਮੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਦਾਦੀ ਨੇ ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਅੰਮੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮੀ ਮੋਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਚੰਨ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਤਰੇਈ ਅੰਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਕੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਝੋਲੀ ਅਜੇ ਭਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦਾਦੀ ਵੀ ਅੰਮੀ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਗਈ। ਦਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਕ ਮਿੱਟ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ। ਮੈਂ ਬਚਾਂ ਸਾਲਾਂ

ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਮੀ ਦਾ ਪੈਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਕੂਲੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਬਾ ਘਰ ਹੁੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਬਾ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਜਣੇਪੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀਆਂ। ਅੱਬਾ ਮਸਜਿਦ ਗਿਆ ਸੀ, ਅੰਮੀ ਕੋਲ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਾਂ। ਅੰਮੀ ਨੇ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਅਲੀ, ਜਾ ਰੋਸ਼ਮਾ ਦਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ, ਤੇ ਆਖੀਂ, ਅੰਮੀ ਜਾਨ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਲਦੀ ਆ ਜਾਵੇ।"

ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਰੋਸ਼ਮਾ ਦਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਇਆ। ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜਣੇਪੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਦਾਈ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਅਲੀ ਲੈ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਜਾਨ ਫੜ ਲੈ। ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਭਾਈ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ।" ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਜਾਨ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਪੱਤਝੜੇ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ, ਅੰਮੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ। ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਜਾਨ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਅੰਮੀ ਨੇ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਬੋਲੀ, "ਅਲੀ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੜਾ ਮੈਨੂੰ।" ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਅੰਮੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਅਲੀ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੋਟੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤੈਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਾ ਕਰੀ। ਤੇਰਾ ਅੱਬਾ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਬਿਤਾ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਵਾਅਦਾ ਦੇਹ ਕਿ ਤੂੰ ਛੋਟੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੱਖੇਗਾ।" ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਅੰਮੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ" ਪਰ ਅੰਮੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ 'ਹਾਂ' ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਥੇ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਗਿਆ ਕੋਈ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ। ਅੰਮੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੁੱਲ੍ਹ-ਚੌਂਕਾ ਵੀ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਮੈਂ, ਅੱਬਾ ਤੇ ਛੋਟਾ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅੱਬਾ ਨੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਸਾਂ ਸੁਆਹ ਵਿਚੋਂ ਹੱਥ ਨਿਕਲੇ।

ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਛੋਟਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਲੋੜੇਂ ਵੱਧ ਕਰਦਾ। ਨਿੰਤ ਦਿਨ ਉਲੁਮੇ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਅੱਬਾ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਟਾ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਛੋਟੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮੀ ਦੀਖਈ

ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੰਦੀ।

ਮੇਰੇ ਦੋ ਮਾਮੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਕਰਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਛੋਟੇ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਚੋਰੀ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਪੁਲਿਸ ਫੜ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਈ। ਮੈਂ ਮਸਾਂ ਅੱਬਾ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਣਿਓ ਛੁਡਵਾਇਆ। ਅੱਬਾ ਗੱਲ ਦਿਲ 'ਤੇ ਲਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਣਿਓ ਲੈ ਕੇ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਸ, ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਦੋਂ ਅੱਬਾ ਵੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਅੰਮੀ ਹੋਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਸੁੱਤਾ। ਉਪਰੋਂ, ਛੋਟੇ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਬਦਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਮਨਸੇ ਨਾਲ ਚਾਰ ਚੁਪੇੜਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਭੜਕ ਪਿਆ; ਅਖੇ, "ਤੂੰ ਮਤਰੇਆ ਭਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਮੇਰਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਨਾ ਮਾਰਦਾ।" ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਅੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਹਣੜਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਦੀਖਈ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਨਾ ਲਾਇਆ।

ਚੰਨ, ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਮਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ। ਮਾਮੇ ਕਹਿੰਦੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਦਦੇ ਹਾਂ। ਆਪੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਜਾਊ। ਮੈਨੂੰ ਅੱਬਾ ਵਾਲੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਅੱਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਧੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੀ ਪਤਾ, ਕਿਹੜੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ। ਮੇਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਸਹਿਰ ਗਏ ਦੇਸ ਦੇ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਧਰਵਾਸੇ ਦਿੱਤੇ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਮੇ ਇੱਥੋਂ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਜਿੱਦ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਦਾ ਵੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਵਾਇਆ। ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਲਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਬਰੀ ਜਾ ਕੇ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋ ਕੇ ਆਇਆ।

ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਮਾਮੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਮਾਮਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਵਾਇਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ ਪਰ ਛੋਟੇ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਪਿੱਛ ਵਾਲੀ। ਆਦਤਾਂ ਵੀ ਉਹੀ ਰਹੀਆਂ। ਮਾਮੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ ਤੰਗ ਹੋ ਗਏ। ਆਖਰ ਮੈਨੂੰ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੱਖ ਲੈਣਾ ਪਿਆ। ਸਾਲ ਕੁ ਬੀਤਿਆ, ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਪੂਰੇ

ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ

ਮੇਜਰ ਕੁਲਾਰ ਬੋਪਾਰਾਏਕਲਾਂ
ਫੋਨ: 916-273-2856
www.boparaikalan.com

ਦਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਵੀਲੁਚੇਅਰ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬੱਸ ਕੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅੰਮੀ ਨੇ ਸਕੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਸਕਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਲੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆ ਗਈ, ਦੋ ਭਰਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਸਨ। ਝਗੜਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਬਿੰਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸੀ। ਗੱਜਣ ਅਤੇ ਸੱਜਣ-ਦੋਵੇਂ ਜੋੜੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਝਗੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਈ ਵਾਰ ਪੰਚਾਇਤ ਬੈਠੀ। ਜੇ ਗੱਜਣ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸੱਜਣ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ। ਗੱਲ ਦੀ ਤਹਿ ਨਾ ਲੱਗਦੀ। ਫਿਰ ਹੋਈ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ। ਘਰੇ ਤੂੰ-ਤੂੰ, ਮੈਂ-ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਬਾਹਰ ਗਲੀ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਗੱਜਣ ਭੱਜ ਕੇ ਘਰੋਂ ਗੰਡਾਸਾ ਲੈ ਆਇਆ। ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੱਜਣ ਨੇ ਮੌਕਾ ਤਕਾ ਕੇ ਗੰਡਾਸੇ ਨਾਲ ਦੋ ਵਾਰ ਸੱਜਣ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਲਹੂ ਦੀ ਤਤੀਰੀ ਨਾਲ ਸੱਜਣ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਆਈ, ਗੱਜਣ ਨੂੰ ਵੀਹ ਸਾਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਰੁਲ ਗਏ। ਇਕ ਭਰਾ ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਕੋਲ ਇਕ ਬਿੰਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵੱਧ ਨਾ ਜ਼ਰ ਸਕਿਆ ਪਰ ਅਲੀ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਜਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੇਵਤੇ ਸਾਡੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਦੇ ਖੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਂ ਕੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਛੱਲਾਂ

ਜੀਵਨ ਜਾਚ

ਅਜੈ ਤਨਵੀਰ

ਜ਼ਖ਼ਮ ਦੀ ਪੀੜ ਕਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਾਲਾ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਿਚ ਦਰਦ ਕਿੰਨਾ ਹੈ? ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ। ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਰਨ ਦੀ ਪੀੜ ਵਗਏ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਸਤ ਚਾਲ ਵਿਚ ਵਗੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਕੀ, ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਂ, ਹੁੰਦੀਆਂ ਕੀ ਛੱਲਾਂ, ਕਦੇ ਖੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਂ। ਮੂੰਹ ਦੇ ਸੁਆਦ ਲਈ ਜੋ ਕੀਤੇ ਸੀ ਕਤਲ, ਮਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਦੇ ਛੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੀਂ। ਦਿਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ, ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ, ਨਾ ਬੋ-ਸੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਂ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਤਾਘ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਅੱਤਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੀੜਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੀ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ:

ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹ ਲਏ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਲਏ ਸਨ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤਾਂ ਬੱਸ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਚੁੱਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਕਦੋਂ ਆਈਆਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਤੁਰ ਗਈਆਂ। ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਸੀ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਚਰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਏ। ਹਰ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ ਕਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ। ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦੀ ਇਕ ਧੀ ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਰੌਣਕਾਂ ਹੀ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਸੱਜਣਾਂ

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਰੰਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ!

ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਗਿੱਧਾ ਨਾ ਪਾ ਸਕੀਆਂ ਤੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਹਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ 1971 ਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਫੌਜੀ ਛੁੱਟੀਆਂ 'ਤੇ ਸਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸੱਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਉਹ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ੁਰਅਤ ਨਾ ਹੋਈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਆ ਸਕੇ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲੜਦਾ-ਲੜਦਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਫੌਜੀ ਦੇਸ਼ ਖਾਤਰ ਘਰੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਹੀਦ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਵਾਜਿਆ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਦਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਬੜੀ ਸਿਰਤੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਔਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਹਾਰਿਆ। ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਧੜਕੀ ਨਾ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਸੀ। ਧੀ ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਜਵਾਨ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਵਾਂਗ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਬੜਾ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ। ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਗੁਰੂ ਘਰ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨਾ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਲੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜੀ ਰੱਖੇ ਇਸ ਨੂੰ। ਤੱਤੀ ਵਾਹ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਸਦਾ ਖੁਸ਼ ਰਹੋ। ਲੋਕ ਇਹੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ!

ਜਦ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਕਹਿ-ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ

ਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਆਈ। ਇਕ ਤਾਂ ਭਰਪੂਰ ਜਵਾਨ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਬਾਪ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹਰ ਥਾਂ ਕੰਮ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੋਚਦੀ-ਮੇਰਾ 'ਕੱਲਾ' ਕੱਲਾ ਪੁੱਤ। ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੀ? ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਅਖੀਰ ਜੀ, ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਾਉਣ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਦੀ-ਤੂੰ ਮੇਰਾ 'ਕੱਲਾ' ਕੱਲਾ ਪੁੱਤ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਾਉਣ ਗਿਆ ਹੀ ਨਾ, ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਜਿੰਨੇ ਮੁੰਡੇ ਸਨ, ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਮਾ ਘਰ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਏਂ। ਇਹ ਉਸ ਫੌਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣੀ ਜਾਂਦੀ ਏਂ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੋਂ।"

ਮਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਮਾਂ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਔਰਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਤੋਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਹ ਤੋਰ ਦੇਵੇ? ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਭਰਤੀ ਕਰਾਵੇ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਭਰਤੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਉਥੇ ਹੀ ਫਾਰਮ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ

ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੁੰਡਾ ਭਰਤੀ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਜਲੰਧਰ ਭਰਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਮੇ ਨੇ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਭਰਾ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁੱਖ ਰੱਖੋ। ਮੇਰਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਪੁੱਤ ਏ।

"ਦਲੀਪ ਕੁਰੇ, ਦੋਹ-ਚੌਹ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰ, ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਰੀ ਉਸ ਨੂੰ।" ਮਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡਦੇ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਤਾਂ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੋਹਰੇ ਹੋ-ਹੋ ਨਿਕਲਦਾ, ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੱਲ ਜੂਨ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਹੈ, ਫੌਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਫੌਜਾਂ ਅੰਦਰ ਵੜੀਆਂ ਤਾਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਦਿਲ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਸਿੱਖ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਐਸੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹੋਏ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਰਿਸਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਵਿਚ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਜਵਾਨ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨਾਂ

ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਦੌੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਛਲਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਈ ਜਵਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਪਾਟ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਡਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਹ ਪਿੰਡ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ 'ਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਵੈਣ ਪਾਏ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਉਹ ਵਿਲਕੀ, ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਸਰਕਾਰੋ! ਇਹ ਉਸ ਮਾਂ ਦੀ ਬਦ-ਦੁਆ ਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੱਬ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ!! ਤੇਰਾ ਰਹੇ ਕੱਖ ਨਾ। ਤੇਰਾ ਖੁਰਾ-ਖੋਜ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਉਹ 1984 ਸੀ ਮਹੀਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਜੂਨ, ਜਦੋਂ ਸੂਲੀ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਕਮਾਂ ਕਾਨੂੰਨ। ਜਦੋਂ ਸਮੇਂ ਦਿਆਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈ ਆਵਾਜ਼, ਤਾਂ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਲੋਕੋ ਬੜ ਗਏ ਨੇ ਤਾਜ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਵਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਤੋਲ ਵੀ ਬੋਬਰਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੱਧਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਚੋਰੀ ਪਾਸੀ ਦਿਸੇ ਨੁਰਾ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਦੁਸਾਂਝ

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੂਰੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ 'ਚ ਅਧੁਨਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਨਰੋਈ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣਾ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੈ, ਅੱਜ ਦੇ ਅੱਧੇ-ਪੱਛੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਬਤ-ਸਬੂਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਸੰਨ 1947 'ਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਦੇਸ਼ ਬਣੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤੇ ਇਸੇ ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ ਫੈਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੰਚ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਮੱਤੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਸਾਂਭਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਦਿਆ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੱਛਮੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਦੇ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਆਵਾਮ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਤਰੇਤਾਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ।

ਅਜਿਹੇ ਦੌਰ 'ਚ ਵਲੈਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਕ ਉਚ ਪਾਏ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ 'ਚ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹੋਰ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ 1865 'ਚ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੇ 1882 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਰੂਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੰਮੂਣ ਲਈ ਬਣੀਆਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮੀਆ ਜਮਾਤ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਰਗੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਕੱਟੜ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਵਿਭਾਗ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚੇਤਨ ਵਰਗ 'ਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਵੱਖਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਵਕਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੌੜ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ 'ਚ 389 ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ।

ਬਾਕੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵੰਡੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ, ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਤੋਂ ਰੋਮਨ ਲਿਪੀਆਂ 'ਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਏਕਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਅਕਤੂਬਰ 1882 ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਧੜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਇਹ ਮਜ਼ਹਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। 1886 'ਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ 'ਚ 'ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਵੈਸਟਰਨ ਸਾਇੰਸ' ਬਣਾ ਲਈ। ਉਪਰ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮਿਕ

ਸ਼ਾਨਮੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤੇ ਝਾਤ

ਕਾਲਜ ਵੀ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ, ਇਸਲਾਮਿਕ ਤੇ ਈਸਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ 'ਚ ਇਸ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨੀ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ 'ਚ ਸਿੱਖ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ।

ਕਾਲਜ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸਾਰੀ ਤੱਕ ਸਭ ਕੰਮ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਪਰ ਗੈਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਖਾਤਿਰ ਕਪੂਰਥਲੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ 1890 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੋਹਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਬੈਠਕਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਦਸੰਬਰ 1890 'ਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਅਹਿਮ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ 121 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਬਲਿਕ ਇੰਸਟਰਕਟਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਰ.ਐਮ. ਹੋਲਯਾਡ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਡਬਲਯੂ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਸਭ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ ਫੈਲਾਉਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਕਾਲਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਡਾ. ਫੈਡਰਿਕ ਪਿਨਕੋਟ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਦੀਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ, ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ

ਨਾਭਾ, ਰਾਜਾ ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਜੀਠੇ ਵਾਲੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਵਰਗੇ ਦੁਮਾਲ਼ੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਬਾਨੂਣ ਬੰਨ੍ਹਣ 'ਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ' ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਮੇਟੀ ਵੰਡੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਇ ਇਹ ਵੀ ਆਈ ਕਿ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਤੇ ਮੈਂਬਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਬਣੇ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਲਜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੇ ਲੋਕ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੌ ਮੀਟਰ ਲੰਬੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਪੰਜ ਗੁਜ਼ਰ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਜੇਮਜ਼ ਲਾਇਲ ਨੇ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰਬੰਧੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਲਾਹੌਰ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡ ਕੋਟ ਸਈਅਦ ਮਹਿਮੂਦ ਵਿਖੇ 300 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਜੋਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ-ਦਰਬਾਰੇ ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਵਰਤ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਟ ਖਾਲਸਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਿਆਸਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ, ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ

ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਥਲਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਫਾਇਨਾਂਸ ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਵੀ ਬਣੇ ਪਰ ਫਾਇਨਾਂਸ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਾਰੀ 'ਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀਂਦ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਹਿਯੋਗ ਰਿਹਾ। ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਾਇੰਟ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟ, ਲਾਹੌਰ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਰਕਾਰੀ ਆਰਟ ਕਾਲਜ) ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ 'ਆਰਡਰ ਆਫ ਵਿਕਟੋਰੀਆ' ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਾਕਿਯਮ ਪੈਲੇਸ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਕਾਫੀ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ।

ਪ੍ਰਿੰ. ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਬੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਘੜਚੱਕੀਏ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਭਾਰਤੀ ਮੁਗਲ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕਲਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਕਲਾ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਾਲੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਨਾਮੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ 'ਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਕਈ ਨਾਮੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਸਟਲਾਂ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪੈਟਰਨ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਉਥੇ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਦਿਆ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਕਾਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਜੇਮਜ਼ ਲਾਇਲ ਨੇ 5 ਮਾਰਚ 1892 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰੱਖਿਆ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਸ 22 ਅਕਤੂਬਰ 1893 ਦੇ ਦਿਨ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਾਲ ਗੇਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੰਡਤ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ। ਕਲਾਸਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਸਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਵੇਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਤਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਮਲਾ-ਫੈਲਾ ਸਭ ਵੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਕੇਵਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ; ਬਾਕੀ ਸਭ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਹੀ ਸਨ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਵਿਦਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਡਾ. ਜੌਹਨ ਕੈਪਬੈਲ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਇਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਨ ਅਫ਼ਗਾਨ ਸਿੱਖ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਕਾਬੁਲ ਵਾਲੇ

ਜੋ ਬਾਅਦ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣੇ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੇ 'ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ' ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਉਠਾਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਸਭ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਲਾਸ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸੋਚ, ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਉਚ-ਪੱਧਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ, ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਕਾਲਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਮੁਲਕ ਰਾਜ ਅਨੰਦ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ), ਬੀ ਆਰ ਚੌਪੜਾ (ਫਿਲਮਸਾਜ਼), ਜਰਨਲਿਸਟ ਬਹਾਦਰ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਤੀਫ਼, ਜੀ.ਆਰ. ਸੇਠੀ, ਆਰ.ਸੀ. ਪਾਲ, ਬੀ. ਨੇਕੀ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਖੁਰਮ ਤੇ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਪਾਸੀ ਵਰਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਾਣ ਦਿਵਾਇਆ।

ਕਾਲਜ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਸਲਨ, ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ 'ਚ ਫੋਜ 'ਚ ਜਾਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਤਿੱਖਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਫੋਜ ਵਿਚ ਉਚ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕਾਲਜ 'ਚ ਮਿਲਟਰੀ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਇਆ। ਸੋ, ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਕਾਲਜ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮਿਲਟਰੀ ਸਾਇੰਸ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਗੀਤ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ, ਲੋਕ ਸਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਰਨ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਡਰਾਮਾ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਏ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਵਾਈਆਂ ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਸੈਂਕੜੇ ਉੱਲੰਪਿਕ, ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਅਨ ਚੈਂਪੀਅਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਕਰਤਾਰ ਪਹਿਲਵਾਨ, ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉੱਲੰਪਿਕ 'ਚੋਂ ਪੰਜਵਾਂ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਥਲੀਟ ਗੁਰਬਚਨ ਰੰਧਾਵਾ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਸੀਰੀਅਲ ਦਾ ਭੀਮ ਬਣਿਆ, ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਜੇਤੂ ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੁਮਾਰ; ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਗੋਲਾ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਏਸ਼ੀਆ ਜੇਤੂ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪਿੱਛ 'ਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਂ ਉਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ

ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਰੁਸਤਮ-ਏ-ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਪੈਰੋ ਬਣਾਇਆ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ 'ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬੋਹੜ' ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗੋਲੇ ਦਾ ਬਾਬਾ' ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬਣੇ। ਪ੍ਰਵੀਨ ਨੂੰ ਭੀਮ, ਭੀਸ਼ਮ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਤਮਸ ਤੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿਸੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋਸ਼, ਕਿਸੇ ਪੰਨਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਲਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਫੀਰ, ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ, ਬਲਵੀਰ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ। ਸਆਦਤ ਹਸਨ ਨੂੰ ਮੈਟੋ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਹੀ ਕਾਲਜ ਹੈ।

ਖਿਡਾਰਨਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵੀ ਫੋਟੀ ਨਹੀਂ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਇਲਪੁਰ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫਾਰਮ ਅੱਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਚ ਪਾਏ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ, ਸਗੋਂ ਸਾਬਤ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ। ਕਾਲਜ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ। ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਹਰ ਲਹਿਰ ਤੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਏ ਬਹੁਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਠਾਹਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਬਣਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਪਨਾਹਗੀਰ ਕੈਂਪ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ 'ਚ ਹੀ ਲੱਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੈਂਪ 'ਚ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼-ਹੈਸੀਅਤ ਟੈਕਸ ਵਿਰੋਧੀ ਮੋਰਚਾ ਹੋਣੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਹੋਣੇ; ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਹੋਣੇ ਜਾਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ; ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਚ ਆਏ ਸਗੋਂ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਿਰ ਦੇ ਆਗੂ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਸਨ। ਮਸਲਨ, ਖੁਸ਼-ਹੈਸੀਅਤ ਟੈਕਸ ਵਿਰੋਧੀ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਆਗੂ ਅੰਫਰ ਸਿੰਘ ਫੀਨਾ ਅਤੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਹੇ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਚੱਲੀ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ 'ਚ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਖਾ, ਜਿੰਦਾ ਤੱਕ; ਸਭ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਵਰਗੇ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਵੀ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਹੀ ਸਨ।

ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਨਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਮੱਠੇ ਪੈਣ ਦਿੱਤੇ। 1965 ਤੇ 1971 ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ 'ਚ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਰਲੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਾਲਜ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਈ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ। ਮਸਲਨ, ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ 'ਜਿਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਔਕੜਾਂ ਹੋਣ, ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੇ ਕਦੇ ਆਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਜਦ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ-ਲੁਟਾ ਕੇ ਉਹ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਨਾਹ ਕੈਂਪ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚ ਮੁੜ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਆਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।'

ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਟਿਕ-ਟਿਕਾਅ ਮਗਰੋਂ ਕੱਟੇ-ਵੱਢੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮਰਹੂਮ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਦੂਜਾ, ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਲਈ ਕਾਲਜ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਫਾਰਮ ਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਦੋਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਹੀ ਬਣੇ, ਪਰ ਬਾਅਦ 'ਚ ਸ੍ਰੀ ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਇਹ

ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਖੁਦ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਖਿਲਵਾੜ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ 'ਚ ਬਣਾਈ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਾਂਭ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ।

ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ

ਕਾਲਜ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ ਉਸ ਵਕਤ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਦਲ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਇਕ ਧੜੇ ਨਾਲ ਜਨ ਸੰਘ (ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ) ਨਾਲ ਰਕ ਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੰਧੂ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। 1969 'ਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ 500 ਸਾਲਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੌਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਰਕਾਰ 'ਚ ਭਾਈਵਾਲ ਜਨ ਸੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿੰਦੁਵਾਦੀ ਆਧਾਰ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਥਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਦਿਆਨੰਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ 'ਚ ਖੜਕ ਪਈ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਉਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੂਹ ਬੌਧਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਨੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਵਿਲੱਖਣ ਦੇਣ ਹੈ।

ਖੈਰ! ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਸਨ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਬਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਥਲੈਟਿਕਸ ਟਰੈਕ ਵੱਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕੰਧ ਉਸਾਰ ਲਈ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਦੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੱਕ ਮੁੜ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਤੱਧਣ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਹ ਅੱਗੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦਾ ਭੂਮੀ ਮਾਫੀਆ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਹ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜੋ ਚੁੱਕਣ ਹੁਣ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਹਤੱਧਣ ਜਾਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪਰ 1985 'ਚ ਜਦੋਂ 'ਛੋਟੀ ਬਦਲ ਰਾਣੀ' ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਦਲ ਦਾ ਬਾਬਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਮਾਡਰਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਕੂਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉਸ ਮੁਕਾਮ ਦਾ ਸਕੂਲ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਹਾਂ! ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਕੂਲ ਨੇ ਉਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਹ ਲਾਈ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ. ਬਦਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਮੇਟੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਵਰਤੇ ਬਿਨਾ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾ ਲਵੇ, ਕਾਲਜ ਕੋਲ ਬਥੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲਜ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚੋਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਅਪਰੰਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰੋਗੀ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਮੌਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ ਟਰਾਫੀ ਜਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਇਹ ਟਰਾਫੀ ਦਿਵਾਉਣ 'ਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ 60% ਰੋਲ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ 40% ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਸ. ਬਦਲ ਅਜੇ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਦੇਣ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੇਂ ਬਟੋਰਨ ਦੇ ਮਨਸੋ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੋਅਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਹਿਲੀਆਂ ਚੋਅਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਓ!

ਭਾਰਤ 'ਚ ਹੁਣ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਨਾਮੀ 'ਲਵਲੀ ਸਵੀਟ ਸ਼ਾਪ' ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਕਈ ਹੋਰ ਨੱਥੂ-ਫੱਤੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕਈ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਾਫੀ ਹਾਉਸਾਂ 'ਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਹਨ? ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿੱਧਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਰ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਚੌਧਰੀਆਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜੇ ਐਡਵਾਰਡ ਦੂਜੇ ਨੇ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਉਲੀਕਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਕੰਮ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ

ਮੁਕੁਲ ਰਾਜ ਅਨੰਦ

ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਵੀ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਖੁਦ ਹੀ ਉਸ ਦਰਖ਼ਤ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਫਲ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੌਮੀ ਆਗੂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਦੋ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਬਿਲਡਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਸਰ' ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਾਲਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਾਲਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ ਹੋਰ ਲੰਬੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਗੈਰ-ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਹਨਰ, ਕਲਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਿਖਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਾਮਣਾ

ਖੋਇਆ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਨਾਮਵਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਸਿਕ 'ਕੌਮੀ ਸਚਿੰਤਰ ਏਕਤਾ' ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਇਥੇ ਹੀ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਣ ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਕਈ ਨਾਮੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਰਿਹਾ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਰਗੀ ਸਾਂਝ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਖੇਡ ਵਿੰਗ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ

ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ 'ਚ ਨੁਕਸ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਲਜ ਮੈਂਬੋ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ, ਕਾਲਜ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਵਾਈ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਮਾਦ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਾਲੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾ. ਹਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕਾਲਜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਹਾਰਡ ਬੈਡ ਅਤੇ ਲੇਜਰ ਨਾਲ ਪੱਠਿਆਂ (ਮਸਲ) ਨੂੰ ਸੋਕ ਦੇਣ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲਾਈਟ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਉਦੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਡਾ. ਸੰਧੂ ਨੇ ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਰਜ਼ਪਾਲ ਦੀ ਸਰਜਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜਾ ਟਾਟਾ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜੀਵ ਮੋਹਨ ਅਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਵਾਲਾ ਮਹੇਸ਼ ਫੱਟਣ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਡਾ. ਸੰਧੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਜਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖਿਆ। ਅੱਧਾਂ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਾਹਿਰ ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਡਾ. ਸਿਕਰੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕਾਲਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ, ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਹਿ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਸਗੋਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਗੇ। ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲਜ ਤਾਂ ਬਣਾਇਆ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਵੰਨਗੀਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤੇ ਮੈਂਟੇ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ 'ਚ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੌਲ ਦਾ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੈ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲਜ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਗੁੰਗੀ-ਬਹਿਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਜੇ ਵੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਡਾ ਰੋਤਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿੰ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਵੀ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਿੰ. ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ

ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਵਾਦ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਾਪਲਸ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਹੇ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਉੱਤੇ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਚੌਲਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਮਜ਼ੀਨੀਏ ਵੀ ਅਸਲ 'ਚ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਜ ਵੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਦੂਜਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਲੱਗਣ ਦਾ ਅਧੂਰਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੱਝਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਚਾਂਸਲਰ ਲਾ ਸਕਣਗੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਹਾਕੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਿਲੇ। ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਘੁੰਮ ਲਈ। ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਬਤ-ਸੋਢੇ ਪੀ ਕੇ ਦੇਖ ਲਏ, ਪਰ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲਜ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੇ ਗੁੱਲਮੋਹਰ ਦੇ ਦਰਖਤ ਖੋਲ੍ਹੇ ਲੱਗੇ ਨਲਕੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਕਿਸੇ ਸੋਢੇ-ਸ਼ਰਬਤ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਲਾ! ਇਹ ਸੁਆਦ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇ।'

ਚੋੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਟੇਟ ਕੋਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਅਣਗਿਣਤ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਅਥਲੀਟ ਪਾਏ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਫੌਜ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਖੇਡ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੋਚ ਸਨ ਪਰ ਫੁੱਟਬਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਸੈਂਟਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਕਾਲਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ। ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਥਲੀਟ ਦੀ ਪ੍ਰਫਾਰਮੈਂਸ ਮਾੜੀ ਹੋਣੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜ ਸਾਹਮਣੇ ਟਰੈਕ 'ਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸੁਰਖ ਗੁੰਬਦਾਂ 'ਤੇ ਬੁਲਦੇ ਸੋਨ ਰੰਗੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣਾ, 'ਅੱਧ ਦਿਸਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਲਾਜ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਹੈ।'

ਪੜ੍ਹਾਈ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ੀ

ਲਈ ਜਿਸ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਆਂਚ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਮੁੜ ਕਸਮਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਨੇ ਅਜੇ ਭਾਵੇਂ ਡੱਕਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਖੋਹ-ਖਿੰਚ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਾਲਜ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜਨਰਲ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਪੈਰੋ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਿੰਘ (ਦੇਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸੀ), ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਾਰਕਸੀ ਸੋਚ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਾਲਣ ਵਾਲੇ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਫੀਨਾ ਤੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ੀ, ਹਿੰਦੂ ਪਿਛੱਕੜ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕ ਰਾਜ ਅਨੰਦ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀ.ਆਰ. ਚੋਪੜਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟੀਕਾਕਾਰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ-ਸਭ ਵਖਰੋਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਲਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਸਨ।

ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਟੀਮ 'ਚ ਹਾਕੀ ਖੇਡਿਆ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਮੁੰਡਾ ਬੰਸੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦੇ ਉਸ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਬੱਚਾ ਬੰਸੀ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਹੀ ਉਰਲ-ਪਰਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਹਾਕੀ ਫੜਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲਾ ਲਿਆ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਇਹ ਬੰਸੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਬਣਿਆ। ਜੇਕਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਾ ਡੜਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬੰਸੀ ਮਹਿਜ ਭੀੜ ਵਿਚਲਾ ਬੰਸੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਸੋਚਣ ਦੀ ਘੜੀ ਹੈ, ਜੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਨਾ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੋਰ ਬੰਸੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਖਿੜੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਮੁਰਬਾ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਸਮਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਚਰਜ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਸਾਧਾਰਣ ਘਟਨਾ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਾ ਹੈ। ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਤੋਂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆਏ ਗੁਰੂਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਭਰਦੇ ਉਕਮ, ਨਾਮ, ਗੁਰੂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਵੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਕਲਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਮਾਦ 'ਆਤਮਿਕ ਰਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਦਸ਼ਾ ਹੈ।' ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਵਿਸਮਾਦੀ ਪੁੰਜੀ' ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਪੁੰਜੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਪੁੰਜੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਵਿਸਮਾਦ ਕੇਵਲ ਅੰਦਰਲਾ ਰਹੱਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਕਾਰ ਜਾਂ ਨਿਗਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ।...ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਤੇ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤਾਤਮਕਤਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਲ ਕਾਇਨਾਤ ਬੋਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਤੀ ਸੈਭੰ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਤੀ ਦਾ ਸੈਭੰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।'

ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਸਮਾਦ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਕਾਫੀ ਵਿਸਮਾਦਮਈ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ ਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਭਰਦੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਮਾਡਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਪਦਾਰਥਕ ਪੁੰਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ ਪੁੰਜੀ ਨੂੰ ਮੁਤਬਾਦਲ ਪੁੰਜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਤਭੇਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਰਸ ਨੌਕੇ ਨੌਕੇ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਅੱਠ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋ ਦਰਜਨ ਵਾਰ ਵਿਸਮਾਦ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਅਦਭੁਤਤਾ, ਵਿਸਮੇ ਜਾਂ ਅਸਚਰਜਤਾ ਹੀ ਇਕ ਸਬਾਈ ਭਾਵ ਉਭਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: ਵਿਸਮਾਦ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਵੇਦ

ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਵਿਸਮਾਦ ਰੰਗ

ਵਿਸਮਾਦ ਜੀਅ ਵਿਸਮਾਦ ਭੇਦ...
 ਵੇਖ ਵਿਭਾਣ ਰਹਿਆ ਵਿਸਮਾਦ
 ਨਾਨਕ ਬੁਝਣੁ ਪੂਰੈ ਭਾਗ
 ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਰਪੰਚ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਵਰਨਾ ਬਾਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਹ 'ਬਿਸਮਾਦ' ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਸਭੁ ਬਿਸਮਾਦੁ
 ...
 ਜਾਂਦੇ ਬਿਲਮ ਨਾ ਹੋਵਈ
 ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਬਿਸਮਾਦੁ
 ...
 ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮ ਭਏ ਬਿਸਮਾਦੁ
 ਜਿਉ ਗੁੰਗਾ ਮਨ ਮਹਿ ਬਿਸਮਾਦੁ
 -ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ

ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਵਿਸਮਾਦ ਭਾਵ ਉਦੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਸਾਧਾਰਣ ਬਾਹਰੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਮਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਵਿਸਮਿਤਿ' ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਸਚਰਜ, ਅਦਭੁਤਤਾ, ਹੈਰਾਨੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ

ਦਾ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸਮਯ, ਵਿਸਿਮ, ਵਿਸਮਯਨ ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਮਣਾ (ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ), ਵਿਸਮਕ (ਚਿੰਨ) ਆਦਿ ਇਸੇ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦੋ ਅੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਮਿਤਿ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਧਾਤੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਗਦਾ 'ਵਿ' ਅਗੇਤਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ: 1. ਅਰਥ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦੇਣਾ ਜਿਵੇਂ 'ਵਿਦੇਸ਼' ਦਾ

ਮਤਲਬ ਆਪਣਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਦੇਸ਼ ਹੈ, 2. ਅਰਥ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੀਖਣ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਹੱਥਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ 'ਵਿ' ਏਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਮਿਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ 'ਸਿਮ' ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ, ਲਾਲ ਹੋਣਾ, ਚਮਕਣਾ, ਖਿੜਨਾ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋਣਾ; ਹੱਸਣਾ, ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਉਣਾ ਆਦਿ।

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਹਲਕੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਉਤੇ ਲਾਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦੀ ਮੂੜ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਹੀ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਚਰਜ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੱਸੀਦਾ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਤਿਸ਼ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਏਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਮ ਧਾਤੂ ਦੇ ਅੱਗ-ਪਿੱਛਤ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਧੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਬਣੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਭਿਸਿਮ, ਅਭਿਯੁਤਸਿਮ, ਉਤਸਿਮ, ਸੰਸਿਮ, ਸਿਮਤਪੁਰਵ, ਸਿਮਤਵਾਚ, ਸਮੇਰ, ਵਿਸਮ ਆਦਿ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੱਕ ਸਿਰਫ ਵਿਸਮ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਅੱਪੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ:

ਹਉ ਬਿਸਮ ਭਈ ਜੀ
 ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਅਪਾਰਾ
 ...
 ਬਿਸਮ ਬਿਸਮ ਬਿਸਮ ਹੀ ਭਈ ਹੈ
 ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਰੰਗਾਰੈ
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੰਤਨ ਰਸੁ ਆਈ ਹੈ
 ਜਿਉ ਚਾਖਿ ਗੁੰਗਾ ਮੁਸਕਾਰੈ
 ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚ 'ਮੁਸਕਾਰੈ' ਸ਼ਬਦ ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਮੰਦ ਹਾਸੇ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਐਪਰ ਵਿਸਮਾਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਗਰੀਕ, ਲਾਤੀਨੀ, ਸਲਾਵਿਕ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਸੁਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਕ ਭਾਰੋਪੀ ਮੂਲ (ਸ) ਮੇਈ (ਸ) me ਦੀ ਸੁਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਬਣੇ ਹਨ। ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 'ਸ' ਜਿਥੇ ਵੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਅਗੇਤਰ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੂਲ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਹੱਸਣਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮੂਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਲਾਤੀਨੀ ਦੇ mirus (ਅਸਚਰਜਮਈ) ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ mirus ਇਸੇ ਭਾਰੋਪੀ ਮੂਲ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਇਲ (smile = ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ) ਇਸ mirus ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। 14ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਰਮਨ ਅਸਲੇ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ 'ਸਮੈਰੀਸ਼ੀਅਨ' ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਮਾਇਲ ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁੰਜੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ 'ਸਮੈਰੀਸ਼ੀਅਨ' ਨੂੰ smirk (ਉਪਹਾਸ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਹੈ!

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ admiration (ਸ਼ਲਾਘਾ) ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸੇ ਦਾ ਭਾਈਬੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ad ਅਗੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ miration ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ mirus ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ

ਬਲਜੀਤ ਬਾਸੀ
 ਫੋਨ: 734-454-4958

ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਤੀਨੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਵਿਸਮਣਾ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ, ਸਿਫਤ ਕਰਨਾ! ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਕੇ ਸੋਹਦਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਰਰ (mirror = ਸ਼ੀਸ਼ਾ) ਦੀ ਵੀ ਕਰ ਲਈਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਧ ਲਾਤੀਨੀ ਵਿਚ mirari ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸਮਣਾ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਕੇਵਲ ਤੱਕਣਾ ਰਹਿ ਗਏ। ਫਾਰਸੀ/ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਅਰਥਾਤ ਦਰਪਣ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ mirror ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। mirage (ਮਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਸੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਮਾਰਵਲ (marvel = ਅਚੰਭਾ, ਕੌਤਕ) ਵੀ ਇਸੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਦੇ ਇਕ ਸਰਬ-ਗ੍ਰਾਹੀ ਸੰਕਲਪ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸੈਮਿਟਿਕ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਰਸੂਲ, ਨਬੀ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਰਥਵਾਂ ਸੰਕਲਪ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਮਿਰੇਕਲ (miracle). ਰੱਬ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਪੈਗੰਬਰ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਮਿਰੇਕਲ ਅਰਥਾਤ ਮੌਜਿਜ਼ੇ ਇਸ ਲਈ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਈ ਵਿਚ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ ਪਰਮਾਣੀਕਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਈਸਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਤੁਰਨਾ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਕਹਿਣੇ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤੈਰਨਾ ਆਦਿ ਮਿਰੇਕਲ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਰਮਾਤਾਂ ਜਾਂ ਮੌਜਿਜ਼ੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰਮਾਤਾਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੈਮਿਟਿਕ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਆਪਣੀ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮੌਜਿਜ਼ੇ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੁਦਰਤੀ ਪਰਪੰਚ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਤੇ ਬਹੁਰੰਗਤਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਖੈਰ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਮਿਰੇਕਲ (miracle) ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਸੁਜਾਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੂਚ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਾਤੀਨੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ miraculum ਤੋਂ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਚਰਚ ਦੀ ਲਾਤੀਨੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸਨ, "ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਵਾਈ ਕਰਮਾਤੀ ਘਟਨਾ।"

ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਡਾਕ

'ਰਣਜੀਤ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ'

21 ਮਈ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਬੱਲ ਦਾ 'ਰਣਜੀਤ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ' ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਬੱਲ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੀ ਭਾਵਪੂਰਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਰਣਜੀਤ ਭਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਜ਼ਲੀ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਸਲਾਹੁਤਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਸਤਰ ਵਿਚ ਰਣਜੀਤ ਭਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਲ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇ ਹਰ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਿਮਾਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਦੋ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨੀਰਸ ਅਤੇ ਸਤਿਹੀ ਭਾਵਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਬੱਲ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਓ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗਹਿਰਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿਚ ਉਹ ਰਵਾਨੀ ਹੈ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਰਮਨ ਚਿੰਤਕ ਵਾਲਟਰ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਦ ਸਟੋਰੀ ਟੈਲਰ' ਵਿਚ ਰੂਮੀ ਅਫਸਾਨਾਨਿਗਾਰ ਲੈਸਕੋਵ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦਿਆਂ ਚੰਗੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਤਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਲ ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਦੀ ਮਾਯੂਸੀ ਦੀਆਂ ਵਜੂਹਾਤ ਸ਼ਾਇਦ ਪੱਛਮੀ ਜਗਤ ਦੇ ਅਫਸਾਨਾਨਿਗਾਰਾਂ ਦੀ ਅਫਸਲਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਮੋਖਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਲੰਮੀ ਰਵਾਇਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਬੈਂਜਾਮਿਨ ਦੀ ਮਾਯੂਸੀ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਲ ਦੀ ਰਣਜੀਤ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਬੱਲ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਬੱਲ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਛਪਣ ਨਾਤੇ।

-ਡਾ. ਸਵਰਾਜ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਨੈਣ-ਨਕਸ਼

(ਸਫਾ 21 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਢੇਰ ਦੇਖ ਕੇ, "ਕਿੱਥੇ ਐਂ ਓਏ ਮੀਲਿਆ, ਸੀਲਿਆ, ਤੇਲੂ। ਲੈ ਲਓ ਪਿਓ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਈ ਕਰਾਂਤੀ। ਸੱਚੀ, ਤੁਸੀਂ ਬੰਨ੍ਹੋ ਆਂ ਦਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘੁੰਗਰ।"

ਤੇ ਕਲਾਵੇਂ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮ ਲਿਆ, "ਪੁੱਤਰੋ ਕਣਕ ਦੋ ਸੌ ਨੂੰ ਕੁਇੰਟਲ ਲੈ, ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਿਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਐ।"

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਹਿਰੋਂ ਇਕ ਲਾਲਾ ਜਿਹਾ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਆਵੇ।

"ਤੁਹਾਡਾ ਨਾ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਏ?"

"ਆਹੋ, ਦੱਸੋ ਜੀ?"

"ਮੀਲਾ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਐ?"

"ਮੀਲਾ ਵੀ ਮੇਰਾ, ਸੀਲਾ ਵੀ ਤੇ ਤੇਲੂ ਵੀ, ਗੱਲ ਕੀ ਐ?"

"ਵੀਹ ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਨਣੀ ਲਿਆਏ ਸੀ ਸਾਡੇ ਟੈਂਟ ਤੋਂ, ਨਾ ਮੀਲਾ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।"

"ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਾਲਾ, ਨਾ ਸਾਡੇ ਕੋਈ ਮਰਗ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਮੰਗਣੀ। ਅਸੀਂ ਚਾਨਣੀ ਸਿਰ 'ਚ ਮਾਰਨੀ ਐ। ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਦੈ।"

ਤੇ ਜਦ ਨੂੰ ਮੀਲਾ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲ

ਆਇਆ।

"ਆਹ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।" ਲਾਲੇ ਨੇ ਸਿਆਣ ਲਿਆ।

"ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਐਥਾ, ਓਏ ਚਾਨਣੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਿਰ 'ਚ ਮਾਰਨੀ ਸੀ?"

"ਬਾਪੂ ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਨੂੰ ਲਿਆਏ ਸੀ। ਤੇਲੂ ਨੇ ਸਕੀਮ ਦੱਸੀ ਸੀ।"

ਤੇ ਵਿਚਲਾ ਭੋਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਸਾਰਾ, ਪਈ ਦੇ ਕਿਲੇ ਸਿਰੇ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੇ।

"ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਹ ਲਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਨਣੀ। ਲਾਲਾ ਕਿਰਾਇਆ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਐ?"

"ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਸੌ ਐ, ਚਲੋ ਸੱਠ ਕੁ ਦੇ ਦਿਓ।"

ਤੇ ਮੀਲੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਚਾਨਣੀ ਪੜਛੱਤੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਲਾਲੇ ਮੂਹਰੇ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਲੀਰਾਂ-ਲੀਰਾਂ ਹੋਈ ਦੇਖ ਕੇ ਲਾਲਾ ਵੀ ਉਬਲ ਗਿਆ, "ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਨਵੀਂ ਲਿਆ ਦਿਓ ਜਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਦੇ ਦਿਓ।"

ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਤਬਲਾ ਸੁਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਿਆਂਦਾ ਵੱਟਾ, ਕੱਢ ਕੇ ਕਰਤਾ ਮੀਲਾ ਵੀ ਸੁਰ 'ਚ। ਮਾਰਿਆ ਸਿਰ 'ਚ ਕੱਢ-ਤੀ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਪੂਛ ਵਰਗੀ ਧਾਰ। "ਹੈ ਥੋਡਾ ਬਹਿ ਜੇ ਥੋਡਾ, ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਕਣਕ, ਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਦੀ ਚਾਨਣੀ?"

ਤੇ ਮੀਲੇ ਦੇ ਲੱਗੇ ਸਿਰ 'ਚ ਨੌਂ ਟਾਂਕੇ।

ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਬਿੱਲ ਆ ਗਿਆ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਵਾ ਸੌ ਨੂੰ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਕੁਇੰਟਲ ਕਣਕ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨਿਆਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸਜਣਾ ਪੈਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਅੰਤਿਕਾ:
 ਠੱਗੀ ਠੋਰੀ ਚਲਦੀ
 ਟੋਲੇ ਫਿਰਦੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ।
 ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲਦੀ
 ਰੰਗ ਵੀ ਬਦਲਣ ਪੱਗਾਂ ਦੇ।
 ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੋਟਾਂ,
 ਕੁਰਸੀ ਨਾਲ ਹੈ ਵੋਟਾਂ ਦੇ।
 ਝੰਡੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ
 ਢੇਰ ਹੈ ਨੋਟਾਂ ਦੇ।
 ਲੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ
 ਅੰਨ੍ਹੀ ਪਾਈ ਚੱਲੇ ਜੀ।
 ਉਡਦੀ ਯੂਠ ਚੁਫੇਰੇ
 ਘੰਤਾ ਭਜਾਈ ਚੱਲੇ ਜੀ।
 ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ
 ਨਵਾਂ ਹੀ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ।
 ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
 ਵਾਪਿਓ ਪਾਰ ਲੱਘਾ ਦਿੱਤਾ।
 ('ਚਾਨਣ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ' ਵਿਚੋਂ, ਦੇਵ ਥਰੀਕੇ ਵਾਲਾ)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲਤਾ-ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ

‘ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ’ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਕਵੀ ‘ਤ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸੰਗ’ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਵਖਿਆਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏਗਾ, ਫਿਰ ਜੋ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰ੍ਹੰਟੀਆਂ ਹੋਣ

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ

ਤਾਂ ਦੁਸਰੇ ਕਵੀ ਉਸ ਦਾ ਠੱਠਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਨਾ ਉਡਾਉਣ:

ਪ੍ਰਥਮ ਮਾਨਿ ਤੁਮ ਕੋ ਕਹੋ ਜਥਾ ਬੁਧਿ ਬਲੁ ਹੋਇ। ਘਟਿ ਕਬਿਤਾ ਲਖਿ ਕੈ ਕਬਹਿ ਹਾਸ ਨ ਕਰਿਯਹੁ ਕੋਇ॥45। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ‘ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਕਵੀ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਮਨ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ‘ਤੇ ਹੱਸਣਗੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਗੇ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਕਵੀਆਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ‘ਇੱਕ’ ਖਾਸ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਸ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਵਿਤਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਜਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ‘ਕਲਿਯੁਗ’ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਆਸਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਕਲਿਯੁਗ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਭਗਤੀ ਖਟਿਆ ਹਰਿ ਉਤਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ॥(ਪੰਨਾ 513) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਕਲਿਯੁਗ ਮਹਿ ਇਕ ਨਾਮਿ ਉਧਾਰੁ॥ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥2॥11॥ (ਪੰਨਾ 1138)

ਇਥੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ‘ਕਾਲੀ’ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁਜਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਆਸਰਾ ਹੈ:

ਸੇਵ ਕਰੈ ਤੁਮਰੀ ਤਿਨ ਕੇ ਛਿਨ ਮੈ ਧਨ ਲਾਗਤ ਧਾਮ ਭਰੋਸੇ। ਯਾ ਕਲਿ ਮੈ ਸਭਿ ਕਲਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੀ ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੋ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸੇ॥(47)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਲ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮੰਦੀ ਸੀ, ਏਨੀ ਮੰਦੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਹਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਰੋੜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ‘ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਮਹਿਜ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ-ਅਲਿੰਗਨਕਾਰੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਧਰਮ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਨਿਭਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਈ

ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਦਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਜਨਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਰਗੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹੇ ਹਨ:

ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਨਿਮੀਐ ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ॥ ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ॥ ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਨੁ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥ ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਉਪਜੈ ਭੰਡੈ ਬਾਝੁ ਨ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ॥ ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀਐ ਭਾਗਾ ਰਤੀ ਚਾਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੈ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ॥2॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਲਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਝਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸਬੰਧ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਦਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਕਿਉਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼, ਜਿਹੜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਖ ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਸ਼-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ‘ਭੰਡਿ’ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ‘ਭੰਡ’ ਸਾਂਝੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਂਡਾ ਜਾਂ ਬਰਤਨ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ‘ਭੰਡਿ’ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਭਾਵਪੂਰਤ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਉਹ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਲਾਮਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਸ ਤੱਥ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਬਣਦਾ ਰੁਤਬਾ ਅਤੇ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪੋਸ਼ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਹਾਨੀ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪਰਮ ਸਤਿ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮ-ਅਨੁਭਵ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਜੁਗਤਿ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਹਕ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ-ਪਦਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਗੁਰੂ-ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਇਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਰੀਰਕ ਵਾਰਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹਨ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕਾਮ-ਸੁਤੁ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਦੁਹਰਾਉਣਗੇ? ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂ

ਪੜ੍ਹੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ-ਪਦਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਗੁਰੂ-ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਇਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਰੀਰਕ ਵਾਰਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹਨ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕਾਮ-ਸੁਤੁ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਦੁਹਰਾਉਣਗੇ? ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂ

ਗੁਰਮਤਿ ਚਿੰਤਨ

ਉਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇੱਕ ਸੰਗਤੀ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਉਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ॥ ਜਿਥੇ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ॥ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ॥ (ਪੰਨਾ 72)

ਸਤਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਹ ਮਦਦਰਸਾ ਭਾਵ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਪਾਂਧਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਾਟਸਾਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਿਖਾ॥ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੁ ਰਸਨਾ ਧੰਨੁ ਕਰ ਧੰਨੁ ਸੁ ਪਾਧਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਲੇਖਾ ਲਿਖਾ॥8॥ (ਪੰਨਾ 1316)

‘ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ’ ਵਰਗੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੱਚੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਮਨਹਨ ਬੁਧੀ ਕੇਤੀਆ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰ॥ ਕੇਤੇ ਬੰਧਨ ਜੀਅ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰ॥ ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ 62)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੁਮੇਲ ਦੇ ਰਹੱਸਾਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੁ, ਕੰਤ, ਸਜਣ (ਪਤੀ, ਪਿਆਰਾ) ਅਤੇ ਧਨੁ (ਪਤਨੀ, ਇਸਤਰੀ) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਗਿਆਸ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਢੁਢੇਦੀਏ ਸੁਹਾਗ ਕੁ ਤਉ ਤਨਿ ਕਾਈ ਕੌਰ॥ ਜਿਨ੍ਹਾ ਨਾਉ ਸੁਹਾਗਣੀ (ਚਲਦਾ....)

ਤਿਨ੍ਹਾ ਝਾਕ ਨ ਹੋਰ॥ (ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ, ਪੰਨਾ 1384) ਥਿਰੁ ਸੰਤਨ ਸੋਹਾਗੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਵਏ॥ ਜਾ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਹਰਿ ਨਾਹੁ ਸੁ ਸਦ ਹੀ ਰਾਵਏ॥ (ਪੰਨਾ 457)

ਇਥੇ ਜਗਿਆਸ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਹਾਗ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦੋ ਗੈਂ ਕੋਟੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਸ਼: ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਿ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਿ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੋਟੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਈ ‘ਸੁਹਾਗਣ’ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਿ ਲਈ ‘ਦੁਹਾਗਣ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਭੈਣੇ’, ‘ਸਖੀ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਆਉ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸਿ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ॥ ਪੀਸਉ ਚਰਣ ਪਖਾਰਿ ਆਪੁ ਤਿਆਗੀਐ॥ (ਪੰਨਾ 457)

ਪਰਮ ਬਿਬੇਕੀ ਭਾਵ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ, ਸੰਤ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ‘ਹੰਸ’ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਪੱਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਢੋਗੀ ਨੂੰ ‘ਬਗਲਾ’ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਸੰਤ ਅਤੇ ਪੱਖੰਡੀ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁਤਾ ਤਾ ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਐਗੁ॥ (ਮਹਲਾ 3, ਪੰਨਾ 585)

ਮੈ ਜਾਣਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾ ਮੈ ਕੀਤਾ ਸੰਗੁ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁਤਾ ਜਨਮੁ ਨ ਭੇੜੀ ਐਗੁ॥ (ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ, ਪੰਨਾ 1384)

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਦੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ‘ਧੁਰਿ ਕੀ ਬਾਣੀ’ ਹੈ। ‘ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ’ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਚਾਰ ਸਕਣ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਉਦੇ ਸਾਜਿਆ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਦੋ-ਵਾਈ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਨੌ ਗੁਰੂ-ਜੋਤ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਰਾਹੀਂ ‘ਖਾਲਸਾ’ ਸਜਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋ ‘ਯੋਗਤਾ’ ਨੂੰ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਰਪੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਫਿਰ ਸਾਇਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਜਾਂਦੇ? ਏਨੇ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਜੋ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਉਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਸਮੇਂ ਦਿਖਾਇਆ। ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਿਰ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਤ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬਾਇਬਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਿਹਾ

- (1) ਕਈ ਵਾਰ ਗੱਲ ਅੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।
- (2) ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਆਖਰਕਾਰ ਢਲਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਕੂੜੇ ਦਾ ਢੇਰ ਹੈ ਪਰ ਰੁਹਾਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਮਿੱਟ ਤੇ ਅਮੁੱਕ ਸੱਜਰ ਸਵੇਰ ਹੈ, ਸਦੀਵੀ ਸੱਜਰ ਸਵੇਰ ਹੈ।
- (3) ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੀਊਣਾ ਝੂਠ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਜੀਣਾ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵਸ ਹੈ।
- (4) ਨੂੰਹ, ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਮਾਈ ਤੇ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (5) ਪੇਟ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੀ ਸੰਤਾਨ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚਾਲੇ ਕੰਧ ਬਣ ਕੇ ਤਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (6) ਦਾਜ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ, ਕੋਠੀਆਂ, ਕਾਰਾਂ, ਸੋਨੇ ਦੇ ਰਾਣੀਹਾਰਾਂ, ਜੜਾਊ ਜੇਵਰਾਂ, ਸਕੂਟਰਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਸਹਿਤ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪਤੀ ਲਿਖੀ, ਚੱਜ ਅਚਾਰ ਵਾਲੀ, ਘਰ ਦੇ ਨੈਣ ਨਕਸ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਸੁਖੜ ਅਤੇ ਸਿਆਣੀ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਦੀ।
- (7) ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਪਰ ਦਿਲ ਦੇ ਭਿਖਾਰੀ ਪਤੀ ਕੋਲੋਂ ਬਚਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।
- (8) ਤੂੰ ਦਾੜਾ ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਵਿਧਾਤਾ ਵੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਨਰਕੀ ਜੂਨ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਕਰ ਰਚਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਕਾਲੇ ਅਤਿ ਕਾਲੇ ਲੇਖ ਕਿਉਂ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਲਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ?
- (9) ਜਿਤਨੇ ਦੁੱਖ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਬਦਨਸੀਬ ਨਾਰੀਆਂ ਨਿਤ ਸਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਤਨੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਹਿੰਦਾ।
- (10) ਮੇਰੇ ਧਰਮੀ ਬਾਬਲ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਕਰਮ ਜੁਰੂਰ ਕਮਾ ਦੇਣਾ, ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਦੁਖਿਯਾਰੀ ਅੰਬੜੀ ਮੇਰੀ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਅਸਹਿ ਸਦਮਾ ਸਹਿ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮਰਦੀ ਮਰਦੀ ਰਬ ਆਸਰੇ ਜੀਊਦੀ ਰਹਿ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਗਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੰਝੂ ਪੀ ਜਾਵੀਂ, ਉਸ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਅਭਾਗੀ ਅੰਬੜੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕੌੜਾ ਨਾ ਬੋਲੀ।
- (11) ਮੇਰੇ ਬਾਬਲ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਦੁਲਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਯਾਦ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰੋਏਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਝ ਨੀ ਸਰਨਾ। ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰੋ ਰੋ ਮਰਨਾ।
- (12) ਬੜੇ ਸੁਭਾਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਵਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਮਹਾਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਮਾਨ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਸਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪੁਜਨੀਕ ਹਸਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (13) ਜੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਬੇਟੀ ਵੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਅਭਾਗੀ ਲਈ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (14) ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਦਾ ਰਾਜੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲਵਾਨ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹੁ ਬਲ ਤੇ ਹੀ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (15) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੈ ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ।
- (16) ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਤਿਤ ਹਨ, ਉਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੇਖ ਦੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹਨ, ਆਚਰਣ ਦੇ ਨਹੀਂ।
- (17) ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਦਹਾੜ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (18) ਮਾਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ, ਨਸੀਅਤ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਸ ਦੀ ਨਸੀਅਤ ਵੀ ਤਾਹਨੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।
- (19) ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਕੰਮ ਪੈਣ ਅਵਲੇ, ਉਹੀ ਸੂਰਮਾ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਪਈ ਝੱਲੇ।
- (20) ਸਿੱਖ, ਬੱਚੇ ਘਟ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- (21) ਬਾਜ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (22) ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਭਿੜਦੀ ਫੌਜ ਹੈ, ਪਰ ਲੜਦਾ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਹੈ।
- (23) ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਘਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਘੋਰ ਨਰਕ ਦੀ ਫਾਹੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮ, ਕਰਮ, ਮਰਿਯਾਦਾ, ਨੂੰ ਗਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘਿਨੌਣੀ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਹੈ।

‘ਰੈਪ’ ਦਾ ਤੁੜਕਾ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਵਿਗਾੜਨ ਲੱਗਾ

ਗੀਤਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਐਪਲੀਫਾਇਰ’ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ‘ਬੁਫਰ’ ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਇਕੀ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਏ। ਇਮਰਾਨ ਖਾਨ ਨਾਂ ਦੇ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਗੀਤ ਗਾਇਓ, ‘ਨੀਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁਫਰ...ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਐਪਲੀਫਾਇਰ’, ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਗੀਤ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਏਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਕਸ਼ੀ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਰਕਮ ਲੈ ਲੈ, ਅਗਲੀ ਫਿਲਮ ਲਈ ਇਹ ਗੀਤ ਦੇ ਦੇ।’ ਪਰ ਇਮਰਾਨ ਨਾ ਮੰਨਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗੀਤਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਬੀਹਾਂ ਹੀਰਾਂ, ਸਾਹਿਬਾਂ, ਸੱਸੀ, ਜੁਲੈਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਰਜ਼ੇ, ਰਾਂਝੇ, ਪੁੰਨੂ ਤੇ ਯੂਸਫ਼ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਸਪੀਕਰਾਂ’ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਮੱਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਏ?

ਅਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਾਇਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ, ‘ਉਟ-ਪਟਾਂਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਦੈ...ਦੁਨੀਆਂ ਟੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਏ...ਹੁਣ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਨਹੀਂ...ਲੋਕ ਬਸ ਝੁਮਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ...ਗਾਣੇ ‘ਚ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਖੇਹ-ਸਵਾਰ ਹੋਵੇ।’ ਇੱਕ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਵਿਚ ‘ਫਿਲੋ ਕਰੈਕਟਰ’ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਹਿੱਟ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ, ਬਦਨਾਮ ਹੋਈ ਮੁੰਨੀ ਦੇ ਗੀਤ ਖੁਬ ਵੱਜਦੇ ਨੇ ਤੇ ਸੀਲਾ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਨੋਟ ਵਾਰਨ ਲੱਗਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮੀ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ‘ਤੇ ਬੇਹੂਦਾਪਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕਾਂ ਵਿਚ ‘ਰੈਪ’ ਪੈਣ ਲੱਗੇ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਗਾਇਕੀ ਰੂਹਦਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਗਾਣਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਰੈਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਯਥਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇੱਕ ਗਾਇਕ ਦਾ ਗੀਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੀਹਦੇ ਬੋਲ ਸਨ, ‘ਦਿਲ ਮੇਰੇ ‘ਤੇ ਚੱਲੀਆਂ ਛੁਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨੀਂ ਪਰ ਤੂੰ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ ਤਕੜੇ ਜੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨੇ...।’

ਤੋਂ ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਰੈਪ ਵਿਚ ਜਟਾਧਾਰੀ ਰੈਪਰ ਨੇ ਜੋ-ਜੋ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਹੱਸਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਗੱਡੀ ‘ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ:
ਪਿਆਰ ਤੇਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮਰ ਚੱਲੇ ਅਸੀਂ,
ਬਾਪੂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੱਲ੍ਹ ਡਰ ਚੱਲੇ ਅਸੀਂ।
ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰੇ ਬੁਲਾ ਲਵੀਂ ਅਤੀਏ,

ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਹੁਣ ਕਰ ਚੱਲੇ ਅਸੀਂ।
ਇਹ ਗੀਤ ਏਨਾ ਕੁ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਟੱਬਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਪਰ ਕਈ ਗੀਤ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਹਨੀ ਸਿੰਘ

ਵਿਚਲਾ ਰੈਪ ਮੁੰਡਿਆਂ-ਖੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਜਿਹੜੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੈਪ ਵਾਲੇ ਗਾਣੇ ਹਿੱਟ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਖਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਿਸ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਟੀ.ਵੀ. ‘ਤੇ ਰੈਪ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗਾਇਕ ਇਕੱਲਾ ਸਟੇਜ ‘ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਟੀ.ਵੀ. ‘ਤੇ ‘ਘਾਚਾ-ਮਾਚਾ’ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ‘ਰੈਪਰ’ ਭਾਲਦੇ ਨੇ ਪਰ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦੇ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗਾਇਕ ਅਗਾਂਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧਦਾ-ਵਧਦਾ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨ ਲੱਗਦੈ।
ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਹੁਮੀਆ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੈਪ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਦਿਓ, ਫੇਰ ਗਾਣੇ ਦਾ ਬੋਤਾ ਗਰਕ ਕਰਾਓ, ਫੇਰ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਓ ਤੇ ਬਾਅਦ ‘ਚ ਪੱਲਿਓ ਐਫ਼ ਕਰਕੇ ਖੁਦ ਨੰਗ ਹੋ ਜਾਓ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਕਰਨ ਜਸਵੀਰ ਦਾ ਇੱਕ ਗੀਤ ਬੜਾ ਮਕਬੂਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ‘ਨੀਂ ਹੀਰੀਏ ਜੱਟ ਮੱਝੀਆਂ ਚਰਾਉਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ’ ਤੇ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਰਟ ਉਤਾਰ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਰੈਪ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ :
ਮੇਰੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ,
ਤੈਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਈ,
ਤੇਰੀ ਬਦਲੀ ਜੋ ਅੱਖ,
ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਭਰ ਆਈ।
ਹੁਣ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੀਰੋਂ ਹਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਸੈਰ,
ਹੁਣ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਕੌਣ ਚੁੰਮਦਾ ਸੀ ਪੈਰ,

ਬਸ ਬਸ ਹੁਣ ਹੋ ਜਾ ਤੂੰ ਦਫ਼ਾ,
ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਨੂੰ ਸੀਰਾ
ਤੇਰੀ ਬਦਲੂ ਹਵਾ...।
ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਇੰਜ ਸੰਗਲ ਤੁੜਾ

ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਰ ਖੁੰਢੀ ਮੱਝ ਓਪਰੇ ਕੀਲੇ ‘ਤੇ ਬੜਣ ਮੌਕੇ ਤਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਨਾਲ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਸਲਾ ਭਾਵੇਂ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸਲ ਗਾਇਕ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਾਭ ਹੋਇਆ? ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿਚ ਰੈਪ ਭਾਵੇਂ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਰੈਪ’ ਗਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਣੇ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੈਪ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦੈ ਤਾਂ ਜੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਨੂੰ ਗੀਤ ਦੀ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਉਦੋਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਅਵੱਲੇ-ਅਵੱਲੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ‘ਰੈਪਰ’ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਪਾਚੀ ਇੰਡੀਅਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਜੈਜ਼ੀ ਬੀ ਅਤੇ ਸੁਖਸਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਦੇ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਅਪਾਚੀ ਤੋਂ ਰੈਪ ਕਰਾ ਲਿਆ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਸ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਉਸ ਕੈਸਿਟ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰੱਖ ਲਈ। ਉਹਨੇ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ, ‘ਮੇਰੀ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ?’ ਜਦੋਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਪਾਚੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਛਿੱਬਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਜਟਾਧਾਰੀ ਰੈਪਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਜੂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੋਹਣੇ ਮਕਾਨ ‘ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਬੱਟੂ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦੈ।
ਗਿੱਪੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦਾ ਗੀਤ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਬੜਾ ਮਕਬੂਲ ਹੋਇਆ, ‘ਫੜੋ ਨੀਂ ਫੜੋ ਨੀਂ ਮੂੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸ਼ਰਾਬੀ’ ਤੇ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਬਿਹੁਮੀਆ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਰੈਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਦੇ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਲਿਖਣ ਲਈ ਦਿਮਾਗ ‘ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਨਹੀਂ ਯਕੀਨ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਵੋ:
ਫੜੋ ਨੀਂ ਫੜੋ ਨੀਂ ਮੂੰਡਾ,
ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਗੁੰਡਾ।
ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਇਹਨੂੰ,
ਜੇਲ੍ਹ ਪਾ ਕੇ ਲਾਏ ਕੁੰਡਾ।
ਵੈਰੀ ਇਹਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਇਹਨੂੰ,
ਛੱਡਣਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਜਿਉਂਦਾ।
ਫੜੋ ਨੀਂ ਫੜੋ ਨੀਂ ਮੂੰਡਾ...
ਫਿਰਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਮੂੰਡਾ।
ਫਗਵਾੜੇ ਵੱਲ ਦੇ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ

**ਕੀ ਮੈਂ
ਬੂਠ
ਬੋਲਿਐ...**
ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ
ਟਹਿਣਾ*
ਫੋਨ: 91-98141-78883

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਦੇ ਛੱਡਿਆ। ਦੋ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਰੈਪ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੈਸਿਟ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਰੈਪ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲੁਕਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਾ ਲੱਭੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰੈਪ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ, ‘ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਨਾਲ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਰਦੈ...ਮੈਂ ਤੇ ਗਾਇਕ...ਦੋਹੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੈ, ਵਰੂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।’

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਗਾਇਕ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਰੈਪ ਨਾ ਪਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਰਬਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡੀ ‘ਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਾਣਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਗਾਇਕ ਦੀ ਕੈਸਿਟ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਿਕਸਿੰਗ ਲਈ ਸੀ.ਡੀ. ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਸੀ.ਡੀ. ‘ਤੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ‘ਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ‘ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ’ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਵਿਚ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਬੱਕਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬੁਲਾ ਦੇਣਾ।

ਮਿਕਸਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਡੀ. ਵਾਪਸ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਕੋਲ ਆਈ ਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਗੀਤ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ‘ਪੁੱਤ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੀ ਟੌਰ ਬਣਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਆ’ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇ, ਮਿਆਂ...ਮਿਆਂ...ਮਿਆਂ...।’

ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨੇ ਮਿਕਸਿੰਗ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਬੱਕਰੇ ਬੁਲਾਉਣੇ ਨੇ...ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸਕਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੱਕਰਾ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਏਦਾਂ ਬੁਲਵਾਇਆ...।’ ਜਦੋਂ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਏਸ ਬੱਕਰੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੁਰਦ...ਆ...ਬੁਰਦ...ਆ...ਕਹਿਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ।
ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਮੰਦੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ‘ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਏਦਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਮਿਸ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚੱਲਦੇ ਚੱਲਦੇ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇੱਕ ਗਾਇਕ ਨੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੇਲੇ ਮੌਕੇ ਸਾਡੇ ‘ਤੇ ਵਾਹਵਾ ਨਜ਼ਲਾ ਝਾੜਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਮਾੜਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਵੱਟਿਆ ਜਾਣਾ। ਉਹਦਾ ਗਿਲਾ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇ-ਤਿੰਨ ਗਾਣੇ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਗਾਏ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ‘ਚੰਗਾ’ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ।
ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਉਹਨੇ ਕਹਿ ਮਾਰਿਆ, ‘ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾੜਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਨੇ...ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਕਿਉਂ ਗਾਈਏ...।’
ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦਮ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਕੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ‘ਬੋਲੇ ਬੋਲੇ’ ਲਈ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੈ? ਜੇ ਕੋਈ ‘ਚੰਗੇ’ ਨੂੰ ਦਾਦ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ‘ਮਾੜੇ’ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੰਗਾ ਗਾਇਐ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ‘ਸ਼ਾਬਾਸ਼’ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ? ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ

ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ‘ਕਲਾਕਾਰ’ ਏ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ‘ਸਿਰ’ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਦੇ-ਚਾਰ ‘ਚੰਗਿਆਂ’ ਦੀ ਸ਼ੁੱਭਾ ਨਾ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਗੁੱਸੇ ‘ਚ ਆ ਕੇ ਮਾੜੇ ਰਾਹ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ, ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਏਸ ਲਈ ਇਹ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ।
ਮਾੜਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਦਿਆਂ ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਚੱਲੇ ਨੇ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਨਾ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਹਰ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਭੱਜਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗਾ।
ਕਈ ਕਲਾਕਾਰ ਚੰਗਾ ਗਾਉਂਦਿਆਂ-ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁੱਕ ਚੱਲੇ ਨੇ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਕਲਮ ਚੰਗਾ ਲਿਖਦੀ-ਲਿਖਦੀ ਰੁਕ ਚੱਲੀ ਏ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਭਟਕ ਵੀ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕੀਦੇ ‘ਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਮਲਾਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕਲਾ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਪਰ ਸਟੇਜਾਂ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਭੌਂਡੀ ਨਹੀਂ ਪਿੱਟਦੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ

ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ*
‘ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ’ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ’ ਸੱਥਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜੀਵਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਬਲ ‘ਤੇ ਅੱਜ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੱਥ 1991 ਵਿਚ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਲਾਂਬੜਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ) ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ‘ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੀਡੀਏ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂ ਦੀ ਦਰਿਆਇਲੀ ਤੋਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਸੱਥ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਲਿਆ, ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਸੱਥ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ‘ਪੰਜ ਨਦ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੇਠ 93 ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ, ਨਾਵਲ, ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ, ਮਾਨਵੀ

ਰਿਸ਼ਤੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ, ਨਸ਼ੇ, ਵਿਗਿਆਨ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਮੁੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੱਥ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਖੂਬੀ ਪਛਾਣਦੀ ਹੋਈ 1947 ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ, ਸਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੀਤਾ ਸੁਖਸ਼ਰ, ਕਿੱਸਾ ਹੀਰ, ਕਿੱਸਾ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ, ਕਿੱਸਾ ਹੀਰ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ, ਕਿੱਸਾ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ‘ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸੱਥ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਸਨਮਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਜਾਂ ਨਗਦੀ ਪੌੜੀ ਲਾਇਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਬਲ ‘ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਰਾਹਾਂ ‘ਤੇ ਤੌਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ।
ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਸਲਸਲ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾ ਇਸ ਸੱਥ ਵਿਚ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਥ ਦੇ ਉਚੇ ਤੇ ਪਾਕ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਣਨਯੋਗ ਨਾਮ ਸ. ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸਰਾਏ ਦਾ ਹੈ। ਸ. ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ

ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੱਥ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਇਹ ਸੱਥ ਦੇਸ-ਵਿਦੇਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀਆਂ 23 ਇਕਾਈਆਂ ਉਸਾਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾੜਾ, ਮਾਲਵਾ, ਢਾਹਾ, ਪੁਆਧ, ਰਿਆੜਕੀ, ਮੰਝਕੀ, ਦੋਨਾ, ਹੁਸੈਨੀਵਾਲਾ, ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ, ਸਰਹਿੰਦ, ਜਰਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਯੂ.ਕੇ., ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਜਰਮਨੀ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਯਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਕਈ ਭਰਾਤਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਆ ਰਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ‘ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ’, ‘ਸਾਵੀ ਧਰਤੀ’, ‘ਚੋਗਿਰਦ’ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ ਸੱਥ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਮਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਇਕਾਈ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਥ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਈ ਮਾਣਯੋਗ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
ਸੱਥ ਦੀ ਖਾਸ ਸਿਫ਼ਤ ਹੈ, ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। 1991 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ

ਸੱਥ ਦਾ ਮੁਖੀ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਜਾਂ ਧਨਾਢ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਨ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਨੇਤਾ ਦੇ ਬੋਝੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ‘ਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ‘ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਸੱਥ ਸਬੰਧੀ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸ਼ੰਕੇ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸੱਥ ਵੱਲੋਂ ‘ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਮੈਂ ਕੌਣ’, ‘ਮਾੜਾ ਦਰਸ਼ਨ’, ‘ਮੰਜਕੀ ਭੂਮਿ ਰੰਗਵਾਲੀ’ ਵਰਗੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਕ ਸਹੇ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸੱਥ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ‘ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।
*ਸੰਚਾਲਕ,
ਵੱਡਲੈਂਡ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ, ਯੂ.ਐਸ.ਏ.

ਫਤਿਹ
ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਨੇ,
ਕਰਦੇ ਪਿਆਰ ਜਿਹੜੇ,
ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਫਤਿਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ।
ਉਚ-ਨੀਚ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਾਲਾ
ਮਿਟ ਜਾਵੇ ਭੇਦ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਜੋ ਮਿਟਾਵੇ,
ਐਸਾ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ।
ਸਚੁ ਪੜ੍ਹਾਂ, ਸਚੁ ਸੁਣਾਂ, ਸੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ,
ਕਰੀਂ ਮਿਹਰ, ਲਿਖਾਂ ਸਚੁ,
ਦਾਤਾ ਸਚੁ ਵਖਿਆਨ ਹੋਵੇ।
ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਵਾਂ, ਖਾਵਾਂ,
ਹੱਥ-ਹੱਠਾਂ ਨੂੰ ਨਰੋਏ ਰੱਖੀ,
ਐਸੀ ਦਈਂ ਜੀ ਸੁਮੱਤ,
ਤੇਰੇ ਚਰਨੀ ਪਿਆਨ ਹੋਵੇ।
ਹੋਣ ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ,
ਆਉਣ ਦਰ ‘ਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ,
ਜਥੇਦਾਰ ਨਾ ਜੀ ਕੋਈ,
ਇੱਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਵੇ।
ਸਾਰੇ ਹੋਣ ਸੁੱਖਾਂ ਖੇਡੇ,
ਘੁੰਗ ਵਸੋ ਜੀ ਲੋਕਾਈ,
ਥਰੀਕੇ ਚੀਨ, ਅਮਰੀਕਾ,
ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ, ਜਪਾਨ ਹੋਵੇ।
-ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ
ਬਰੀਕਿਆਂ ਵਾਲਾ
ਫੋਨ: 916-276-8231

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ: ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਬਲ ਨਿਰਮਾਤਾ/ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਚੰਗੇ ਤੇ ਵਧੀਆ ਪਟਕਥਾ/ਸੰਵਾਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਘਾਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚਲਾ ਦੁਹਰਾਅ, ਵਿਸ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਫਿਲਮਾਂਕਣ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਦੌਰ ਦੇ ਸਿਨੇਮਾ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਵੀ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨ ਪਾਤਰ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੇ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਗਲੈਮਰ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀਪਣ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਕਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਕੱਲੂ ਸੂਟਿੰਗ ਵਾਸਤੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸਥਾਨ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਯੂਰਪ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਥਾਨ ਲੋਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਬਜਟ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ', 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ-ਮਾਈ ਹੋਮ', 'ਦੇਸ ਹੋਇਆ ਪਰਦੇਸ', 'ਮਜਾਜਣ', 'ਵਿਰਸਾ', 'ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ' 'ਮਿੱਟੀ' ਤੇ 'ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ' ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮਾਂ ਮਿਆਰੀ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਾਂਗ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਅਦ 'ਚੰਨ ਪਰਦੇਸੀ' ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਫਿਲਮਕਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ, ਵਿਜੈ ਟੰਡਨ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਵਾਲੀਆ ਨੇ ਇਹ ਘਾਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ 'ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ', 'ਕਚਹਿਰੀ', 'ਦੇਸ ਹੋਇਆ ਪਰਦੇਸ', 'ਮੈਂ ਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ', 'ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ' ਚਾਰ ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਇਕੋ ਫਿਲਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ, ਸਰਵੋਤਮ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਗਾਇਕ, ਬਿਹਤਰੀਨ ਆਰਟ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਾਸਟਿੰਗ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਲਈ ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਕੇਸ਼ਵ ਦੇਵ ਮਿਹਰਾ ਨੇ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਸੇਠ ਸੁਖਲਾਲ ਕਿਰਨਾਨੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਸ਼ੀਲਾ' ਉਰਫ 'ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ' ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਮਲਿਕਾ ਨੂਰਜਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਵੱਡੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਨਤੀਜਨ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਟੂਡੀਓ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ/ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮੀ ਕਲਾਕਾਰ, ਫਿਲਮਸਾਜ਼, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਲਾਹੌਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤਾ ਆਪਟੇ, ਮੋਤੀਲਾਲ, ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ, ਹੀਰਾਲਾਲ, ਮੁਮਤਾਜ਼, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਵਲੀ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਾਹੌਰ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਸੀ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਕੇਸ਼ਵ ਦੇਵ ਮਿਹਰਾ ਨੇ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਸੇਠ ਸੁਖਲਾਲ ਕਿਰਨਾਨੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਸ਼ੀਲਾ' ਉਰਫ 'ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ' ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਮਲਿਕਾ ਨੂਰਜਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਵੱਡੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਨਤੀਜਨ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਟੂਡੀਓ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ/ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮੀ ਕਲਾਕਾਰ, ਫਿਲਮਸਾਜ਼, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਲਾਹੌਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ।

ਪਲੈਟੀਨਮ ਜੁਬਲੀ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਵੱਡੀ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਵਜੋਂ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1941 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੇ ਲੰਮੀ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਚਰਚਿਤ ਫਿਲਮਾਂ ਜਿਵੇਂ 'ਰਾਵੀ ਪਾਰ', 'ਪਟਵਾਰੀ', 'ਇਕ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ', 'ਕਮਲੀ', 'ਗੁਆਂਢੀ', 'ਕੋਇਲ', 'ਅਲੀ ਬਾਬਾ', 'ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ', 'ਪੂਰਨ ਭਗਤ', 'ਜੱਗਾ ਡਾਕੂ', 'ਲੈਲਾ ਮਜ਼ਨੂ', 'ਚੌਧਰੀ', 'ਚੰਬੇ ਦੀ ਕਲੀ', 'ਮੇਰਾ ਮਾਰੀ', 'ਸਹਿਤੀ ਮੁਰਾਦ', 'ਮੁਬਾਰਕ' ਤੇ 'ਪਰਦੇਸੀ ਢੋਲਾ' ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗ ਗਈ।

ਸਿਆਲ' ਦੇ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਖਤੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਉਹੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਲਈ ਕਪੂਰ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਹੈ। ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਸ ਆਫਿਸ 'ਤੇ ਹਿੱਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਸਾਲੇਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਰਸੀਲੇ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਮੇਡੀ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਖ ਕਦੀਮੇਂ ਹੀ ਕਾਮੇਡੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ 'ਭੰਗੜਾ', 'ਕੌਡੇ ਸਾਹ', 'ਨਿੱਕੀ', 'ਮਾਮਾ ਜੀ', 'ਦੋ ਲੱਛੀਆਂ', 'ਚੰਬੇ ਦੀ ਕਲੀ', 'ਸੱਤ ਸਾਲੀਆਂ', 'ਕਿੱਕਲੀ' ਤੇ 'ਬੰਤੋ' ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਏ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਪੇਂਡੂ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਕਾਮੇਡੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਮਜ਼ਨੂ, ਸੁੰਦਰ, ਖਰੈਤੀ ਭੈਂਗਾ, ਗੋਪਾਲ ਸਹਿਗਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਾਮੇਡੀ ਕਲਾਕਾਰ ਸਨ। ਆਈ.ਐਸ. ਜੌਹਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਫਿਲਮ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਗਾਜ ਹੈ' ਦੇ 'ਸੂਕੇ' ਵਜੋਂ ਬਣੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕਾਮੇਡੀ ਦੀ ਝੰਡੀ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਹਰ ਮਿੱਤਲ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ। ਜਸਪਾਲ ਭੱਟੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਰਮਾ, ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ, ਗਰਪੀਤ ਘੁੰਗੀ, ਗੋਪੀ ਭੱਲਾ, ਸੁਦੇਸ਼ ਲਹਿਰੀ, ਵਿਵੇਕ ਸ਼ੋਕ, ਨਾਜ਼ਰ ਜਰਗੀਆਂ ਤੇ ਭੋਟਾ ਸਾਹ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਕਾਮੇਡੀ ਕਰਦੇ। 'ਮਰ ਜਾਵੇ ਗੁੜ ਖਾ ਕੇ' ਅਜਿਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਮੇਡੀਅਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਡੀ ਪੀੜਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਧਰਮਜੀਤ', 'ਸੰਤੋ ਬੰਤੋ', 'ਟਾਕਰਾ', 'ਸੈਦਾ ਜੋਗਣ', 'ਲੰਬਤਦਾਰਨੀ', 'ਸਰਪੰਚ', 'ਬਟਵਾਰਾ' ਤੇ 'ਯਾਰੀ ਜੱਟ ਦੀ' ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। 1988 ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫਿਲਮ 'ਜੱਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ' ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੈੱਟ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਵਰਿੰਦਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਨਵੇਂ ਹੀਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਅਜਮਾਉਣ ਆਏ ਜਿਵੇਂ ਸਤੀਸ਼ ਕੌਲ, ਯੋਗਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਗੁੱਗੂ ਗਿੱਲ ਤੇ ਸ਼ਵਿੰਦਰ ਮਾਹਲਾ। ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਉਸ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗਾਇਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਰਫ਼ੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸੁੰਦਰ ਨੇ ਫਿਲਮ 'ਗੁਲ ਬਲੋਚ' ਰਾਹੀਂ ਮੁਹੰਮਦ ਰਫ਼ੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਗਾਇਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1944 ਵਿਚ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਬੇਤਾਜ ਬਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਰਫ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਹਿੰਦਰ ਕਪੂਰ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੋਹਲੀ ਵੀ ਬੜੇ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਗਾਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਬੇਗਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਰਚਿਤ ਰਹੀ, ਭਾਵੇਂ ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ ਅਤੇ ਆਸ਼ਾ ਭੋਂਸਲੇ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਣੇ ਗਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੁਮਨ ਕਲਿਆਣਪੁਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕੱਲੇ, ਦਿਲਰਾਜ ਕੌਰ, ਮੀਨੂ ਪਰਸੋਤਮ ਤੇ ਸਵਿਤਾ ਸਾਬੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ। 'ਸੈਦਾ ਜੋਗਣ' ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਾਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਗਾਏ ਗਾਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਦੇ 'ਬਲਬੀਰੋ ਭਾਬੀ' ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਗਾਏ ਗਾਏ। ਅੱਜ ਵੀ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ 'ਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਗਾਇਕ ਤੇ ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ। ਸੁਚਰਜੀਤ ਬਿੰਦਰਖੀਆ ਨੇ 'ਬਦਲਾ ਜੱਟੀ ਦਾ', 'ਲਕਾਰਾ ਜੱਟੀ ਦਾ' ਤੇ 'ਜੱਟ ਜਿਉਣਾ ਮੌਤ' ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਗਾਇਕ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਪਾਰਖੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਨੂੰ ਨਾਇਕ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ। ਬੱਬੂ ਮਾਨ ਬੜੇ ਗਾਇਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਪਸੰਦ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉੱਤਰਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ 'ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ' ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਹੋਣ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ, ਤੇ ਫਿਰ ਮੋਹਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫਿਲਮ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਗਾਜ ਹੈ' ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਾਸਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਨਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1969 ਵਿਚ ਫਿਲਮ 'ਤਿਲ ਤਿਲ ਦਾ ਲੇਖਾ' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਈ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 'ਚੰਨ ਪਰਦੇਸੀ' ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਫਿਲਮਕਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ, ਵਿਜੈ ਟੰਡਨ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਵਾਲੀਆ ਨੇ ਇਹ ਘਾਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ 'ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ', 'ਕਚਹਿਰੀ', 'ਦੇਸ ਹੋਇਆ ਪਰਦੇਸ', 'ਮੈਂ ਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ', 'ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ' ਚਾਰ ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਇਕੋ ਫਿਲਮ ਹੈ।

1964 ਵਿਚ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, ਨਿਸ਼ੀ, ਵਾਸਤੀ ਤੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਵਰਗੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਬਜਟ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ' ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਮਾਜਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਨਾ ਲਾਲ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਗਾਜ ਹੈ' ਨੂੰ ਸਿਲਵਰ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਬੇਪਨਾਹ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਿਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਧਮਾਲਾਂ ਪਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਯੁੱਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਕਤੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ 'ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭ ਸੰਸਾਰ', 'ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ', 'ਮਨ ਜੀਤੇ ਜੱਗ ਜੀਤ', 'ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਯੋ ਗ੍ਰੰਥ', 'ਦੁੱਖ ਭੰਜਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ', 'ਪਾਪੀ ਤਾਰੇ ਅਨੇਕੇ', 'ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੇ ਏਕ ਲਤਾਊ', 'ਸਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਅਤੇ 'ਉੱਚਾ ਦਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ' ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਾਂਗ ਮਲਟੀ ਸਟਾਰ-ਕਾਸਟ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਆਇਆ ਜਦ 'ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ', 'ਦੇ ਸ਼ੇਰ', 'ਦਾਜ', 'ਗਿੱਧਾ', 'ਸੰਤੋ ਬੰਤੋ', 'ਟਾਕਰਾ', 'ਯਮਲਾ ਜੱਟ', 'ਸਾਲ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਚੜ੍ਹਿਆ', 'ਉੱਡੀਕਾਂ', 'ਫੌਜੀ ਚਾਚਾ', 'ਬਲਬੀਰੋ ਭਾਬੀ', 'ਸਰਪੰਚ', 'ਪੁੱਤ ਜੱਟਾਂ ਦੇ' ਅਤੇ 'ਤਿਲ ਤਿਲ ਦਾ ਲੇਖਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਆਈਆਂ।

ਨੌਜਵਾਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਜਤਿੰਦਰ ਮੌਹਰ ਨੇ 'ਮਿੱਟੀ' ਰਾਹੀਂ ਐਨ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਨੇਮਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਨਹਿਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਕੈਨਵਸ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਈ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਿਲਮ 'ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਰੱਬ' ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਕਮਯਾਬ ਰਹੀ। 2010 ਵਿਚ ਇਕੋ ਦਿਨ ਦੋ-ਦੋ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈਆਂ ਜੋ ਸੁੱਝ ਸ਼ਗਨ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਟਾਂਵੇਂ-ਟਾਂਵੇਂ ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਇਨਾਮ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ 'ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ' ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਹੋਣ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ, ਤੇ ਫਿਰ ਮੋਹਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫਿਲਮ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਗਾਜ ਹੈ' ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਨਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1969 ਵਿਚ ਫਿਲਮ 'ਤਿਲ ਤਿਲ ਦਾ ਲੇਖਾ' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਈ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ

ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੇ ਸੰਗੀਤਮਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਤੇ ਬੋਲਚਾਲ-ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਿਲਮਾਂ 'ਹੀਰ ਸਿਆਲ', 'ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ', 'ਸੋਹਣੀ ਕੁਮਹਾਰਨ', 'ਗੁਲ-ਬਕਾਵਾਲੀ', 'ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ', 'ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂੰ' ਅਤੇ 'ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ' ਪ੍ਰੇਮ ਕਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਯਮਲਾ ਜੱਟ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਮੇਡੀ/ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਰੋਣਕਾਂ ਕਾਰਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈ ਸੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਇਕੋ ਸਿਨੇਮਾਘਰ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਕਮਲਾ ਮੂਵੀਟੋਨ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਮੰਗਤੀ',

1945 ਤੋਂ 1948 ਦੌਰਾਨ ਇਕੋ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਕਮਲੀ' ਬਣੀ। 1947 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਫਸਾਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਲਾਹੌਰ ਫਿਲਮ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਧੱਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਫਿਲਮਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ, ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਚਰਚਿਤ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ 'ਚਮਨ', 'ਭਾਈਆ ਜੀ', 'ਜੁਗਨੀ', 'ਲੱਛੀ', 'ਮਦਾਰੀ', 'ਪੋਸਤੀ', 'ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾਂ', 'ਚੌਧਰੀ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ', 'ਵੰਜਾਰਾ', 'ਖੇਡਣ ਦੇ ਦਿਨ ਚਾਰ', 'ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ', 'ਜੱਗਾ', 'ਵਿਸਾਖੀ', 'ਮੁਟਿਆਰ', 'ਮੁਕਲਾਵਾ', 'ਗੁੱਡੀ', 'ਗੀਤ ਬਹਾਰਾਂ ਦੇ', 'ਦੁੱਲਾ-ਭੱਟੀ' ਤੇ 'ਹੀਰ

ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਕਲੱਬ, ਕਲੀਵਲੈਂਡ (ਓਹਾਇਓ)

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੇਲਾ

ਅਤੇ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮੇਲਾ
ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 25 ਜੂਨ 2011
ਸਵੇਰੇ 8:30 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ

ਗਾਇਕ-ਗੀਤਾ ਜੈਲਦਾਰ

Longwood Park

1494 E. Aurora Rd, Macedonia, OH 44056

ਫਰੀ ਐਂਟਰੀ, ਫਰੀ ਖਾਣਾ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਮੇਲਾ ਸਵੇਰੇ 8:30 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਅਤੇ ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ ਆਦਿ ਹੋਵੇਗੀ। ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਦੌੜਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਟੰਗੀ ਦੌੜ ਵਗੈਰਾ ਖੇਡਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਇਨਾਮ

ਕਬੱਡੀ

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ-5100 ਡਾਲਰ
ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ-4100 ਡਾਲਰ
ਬੈਸਟ ਸਟਾਪਰ ਅਤੇ ਰੇਡਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਵਾਲੀਬਾਲ

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ 3100 ਡਾਲਰ
ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ 2100 ਡਾਲਰ

ਕਬੱਡੀ ਮੈਚਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਨਾਮੀ ਟੀਮਾਂ ਭਿੜਨਗੀਆਂ

ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ: ਆਸ਼ਾ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ
ਕੁਮੈਂਟਰੀ: ਸੁਖਚੈਨ ਬਰਾੜ

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ:

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੇਲਾ ਫੋਨ:216-280-4201
ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ ਫੋਨ:330-754-9396
ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਫੋਨ:216-244-5727
ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਫੋਨ:330-998-3501
ਪਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ ਫੋਨ:216-375-8463

ਸਮਰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ: ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਸ਼ਿਵ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮੰਦਿਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਰੀਟੇਜ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨਜ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰਲ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਹੈਰੀਟੇਜ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ।

Punjab Sports Club, Cleveland, OH